

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2014

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2014

SUMAR

iunie
2014

4 Gloanțele care au spulberat pacea

C. DIAMANDY

1914-2014

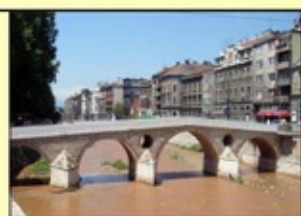
5 Cadrilul alianțelor Cum s-au format Tripla Alianță și Tripla Înțelegere

V. IONESCU

11 Istoria pe peliculă Ecranizările lui 28 iunie

T. STĂNESCU-
STANCIU

16 Orașul atentatului și al sarailiei

I.G. ANDREI

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

20 Poiana crimei Asasinatele comise de sovietici în Bucovina de Nord, 1940-1941

I.C. POPA

38 Asaltul gardurilor vii Debarcarea din Normandia

S.E. AMBROSE

EXCLUSIVITATE

25 Cronică de decembrie în „Pravda” și „Izvestia” A.S. GLADIȘEVA

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

30 Lumea jucăriilor uitate

G. ROȘU

32 Prezențe românești într-o topografie berlineză a terorii

R. CARP

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 6 (567)

iunie 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

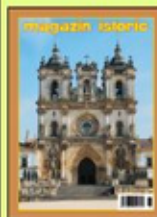
1 După Potop, scrie în Biblie, locuitorii din Babilon, care erau foarte uniți și vorbeau o singură limbă, au decis să ridice un turn înalt până la ceruri, cu ajutorul cărui să ajungă la Dumnezeu. Pentru a-i pedepsi, acesta a hotărât să îi împrăștie în toată lumea și să-i facă să vorbească limbi diferite. Astfel că oamenii nu s-au mai înțeles între ei și așa au apărut războaiele. Miniatură dintr-un manuscris păstrat la British Library, realizat la începutul secolului al XV-lea

2 Fără baterii, fără ecrane tactile, fără becuțe colorate, jucăriile făcute din lut constituiau amuzamentul copiilor de altădată

3 Podul Latin din Sarajevo și-a sporit celebritatea după 28 iunie 1914, când în capătul său dinspre muzeul actual au fost asasinați arhiducele Franz Ferdinand și soția sa, Sophie

4 Mănăstirea Santa Maria del Alcobaça (în imagine: intrarea) a fost fondată de primul rege portughez, Afonso Henrique, în 1153. A fost prima construcție gotică ridicată în Portugalia. Aici își dorm somnul de veci regele Pedro I și marea lui iubire, Ines de Castro

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BÉRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

TRAGEDIA HABSBUGILOR

CONSTANTIN DIAMANDY

Fulgerătoarea veste, îndoienică ieri, e azi fapt îndeplinit. El zguduie adânc prin caracterul sălbatec al crimei și prin neînțeleșul unui gest care curmă viața fără prihană a unei tinere femei și a unui principe prieten al naționalităților. Oricare ar fi înverșunarea unor sentimente discutabile, ce nu suferă discuție e respectul și protejarea cuvenită Femeii, această datătoare de viață.

Din punctul de vedere strict omenesc, suntem adânc mișcați de soarta celor cari, ca să se poată iubi, au avut nobila tărie să înfrunte strictețea convențiilor sociale ale Curților împărătești. Arhiducele Franz Ferdinand și contesa de Hohenberg s-au iubit omeneste și au murit ca doi îndrăgostiți, uniți și în moarte.

Prin calitatea victimelor, dispariția perechii moștenitoare a Casei de Habsburg poate fi dezastruoasă pentru însăși existența Austriei, atât de încercate, și deci compromite în chip neașteptat pacea Europei [...]

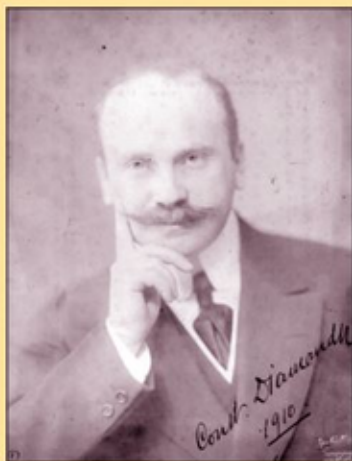
Nădejdea lumii politice era arhiducele Franz Ferdinand. Acest principe liniștit și hotărât, înzestrat cu un mare simț al echității, era singurul în stare să ție cumpăna între naționalități [...] Cu el n-a murit un principe, ci un principiu. Și în această constatare stă marea greutate a problemei austriece deschise brusc de un glonț sub ochii Europei îngrozite [...]

Dar urmările actului depășesc cu mult groaznicul atentat [...]

Oricât ne-am gândi la nenorocita pereche ucisă mișelește, grija zilei de mâine, pentru întreaga Europă și mai ales pentru România, ne poartă mereu gândul spre problema austro-ungară, care e din nenorocire și o problemă românească.

Pentru moment nu avem decât o preocupare: să fim tari, cât se poate de tari, și cât mai repede, căci împrejurările ne înbrâncesc spre ceasul hotărâtor al existenței noastre ca stat și ca neam [...]

Dar despre toate acestea nu se va putea vorbi cu folos decât după o limpezire a situației

monarhiei, situație devenită, mai repede decât credeam, o problemă internațională.

Nu putem sfârși aceste rânduri fără ca din un simț de omenie să nu ne gândim și la cel mai nefericit dintre monarhi. Viața lui Franz Josef, împărat iubit, respectat, poartă cu sine acel tragic care se cheamă urgia destinului de care se cutremurau cei vechi.

Răpus în războaie, umilit și hărțuit în împărăția sa, acest domnitor a fost izbit de soartă în toate iubirile sale cu o asprime și regularitate uimitoare.

Moartea arhiducelui Rudolf, moștenitor al tronului și fiul său, nebunia lui Ludovic al II-lea, regele-artist al Bavariei, viața melancolică, misterioasă încă, a mândrei împărătese Elisabeta, apoi asasinarea acestei femei alese păreau ultimele prigoniri ale soartei. Nenorocitul monarh a răbdat toate loviturile cu supunerea omului deznădăjduit. El a primit ideea că e pus pe lume pentru cele mai grele și mai neașteptate încercări ale soartei vitrege.

Ultima lovitură, dacă îl atinge personal mai puțin direct ca pierderea fiului, îl lovește mai crunt ca șef al unei dinastii aproape distruse. Durerea omului e înzecită prin grija domnitorului.

Ca un rege antic, gârbovul și neputinciosul Franz Josef asistă la pieirea Casei sale.

Despre el se va putea zice că a fost mare prin nenorocire.

În ce ne privește, moartea lui Franz Ferdinand ca e o pierdere nespuse de dureroasă și de îngrijorătoare. Prieten sincer al elementului român de peste Carpați, el era singura lui nădejde în factorii lăuntrice ai monarhiei dualiste.

Pentru Austria, atentatul de la Sarajevo va avea necalculate urmări lăuntrice și internaționale.

(Ministrul României la Petersburg;
Universul, 18 iunie/1 iulie 1914;
fragmente)

33 Crimeea tătarilor
T. GEMIL

42 „Ioșca al tău,
pentru totdeauna“
*Scrisorile de dragoste
trimise de
Iosif Chișinevski soției*
C. DIAC

IUBIRI CELEBRE

47 Romeo și Julieta
ai Portugaliei
F. DOLGHIN

51 Licențiați
pentru Securitate
N. IONIȚĂ

56 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
*Alexandra Ghica
și Dora d'Istria*
G. FILITTI

PASTILA
DE CUVINTE

60 Badminton
și babilonie la azil
M. SALA

INEDIT

62 Așa curs-a
viața mea...
*La Chișinău,
în scop de înșurătoare*
D.V. CRAIFALEANU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Cehii bănățeni
în Kaiserlich
und Königlich
D. GECSE,
A. GECSE

70 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

RUBRICI

75 În București,
acum 50 ani

31 Pentru biblioteca
dumneavoastră

55; 74; 78
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

AL XXII-LEA
SIMPOZION
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“

79 Cristian
Popișteanu – ziarist
și istoric

Februarie 1871.
Preliminariile păcii franco-germane, la Versailles; în centru, Otto von Bismarck, cel care avea „coșmarul coalițiilor“

Europa, Germania lui Otto von Bismarck a fost prima care a căutat să creeze o coaliție politico-militară. Aceasta deoarece „cancelarul de fier“ era conștient că puterea germană, chiar maximă cum era, nu ar fi putut face față unei coaliții a celorlalte Mari Puteri europene. În 1878 ambasadorul rus la Berlin i-a spus textual lui Bismarck: „Dumneavoastră, Excelență, aveți coșmarul coalițiilor“.

Înțelegerea dintre Germania și Austria, „bulevardul păcii în Europa Centrală“ (cum a fost numită în epocă), se profila încă din 1871. Ea a fost confirmată prin întâlnirea de la Salzburg (septembrie același an) a celor doi împărați din spațiul germanic. Au urmat atragerea „țarului tuturor Rusiilor“ și lansarea „Alianței celor trei împărați“ (Berlin, septembrie 1872), de fapt o alianță fără angajamente scrise (tratate), dar având ca scop declarat menținerea păcii. Soveranii Germaniei, Austro-Ungariei și Rusiei s-au reîntâlnit apoi la Viena (1873), Petersburg (1874), la Bad-Ischl, în Austria (1874-1875, de Anul Nou), la Karlsbad (Karlovy Vary, Cehia, 1875-1876, tot de Anul Nou) și iarăși la Bad-Ischl (1876).

Modesta, dar grandomana, Italia a ținut aproape de Berlin

și Viena, în timp ce Anglia era în „splendida sa izolare“, iar Franța izolată în cel mai propriu sens al cuvântului.

„Alianța celor trei împărați“ avea să se destrame din pricina ireversibilei opoziții dintre Rusia și Austria pentru

dominație în regiunea balcanică, a cărei parte vestică Viena o considera hinterland propriu, în timp ce Rusia se erija în protectorul slavilor ortodocși din Bulgaria, Serbia, Muntenegru și Macedonia otomană. Războiul ruso-otoman din 1877-1878 și mai ales Congresul de la Berlin (1878), unde Rusiei i s-a refuzat controlul gurilor Dunării și accesul pe fluviu, iar Austriei i-au fost concesate Bosnia și Herțegovina, au dus la desprinderea Petersburgului de axa Berlin-Viena și la nașterea premiselor unei alianțe franco-ruse. Concret, „alianța celor trei împărați“ a murit odată cu țarul Alexandru al II-lea (1855-1881), care se mai întâlnise cu „cel mai bun prieten al său“, împăratul Wilhelm I (1871-1888), în 1879 și 1880. Noul țar, Alexandru al III-lea (1881-1894), care era căsătorit cu o fiică a regelui Danemarcei, deși ostil alianței cu Germania, a menținut *pro forma* întâlnirile imperiale – în Germania, în 1881 și 1884, și în Austria, în

1885. El va refuza formal reînnoirea „alianței celor trei împărați“ abia în 1887.

... la „Tripla Alianță“

În acest context politico-diplomatic apărea prima coaliție de state dintre cele două alianțe ce se vor înfrunta în Marele Război. Încă din 1880 Roma anunțase Berlinul și Viena că vrea să li se alăture. În pofida diferendelor sale cu Austria, Italia, care se temea de redresarea Franței (revenită în rândul Marilor Puteri cu ocazia Congresului de la Berlin, din 1878), rivala sa pentru Tunisia, cerea cu insistență să se alăture dușmanilor acesteia. Premierul italian Sidney Sonnino spunea că „pentru a te duce la Berlin trebuie să treci mai întâi pe la Viena“, ceea ce el a și făcut. Actul Triplei Alianțe a fost semnat la Berlin, la 20 mai 1882, pe o perioadă de cinci ani. Pactul a fost completat cu un tratat secret de alianță cu România lui Carol I, care devenea avanpostul germanismului pe Dunăre. Era un act bazat pe dezamăgirea României, care pierduse Basarabia în detrimentul Rusiei. Faptul fusese observat de Bismarck, la întâlnirea cu I.C.

August 1905. președintele francez Emile Loubet și regele Marii Britanii și Irlandei Eduard al VII-lea aniversează la Londra un an de la crearea Antantei

1914-2014

Împăratul german Wilhelm al II-lea ... președintele Republicii Franceze, Raymond Poincaré, cu țarul, Nicolae al II-lea...

... și arhiducele Austriei, Franz Ferdinand, cu Wilhelm al II-lea

DIPLOMATIA ÎN PREGĂTIREA RĂZBOIULUI

VICTOR IONESCU

Principalele caracteristici ale sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX au fost industrializarea și prima mondializare, în sistemul de relații internaționale fiind angrenate, pentru prima dată, toate continentele lumii. Nou-venită în concertul Marilor Puteri, Germania a lansat și definiția acelei prime mondializări, „Weltpolitik“, în pandant cu propria-i politică, „Realpolitik“. Desigur că ambele procese au avut ca lideri Marile Puteri europene, ulterior adăugându-li-se S.U.A. și Japonia.

Echilibrul european la care se ajunsese atât de greu – după epopeea napoleoniană (1800-1815), revoluțiile din 1848-1849 și Războiul Crimeii (1853-1856) – s-a prăbușit din cauza rivalităților: franco-germană (Europa de Vest), italo-austriacă (Europa Centrală), ruso-turcă și ruso-austriacă (Balcani și Marea Neagră), anglo-franceză (America de Nord, Asia și Africa) și anglo-rusă (Asia Centrală).

În căutarea unui nou echilibru, care va duce la conturarea a două alianțe trilaterale, dar nu și la evitarea primului

conflict global, Marile Puteri europene, asemenea eroului shakespearian Warwick („făcătorul și desfăcătorul de regi“), au făcut și desfăcut alianțe bi- sau multilaterale, schimbând deseori prieteni cu dușmani și invers, încât, din punct de vedere politico-diplomatic, jumătatea de veac premergătoare Primului Război Mondial poate părea de-a dreptul haotică.

Încercăm așadar aici să des-cifrăm acel ghem de contradicții și să identificăm logica ce a dus la crearea celor două „triplici“ care s-au înfruntat în

1914-1918 pentru dominația mondială, înfruntare ce avea, în final, după Al Doilea Război Mondial, să facă din S.U.A. puterea dominantă a lumii secolului al XX-lea.

De la „Alianța celor trei împărați“...

Înfrângerea Franței de către Germania și ocuparea provinciilor Alsacia și Lorena au creat din 1871 primul mare antagonism ce va duce în 1914 la Marele Război. Deși devenise preponderentă în

1896. Misiunea căpitanului francez Jean-Baptiste Marchand, pornită din Congo spre Nil...

axă nord-sud, care să lase Rusiei Bulgaria Mare, iar Austriei Serbia și Albania.

Interferarea alianțelor a continuat prin atitudinea Italiei, care și-a declarat sentimentele amicale față de Franța și Rusia (1896), semnând cu Parisul un acord referitor la Tunisia.

Franța cedează și... e victorioasă

În seria crizelor internaționale generatoare de noi alianțe și contraalianțe, foarte bogate în consecințe au fost cele provocate de cursa pentru colonii. Dacă în 1878 doar o zecime din Africa aparținea Europei, în 1904 imperialismul Vechiului Continent deținea 90% din Continentul Negru, cum i se zicea atunci. Aceeași ofensivă se consemna în Asia (de la 51% la 56%) și în Polinezia (de la 50% la 100%, incluzând și cuceririle S.U.A.). Această expansiune colonială europeană a generat multe dispute între Puteri.

La început a fost tradiționala competiție franco-engleză. Londra și Parisul s-au confruntat pentru Egipt și Canalul de Suez, în 1881-1885. Campania militară engleză din Egipt a avut nevoie doar de „20 de minute de luptă” pentru a prelua controlul asu-

pra acestei țări. Franța a fost ușor de dat deoparte, deoarece Bismarck dăduse mână liberă Angliei, spunând că „modul în care va evolua Egiptul nu are importanță directă pentru Germania”.

Londra prelua controlul în Egipt și în Sudan, nu fără a purta o dificilă campanie contra revoltei sudaneze a lui Mahdi și urmașilor săi (1881-1898). Interesele economice franceze din Egipt au ascuțit rivalitatea cu Anglia pentru Sudan. Ambele țări trimiseră expediții în zona Nilului Superior, francezul Marchand pornind din Congo, iar englezul Kitchener din Egipt. Incidentul diplomatic cunoscut sub denumirea de „criza de la Fachoda” (Sudanul de Sud) a jucat un rol important în definirea alianțelor ce se vor confrunta în 1914-1918.

Căpitanul de infanterie marină Jean-Baptiste Marchand a fost trimis în 1896 spre Nil, deoarece Parisul încerca să preseze Londra pentru a obține concesiile asupra statului Egiptului, unde avea mari interese economice. Francezii au ridicat drapelul tricolor pe fortul (părăsit de egipteni) Fachoda, la 10 iulie 1898. Între timp, lichidând ultima rezistență mahdistă la 25 august, Kitchener porni la rândul său spre Nilul Superior, ajungând la Fachoda la 18 septembrie 1898. El l-a somat pe

Marchand să părăsească locul, dar acesta a refuzat. Cele două țări erau în pragul războiului, iar criza era întreținută în ambele părți de curentele naționaliste. Conștientă de disproporția de forțe și în fața intranșigienței guvernului englez, Franța a cedat, Marchand părăsind necondiționat Fachoda, la 11 decembrie 1898.

Cele două puteri au semnat la 21 martie 1899 un acord, prin care își delimitau sferile de evoluție colonială în Africa de Nord, fără ca animozitățile naționaliste să tulbure serenitatea guvernelor de la Paris și Londra. Au contribuit la negocierile diplomatice pozitive angajarea Germaniei într-un ambițios program de înarmări navale, poziția anti-britanică a Berlinului în timpul războaielor cu burii (1899-1902) și puternica dezvoltare a industriei și comerțului german. Londra începuse să vadă că Germania devine un competitor global. Comparativ cu Germania, Anglia părea în pragul stagnării economice. În 1901 lord Curzon spunea că „într-un secol al concurenței, Bătrâna Țară [Anglia] trebuie să mențină avantajele dobândite într-un secol al monopolului”.

Moartea reginei Victoria (1837-1901) și înscăunarea lui Eduard al VII-lea (1901-1910), care era favorabil Fran-

— Par Allah ! administré par l'un ou par l'autre, je n'en suis pas moins un malade par persuasion !
Bolnav, administrat când de unul, când de altul, Marocul a ajuns pe patul de spital din Algeiras (caricatură contemporană)

Brătianu, de la Gastein (septembrie 1883), care consemna aversiunea acestuia (și, implicit, a românilor) față de Rusia. Tratatul secret de alianță semnat de Viena cu Bucureștiul, la 30 octombrie 1883 (la care a aderat ulterior și Germania), promitea României protecție contra Rusiei.

„Tripla Alianță” a devenit un pol de atracție pentru mai mulți monarhi europeni, precum regii Serbiei – Milan Obrenovici (1868-1892), Spaniei – Alfonso al XII-lea (1874-1885), Suediei – Oskar al II-lea (1872-1907) ori sultanul otoman Abdul Hamid (1876-1909). Cum Anglia a fost atrasă, cu Italia și Austria, într-un pact pentru menținerea *statu-quo*ului în Mediterana (1890), Franța era practic complet izolată. Proiectul lui Bismarck a fost facilitat de fricțiunile franco-engleze pe motive coloniale.

Lungul drum pentru reechilibrare

În aceste condiții, simțindu-se deopotrivă de izolate, Franța și Rusia, pe care, din cauză că le separa un întreg continent, Bismarck nu le vedea cu niciun chip asociate, vor face o joncțiune bazată pe interesul echilibrării balanței europene. Proiectată încă pe la 1830 de viitorul împărat Napoleon al III-lea, împreună cu ducele de Richelieu și prințul de Polignac, antanta Paris-Petersburg era lansată la propriu în 1882, prin *Declarația privind alianța dintre slavi și francezi*, făcută de premierul Léon Gambetta și generalul Mihail Skobelev. Înainte de aceasta, țarul Alexandru al III-lea invoca „simpatiile profunde ce unesc Franța și Rusia”, în iulie 1881, când a urcat la bordul navei-amiral a

escadrei franceze care vizita Kronstadtul, din golful Finlandei. Fără a încheia un tratat formal, Rusia și Franța se declarau „de acord pentru a considera că menținerea păcii este strâns legată de echilibrul între forțele europene” și se angajau să coopereze „în toate problemele ce ar afecta pacea generală” și, mai ales, dacă pacea „ar fi amenințată din inițiativa Triplei Alianțe”.

În iulie 1892 cele două părți au discutat un proiect de convenție militară pentru „un război defensiv”, „îndreptat contra Germaniei”, convenție ce va fi adoptată abia în decembrie 1893.

Înțelegerea ruso-franceză părea a restabili echilibrul european rupt prin crearea „Triplei Alianțe”. Ambele grupări de state declarau că aveau drept scop apărarea păcii, dar, în fond, pregăteau intens prima confruntare militară mondială. Începea atunci epoca „păcii înarmate”, în care generalizarea serviciului militar obligatoriu, ridicarea efectivelor militare din timp de pace la nivelul celor din timp de război și creșterea exponențială a bugetelor militare aveau să ducă securitatea internațională a orizontului 1900 la cel mai scăzut nivel din secolul al XIX-lea. În tratatul său de *Diplomație*, Henry Kissinger conchide că după ce asigurase pacea timp de un secol, concertul european înceta să mai existe, Marile Puteri aruncându-se „cu o nesăbuită oarbă într-o luptă bipolară”, care anticipa „mo-

Carte poștală omagială, emisă la 25 de ani de la războiul contra otomanilor, cu imaginile țarilor ruși Alexandru al II-lea și Nicolae al II-lea și a celui bulgar Ferdinand (în dreapta, mănăstirea de la Șipka)

delul Războiului Rece, survenit 50 de ani mai târziu”.

Antanta cu Franța consolida poziția Rusiei în Criza Orientală, redeclanșată în 1893 prin persecuțiile otomane contra armenilor, fapt ce contravenea prevederilor Congresului de la Berlin, care obligase Imperiul Otoman la reforme în provinciile armenice. În 1895, când au început și masacrele, Anglia a propus celorlalte Puteri să intervină pentru protejarea creștinilor. S-a opus Rusia, astfel că Londra și Petersburgul inversau pozițiile lor tradiționale față de Imperiul Otoman. Firesc, Rusia a fost susținută de aliata sa Franța, dar și de Germania care, după vizita la Istanbul a împăratului Wilhelm al II-lea (1889), se erija în protectoarea „sultanului roșu”, Abdul Hamid. În aceeași perioadă, războiul creștinilor și războiul greco-otoman au determinat o nouă poziție „ciudată” a Rusiei, care a încheiat cu Austria un tratat pentru menținerea *statu-quo*ului în Balcani (1897). Rusia și Austria arătau prin aceasta că sunt în prima linie balcanică, dar intenționau să-și delimiteze sferile de influență în peninsula. Trimis la Viena în misiune oficială, generalul Aleksei Kuropatkin a propus divizarea Balcanilor pe o

Rusiei. În martie 1907 o flotă rusă vizita Portsmouth, pentru ca, în iulie, cele două părți să semneze o convenție privind pescuitul. Apoi, la 31 august 1907, cu ajutorul Franței, s-a semnat între Londra și Petersburg un acord privind Asia Centrală. Rusia recunoștea că Afganistanul se află în afara sferei sale de influență, ambele Puteri europene se angajau să nu intervină în Tibet, recunoscând că acesta aparține Chinei, și, în fine, împărțeau Persia în trei zone: rusă la nord, neutră în centru și engleză la sud.

Relațiile anglo-ruse, care fuseseră tensionate din pricina unor focare de conflict presărate în Asia, de la Istanbul până în Coreea, se destinseseră. Raportul analistului englez Eyre Crowe, înaintat șefilor săi de la Foreign Office, la 1 ianuarie 1907, avansase tocmai ideea că politica germană, care devenise amenințătoare pe plan global, „obligă lumea să se alieze pentru anihilarea acestui coșmar”. Eforturile germane de înarmare maritimă erau considerate de Crowe drept „incompatibile cu supraviețuirea Imperiului Britanic”. Conștient de situație, în 1909 ministrul englez de Externe, Eduard Grey, spunea: „dacă vom sacrifica

celelalte puteri în favoarea Germaniei, vom fi atacați”.

Ca și Antanta anglo-franceză, și cea anglo-rusă a fost testată printr-o criză internațională: criza bosniacă din 1908-1909. Deoarece Serbia ieșise de sub tutela sa în 1903, Viena a decis, în 1908, să anexeze Bosnia-Herțegovina, pentru ca, după aceea, să distrugă mai ușor „cuibul revoluționar sârb”. Aliata sa Germania i-a dat undă verde. Deși convinsă că Rusia „nu era în stare de război european, cu atât mai puțin cu cât adversară îi era Germania”, Viena a cerut acordul Petersburgului, promițându-i că îl va sprijini în schimbarea regimului strămtorilor Mării Negre. Deși cele două cancelarii n-au degajat un punct de vedere comun, Austria a considerat că are mână liberă și a proclamat anexarea Bosniei-Herțegovina (5 octombrie 1908). În aceeași zi, Ferdinand al Bulgariei (1887-1908), omul Vienei, se proclama rege și anunța independența țării sale. Rusia a protestat, iar Franța, Anglia și Italia au propus o mediere,

refuzată de Germania. Sfătuită de aliați, Rusia a cedat.

Timp de doi ani după această criză, au avut loc noi și complicate jocuri politico-diplomatice. Rusia a încheiat un acord cu Italia pentru a menține noul statu-quo balcanic (1909), Germa-

În vreme ce toate marile puteri luptau din greu pentru pace (cum par să sugereze și acești doi cercetași, unul francez, celălalt englez)...

nia a încercat să atragă Rusia promițându-i susținere în Balcani, dacă ea nu va mai susține Anglia, iar între Berlin și Londra au avut loc discuții pe tema înarmărilor navale. Toate aceste tatonări eșuând, Antanta – acum Triplă – dintre Franța, Anglia și Rusia își dovedea fiabilitatea.

Războaiele balcanice din 1912-1913 și Conferința ambasadurilor de la Londra au făcut, cum sesiza împuternicitul german Laffert, la 25 octombrie 1913, ca „Alianța (Triplicea) să stea strâns unită împotriva Înțelegerii (Antanta)”. Până la declanșarea războiului mondial mai era un singur pas. El a fost făcut tot în Balcani, prin Atentatul de la Sarajevo (1914). Diplomația tăcând, a venit rândul armelor, iar Marele Război a adus pe acest plan multe noutăți: avionul, tancul, submarinul sau gazele de luptă. O dramă de patru ani, care a dus la ruina Europei și la începutul preluării inițiativei globale de către S.U.A. ■

... industria de război lucra din plin (tunuri produse de firma germană Krupp)

tei, au netezit calea unei noi Antante, între Paris și Londra. Noul rege și președintele Emile Loubet (1899-1906) s-au vizitat reciproc, înainte ca, la 18 aprilie 1904, Franța și Anglia să încheie o convenție care reglementa litigiile dintre ele pe toată suprafața globului. Părțile își garantau totodată sprijinul mutual în fața expansiunii germane. Astfel, toată politica lui Bismarck de a asigura preponderența Germaniei se aneantiza. Totodată, prin Antanta din 1904, Anglia renunța la „splendida sa izolare”, Franța ieșea din semiizolare, iar echilibrul european era restabil.

În 1905 și 1911 două crize internaționale privind Marocul aveau să probeze fiabilitatea Antantei franco-engleze. La începutul secolului al XX-lea în Africa erau doar trei state independente: Maroc, Liberia și Etiopia. Franța era interesată în unificarea teritoriilor sale din Africa de Nord și, cum începând din 1901 în Maroc erau tulburări armate, Parisul a încheiat un acord cu sultanul pentru „a ajuta la menținerea ordinii” în estul țării. Colonelul (mai târziu, mareșalul) Lyautey porni la pacificarea frontierei algeriano-marocane, neezitând să întreprindă raiduri adânci în Maroc. Anglia și Italia, care aveau acorduri coloniale cu Franța, au dat Parisului mână liberă. Spania, direct angajată în Maroc, a acceptat o înțelegere de partaj cu Franța, dar Germania înțelese să folosească situația pentru a torpila relațiile dintre Paris și Londra. La 28 martie 1905 Wilhelm al II-lea a vizitat ostentativ Tangerul și, într-un discurs, s-a autodeclarat protector al independenței Marocului. „Lovitura de la Tanger”, cum i-au spus diplomații, a fost considerată la

Paris drept sfidare. Instantaneu, atât în Franța cât și în Germania s-au coagulat câte un „partid al războiului” și câte unul al „presioniilor diplomatice” și neangajării militare. Compromisul a intervenit la 8 iulie 1905, prin președintele american Theodore Roosevelt (1901-1909), care a acceptat organizarea unei conferințe internaționale. Ținută în 1906 la Algesiras (*Magazin istoric*, nr. 4/2006), conferința a dat câștig de cauză Franței care, cu participarea minoră a Spaniei, era însărcinată cu securitatea internă a Marocului, fapt ce deschidea larg calea protectoratului colonial. Italia, Spania, Anglia și S.U.A. (care abandonau în premieră doctrina Monroe, neamestecul puterilor europene în afacerile interne ale Americilor) au sprijinit Franța.

Umilită, Germania va mai încerca o intervenție în Maroc în 1911: așa-numita „criză de la Agadir”. Contextul semăna cu cel din 1905: sultanul, amenințat de o revoltă, ceruse ajutorul Franței, care ocupase urgent Rabat, Fes și Meknes. Pretextând protejarea intereselor sale economice, Germania trimise la 1 iulie o canoanieră în portul Agadir. Din nou încerca Germania printr-o acțiune hazardată și nepregătită să oprească expansiunea franceză în Africa de Nord și să torpileze Antanta Paris-Londra. Franța și Germania erau din nou la buza conflictului, dar Parisul propuse negocieri. La Berlin părțile au încheiat un tratat (4 noiembrie), prin care, în schimbul a 272.000 km², adăugați Came-

... și cea condusă de Kitchener

runului german, Berlinul lăsa Franței mână liberă în Maroc. Rapid, în martie 1912, Parisul a impus protectoratul său în această țară.

Incidentul de la Agadir a adus Franței, pentru prima dată după 1870, o victorie, fie ea și de morală, asupra Germaniei și a accentuat, pe de o parte, Antanta franco-engleză și, pe de altă parte, ostilitatea Germaniei contra Angliei.

Definitivarea Triplei Înțelegeri (Antanta)

Anglia a continuat ceea ce-i reproșa Germania: încercuirea acesteia. De aceea, după înțelegerea cu Franța, Londra a căutat să se pună de acord și cu Petersburgul. Desigur, problema era mai complicată, având în vedere multiplele diferențe anglo-ruse. Dacă antagonismul lor din Extremul Orient intrase într-un con de umbră, din cauza zdrobitoarei înfrângeri a Rusiei de către Japonia (1905), iar cel din Orientul Mijlociu fusese atenuat, prin apariția în regiune a dușmanului comun care era Germania, în Afganistan, Tibet și Persia cele două puteri erau față-n față cu arma la picior.

Foreign Officeul s-a îndreptat cu pași mărunți către înțelegerea cu Petersburgul. În 1906 Anglia se alătură Franței pentru un împrumut acordat

O poveste care a avut, încă de la început, toate ingredientele unui scenariu de succes. Un cuplu strălucitor, un oraș exotic, o dimineață superbă de vară, spioni și atentatori, organizații secrete, băi de mulțime și, mai ales, o moarte tragică, petrecută sub ochii a mii de martori.

Istoria a făcut repede înconjurul lumii. A reprezentat unul dintre factorii declanșatori ai primei conflagrații mondiale, dar, în același timp, a lansat și eroi.

Experiența tânărului sârb bosniac Gavrilo Prinkip (1894-1918), transformat în erou al naționaliștilor sârbi, al luptei pentru eliberare, în doar câțiva ani, a prins din nou viață, de astă dată, grație peliculelor unor regizori atât din spațiul iugoslav, cât și din lumea întreagă.

În căutarea unui răspuns

În primele zile ale anului 1931, austriacul Richard Oswald (1880-1963), deja cunoscut pasionaților de film ai epocii, își lega numele, atât ca regizor, cât și ca director de producție,

Franz Ferdinand, Sophie și cei trei copii

de o primă peliculă dedicată atentatelor de la Sarajevo și începerii conflagrației mondiale: *1914, die letzten Tage vor dem Weltbrand* (1914, Ultimele zile înainte de război). Coincidență sau nu, Oswald își începuse cariera regizorală tot în 1914! Căutând vinovatul pentru izbucnirea războiului, Oswald

pare să nu ajungă la niciun răspuns tranșant: poate fi oricine sau nimeni, în același timp! Pe afișul filmului s-au regăsit unii dintre cei mai mari actori ai momentului: Albert Basserman (1867-1952), întrușipându-l pe cancelarul german Theobald von Bethmann-Hollweg (1856-1921, în funcție între 1909 și 1917); Hermann Wlach (1884-1962) pe diplomatul și ministrul Afacerilor Străine, Gottlieb von Jagow (1863-1935, în funcție între 1913 și 1916) sau Wolfgang von Schwind (1879-1949) pe generalul Helmuth von Moltke, șeful, timp de 30 de ani, al Statului Major General al Armatei prusace (1800-1891). Rolul lui Prinkip a fost interpretat magistral, în opinia criticii de specialitate, de Carl Balhaus (1905-

Vestea atentatului tulbură cursa de la Longchamps

În după-amiaza zilei de duminică, 28 iunie, avea loc Marele Premiu de la Longchamps. Doamna Poincaré și cu mine trebuia, conform cutumei, să fim prezenți la curse. Am plecat așadar pe o vreme splendidă, cu caleașca, iar în aleile din Bois [de Boulogne] o mulțime bucuroasă și nerăbdătoare se îmbulzea la trecerea noastră. Nu se va putea spune niciodată suficient despre serviciile pe care le face soarele popularității șefilor de state. În tribuna prezidențială, i-am găsit pe președintele Camerelor și corpul diplomatic [...]

Urmăream cu o privire distrată galopul cailor, când o telegramă a agenției Havas ne-a fost comunicată și a stârnit consternare în rândurile noastre. Eram anunțați că, într-o vizită la Sarajevo, arhiducele moștenitor al

Austriei, Franz Ferdinand și soția sa morganatică, ducesa de Hohenberg, fuseseră împușcați mortal. Fuseseră comise două atentate succesive, primul, se spunea, de către un muncitor tipograf, de naționalitate sârbă, însă supus austriac, numitul Cabrinovici, care lansase o grenadă de mână, însă nu atinsese decât trecătorii; al

Cursa de cai de la Longchamps,

Arhiducele Franz Ferdinand și soția Sophie, ducesă de Hohenberg, coboară treptele Primăriei din Sarajevo, pentru a porni pe ultimul drum

Imagine din filmul austriacului Richard Oswald (1914). Ultimele zile înainte de război, prima realizare despre atentatul de la Sarajevo

ATENTATUL DE LA SARAJEVO

THEO STĂNESCU-STANCIU

28 iunie 1914, o zi călduroasă de început de vară. Arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Imperiului Austro-Ungar, și soția sa Sophie, ducesă de Hohenberg, își sărbătoreau cea de-a 14-a aniversare a căsătoriei (1 iulie 1900), la Sarajevo, departe de casă. În ciuda recomandărilor ofițerilor însărcinați cu paza, călătoria, planificată din timp, nu a fost amânată. Mai mult chiar, ținând cont de importanța datei în sine pentru viața lor de cuplu (care, și așa, cunoscuse destul de multe sușuri și coborâșuri, determinate, în special, de neacceptarea contesei Sophie de către bătrânul împărat Franz Josef), Franz Ferdinand a decis să nu plece singur.

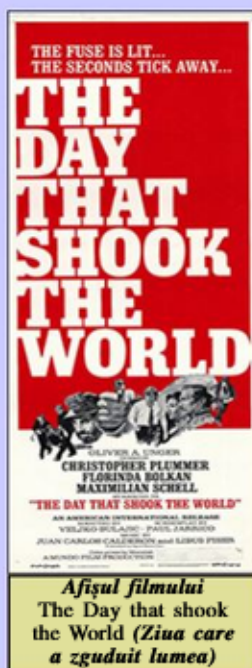
10 dimineața: Gara din Sarajevo era plină de lume.

Generalului sloven Oskar Potiorek (1853-1933), guvernatorul Bosniei și Herțegovinei (1911-1914), i s-a încredințat înalta misiune a primirii oficialităților imperiale. O suită de șase automobile a fost pregătită: cel de-al treilea avea să transporte cuplul imperial. Pe lângă guvernator, i-a însoțit și paza lor de corp, locotenent-colonelul Franz von Harrach (1870-1934). Pe drumul spre

Primărie s-a produs un prim atentat. Doar Sophie a suferit câteva zgârieturi. Și când oficialitățile bosniace păreau a răsufla ușurate, Gavrilo Prinkip și-a descărcat pistolul. Cei doi au căzut secerați... Îngrozit, von Harrach încearcă să șteargă sângele de pe fața arhiducelui. Ce departe erau acum tradiționalele aclamații de „Zivio!“ – „Trăiască!“

Asasinul Gavrilo Prinkip și simbolul organizației „Mâna neagră“

Afișul filmului
The Day that shook
the World (Ziua care
a zguduit lumea)

au dat viață personajelor de la Sarajevo s-au numărat Robert Loggia (arhiducele Franz Ferdinand) sau Andrew Prine (Gavrilo Prinkip).

Din America, drumul înapoi spre casă nu a fost deloc unul prea lung. În 1968, sârbii aveau să vadă pe marele ecrane *Sarajevski atentat* (Atentatul de la Sarajevo), în regia și cu scenariul bosniacului Fadil Hadzic (1922-2011), turnat în mare măsură tocmai în locurile în care, cu mai bine de cinci decenii în

urmă, moștenitorul Coroanei imperiale își pierdea viața. Încercând să nu mai meargă pe vechile șabloane, Hadzic a venit cu o idee extrem de interesantă: povestea relatată de el se petrece în plin război mondial – de astă dată al doilea! –, într-un Sarajevo ocupat de trupele germane. Filmul surprinde, în primele cadre, tocmai arborarea steagului nazist pe Primărie, semn al capturării orașului. Ofițeri și soldați germani sunt prezentați înlăturând placa ridicată în 1930 pentru comemorarea gestului lui Gavrilo Prinkip din iunie 1914, care ajunge, apoi, în biroul lui Adolf Hitler, cadou pentru împlinirea celor 52 de ani (20 aprilie 1941). Eroii peliculei sunt doi luptători din rezistența iugoslavă care, în încercarea de a se ascunde de trupele SS, găsesc adăpost în apartamentul unui cuplu de bătrâni. Ironia sortii, bărbatul făcuse parte din organizația „Mâna neagră”, cunoscând foarte bine toate evenimentele care au condus la asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand de către Gavrilo Prinkip. Poveștile trecutului prind astfel, din nou, viață, iar tinerii învață din experiența trecutului.

Înainte și după

Iugoslavia lui Tito nu avea cum să nu abordeze, la rândul ei, povestea lui Prinkip și a atentatorilor care au schimbat lumea. Primul pas a fost făcut de Radioteleviziunea din

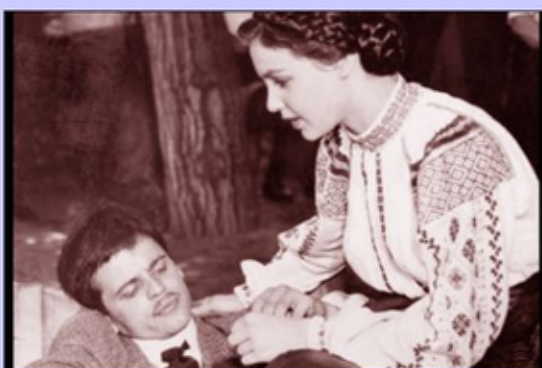
Belgrad, care a produs, în 1972, o dramatizare pentru televiziune a atentatului, regia fiindu-i încredințată lui Arsenije Jovanovic (cunoscut, în ultimii ani, pentru compozițiile sale muzicale aparte, numele regăsindu-i-se pe coloana sonoră a unor filme de mare succes, precum *La hotarul dintre viață și moarte*, 1998, și *Copacul vieții*, 2011, ambele în regia lui Terrence Malick), el colaborând și la scenariu, împreună cu actorul și scriitorul Radoslav Doric (1940-2010).

În realizarea unei noi pelicule, a cărei premieră a avut loc în 1975, s-a optat, de astă dată, pentru o coproducție de mari proporții. Pentru titlu, realizatorii din Iugoslavia au ales, din nou, varianta cea mai simplă: *Atentatul de la Sarajevo*, în timp ce varianta engleză a purtat numele *The Day that shook the World* (Ziua care a zguduit lumea). Christopher Plummer (Franz Ferdinand), Florinda Bolkan (Sophie), Maximilian Schell (unul dintre camarazii lui Prinkip, Djuro Sarac) și bosniacul Irfan Mensur (Prinkip) au readus pe marele ecran istoria sângeroaselor evenimente, dar din perspectiva Iugoslaviei comuniste, pentru care Gavrilo Prinkip devenise erou național, simbolul luptătorilor pentru eliberarea Bosniei-Herțegovinei de sub ocupație străină și al unificării slavilor într-o singură țară. Coproducția iugoslavo-vest-germano-cehoslovacă, avându-l ca regizor pe Veljko Bulajic, un muntenegrean a cărei carieră s-a clădit sub auspiciile cinematografiei italiene, și ca scenarist pe americanul Paul Jarrico, a fost primită destul de reticent de critica de specialitate. Recenziile din *New York Times*, de pildă, l-au catalogat „mai degrabă ciudat, decât exploziv”, „o renaștere fragmentată

Adolf Hitler primind cadou la 52 de ani (20 aprilie 1941) placa pusă în 1930 pentru comemorarea gestului lui Gavrilo Prinkip din iunie 1914

1968), viitorul director al Studiourilor de film est-germane DEFA. Pelicula a înregistrat succes, fiind, în același an, distribuită și în Franța (sub titlul 1914: *Les fleurs meurtries*, 1914: Florile zdrobite) și, un an mai târziu, în S.U.A., varianta americană fiind însoțită de un prolog și un epilog, în limba engleză, prin intermediul cărora pu-

Klaus Kinski în rolul primului atentator de la Sarajevo, Cabrinovici, în filmul regizorului Fritz Kortner

blicului i se reaminteau principalele evenimente ale conflictului de puțin timp încheiat.

Două decenii mai târziu, în 1955, actorul austriac Hubert Hilten, aflat la început de carieră, a încercat o nouă interpretare a controversatului tânăr bosniac, sub bagheta regizorului Fritz Kortner (1892-1970). Alături de Hilten (cunoscut mai târziu publicului de limbă germană pentru rolul din filmul de televiziune *Doctorul bandit*, 1957), actrii Luise Ullrich (1910-1985) – în rolul lui Sophie –, Ewald Balser (1898-1978) – Franz Ferdinand – sau Franz Stoss (1909-1995) – Oskar Potiorek – au încercat să readucă în prim plan ultimele 12 ore din viața cuplului imperial.

doilea, de către un student, numit Princip, și el supus austriac, care trăsesese mai multe gloanțe de revolver, aproape spontan, fără să mai ochească, asupra arhiducelui și ducesei de Hohenberg, răbindu-l pe el la cap și pe ea în burtă. Amândoi, transportați imediat la un conac, au murit după câteva minute.

tablou de Edouard Manet

Deși această știre nu avea încă niciun caracter oficial, m-am considerat obligat să-i înmănez telegrama contelui Szeesen, ambasadorul Austro-Ungariei, așezat în tribună nu departe de mine. El s-a îngălbenit, s-a ridicat imediat și mi-a

Hollywood, Fred Astaire și, din nou, Sarajevo

Povestea a trecut, în câțiva ani, Oceanul, nu numai grație filmelor europene ci, mai ales, datorită unei serii pentru televiziune – *Alcoa Premiere* (cunoscută și sub numele *Fred Astaire vă prezintă*) –, gândite să prezinte

publicului american cele mai dezbătute subiecte ale momentului. Realizată de Norman Lloyd și produsă de Alfred Hitchcock, în studiourile „Revue“ de la Hollywood, între anii 1961 și 1963, preluată de compania de televiziune ABC, seria a beneficiat de aportul unor personalități precum actorii Charlton Heston, James Stewart sau Lee Marvin, regizorul John Ford și scriitorul Ray Bradbury. Mai mult chiar, l-a avut ca prezentator pe Fred Astaire. Episodul nouă al primului sezon (prezentat la 19 decembrie 1961) a adus în dezbateri tocmai sfârșitul vechii lumi: *The End of a World* (Sfârșitul unei lumi) și cauzele primei conflagrații mondiale. Printre cei care

cerut apoi permisiunea de a se întoarce la ambasadă, în așteptarea unei informații directe de la guvernul său. Ceilalți ambasadori, puși imediat la curent, nu s-au retras, iar eu m-am găsit astfel forțat să rămân mai departe în mijlocul lor, până la sfârșitul curselor. Nu am mai vorbit deloc despre acel omor și despre complicațiile politice pe care el le-ar fi putut determina. Unii se întrebau care va fi viitorul monarhiei Habsburg, copiii arhiducelui și ai soției sale morganatice fiind anterior excluși de la succesiunea tronului prin voința împăratului Franz Josef; alții se îngrijorau văzând puse din nou, cu duritate și ascutime, problemele balcanice. Domnul Lahovary, ministrul României [la Paris], era foarte sumbru. El se temea ca această crimă să nu-i furnizeze Austriei un pretext pentru declanșarea unui război.

(Fragmente din volumul *Cum a fost declarat Războiul din 1914* al președintelui Franței Raymond Poincaré, traducere de Andrei Alexandru CĂPUȘAN)

SARAJEVO ORAȘUL CELOR PATRU VÂRSTE

Moscheea Gazi Husrev, gravură din jurul anului 1900, și Podul Latin, în preajma căruia s-a săvârșit atentatul din 28 iunie 1914

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Sarajevo, capitala Bosniei-Herțegovina (BiH), orașul martir al războaielor interetnice din spațiul exiugoslav, devenit simbol al reconstrucției ultimilor ani, creuzet al civilizațiilor, etniilor și credințelor religioase, este unul dintre cele mai elocvente exemple ale diversității din Balcani.

Situat la răscrucea fluxului și refluxului marilor imperii și la congruența statelor cu aspirații regionale, Sarajevo este un adevărat oraș al celor patru vârste, purtând pecetea influențelor civilizațiilor care s-au succedat pe teritoriul său.

Prima vârstă este cea a orașului otoman, având ca primă atestare documentară anul 1461, când Isa Beg Isakovici a pus bazele unei așezări cu propriul palat administrativ – „Saraj“, „Saraj“ –, de unde provine și numele localității, care a evoluat succesiv sub formele Saraj Ovasi, Saraj Kasabasi (similar cu forma Cășăbădji pentru oraș în dialectul aromân al limbii române), Saraj, Saraj Bosna. Se naștea astfel mozaicul etnico-lingvistic, religios, cultural și arhitectonic tipic otoman, în arealul unde, anterior, Imperiul Roman cuceritor al triburilor ilire clădise așezarea Aquae Sulphurae (actuala Ilidza), iar

nou veniții slavi – fortăreața Vrhbosna.

Orașul a fost ctitorit într-o poziție geografică avantajoasă, lângă izvorul râului Bosna, care a și dat numele țării, într-o depresiune a Masivului Dinaric. Sarajevo se situează la confluența axei de comunicații a râurilor Bosna și Neretva (care asigură accesul spre Depresiunea Panonică, Dunărea Mijlocie, respectiv spre Marea Adriatică și porturile Ploce și Dubrovnik), cu axa Bihaci – Jajce – Novi Pazar (spre bazinul alpin austriac, respectiv spre Kosovo și Macedonia).

Isa Beg Isakovici, ctitor al Moscheii Imperiale, al bazarului și al băilor Hamam,

succedat de Gazi Husrev Beg, au transformat ceea ce astăzi este numit Orașul Vechi într-un important centru urban, punct de afluență pentru localnicii bogomili din Bosnia care se islamizau, pentru croații catolici, sârbii ortodocși și israeliții promotori ai comerțului. Sarajevo devenea unul dintre cele mai importante orașe din Balcani, având circa 80.000 locuitori în ajunul războaielor otomano-habsburgice care au devastat regiunea după asediul Vienei din 1683. El a supraviețuit inclusiv devastării comise în 1697 de trupele austriece conduse de Eugeniu de Savoia. Cea mai elocventă moștenire a spiritului otoman

Florinda Bolkan (Sophie)...

a trecutului, care, în mare parte, evoluează ca o aventură pitorească, și nu ca o lecție încărcată de istorie"; „din păcate [...] filmul

este o simplă notă de subsol a istoriei, care, doar pe alocuri, stârnește emoții în spectator”.

Dar regizorii nu s-au oprit numai asupra evenimentelor din fatidica zi de 28 iunie 1914. Au existat și încercări de prezentare a ceea ce s-a întâmplat după atentat, cu predilecție, investigațiile și ancheta care au urmat. *Sfârșitul lumii*, din 1984, regizat de Imo Moskowitz, după un scenariu de Milan Dor și Robert Muller, l-a avut ca protagonist pe judecătorul dr. Leo Pfeffer (interpretat de Guenter Mack), personaj hotărât să găsească răspunsuri și să înțeleagă gesturi și caractere (în special în ceea ce-i privea pe Gavriilo Prinkip, interpretat de austriacul Rudi Wanka, și pe tovarășii din organizația secretă).

Prăbușirea comunismului în spațiul est-central european a adus noi perspective. În 1990, coproducția germano-austriacă *Gavre Princip – Himmel unter Steinen* (Gavriilo Prinkip – Cer sub pietre), cunoscută și sub numele de *Moartea unui școlar*, a reprezentat ecranizarea nulei cu același titlu a danezului Hans Koning din 1974, sub bagheta regizorului Peter Patzack, care s-a aflat, de altfel, și printre autorii adaptării scenaristice (alături de David Antony).

Procesul atentatorilor de la Sarajevo

De la istorie, la istoria... filmului

Tot în același an, 1990, s-a născut și interesanta producție a regizorului iugoslav Nikola Stojanovic (pe atunci,

... și Christopher Plummer (Franz Ferdinand), interpretul cuplului imperial în filmul *The Day that shook the World*

doctorand în istoria filmului, la Universitatea din Sarajevo), cu un titlu extrem de sugestiv: *Belle époque sau Ultimul vals la Sarajevo*. Considerat, totodată, atât un film istoric, cât și o istorie în sine a filmului, el a fost conceput și ca o altfel de ofrandă adusă „pionierilor cinematografiei”. „Am trăit 32 de ani în Sarajevo și vreau să-mi dedic filmul orașului și celor care au făcut primii pași în arta cinematografică acolo”, a declarat Stojanovic într-un interviu acordat în 2007, odată cu relansarea oficială a filmului, care a rămas foarte mult timp în umbră, din cauza conflictelor din fosta Iugoslavie. De asemenea, s-a dorit și o atentă reconstrucție a trecutului, gândită pentru un public care aproape că nu mai știa nimic.

Îmbinând ficțiunea cu realitatea istorică, pelicula debutează cu o scurtă, dar necesară prezentare a evenimentelor ce au condus la ocuparea Bosniei-Herțegovinei de Imperiul Austro-Ungar. Adevărata lecție de istorie este ținută pentru un tânăr pasionat de cinematografie, aflat în căutarea metodei regizorale perfecte. Personajul principal, unul dintre cei mai cunoscuți cameramani bosniaci, Anton Walitz (interpretat de Davor Janjic), autor a numeroase filme și documentare istorice, devine un investigator al atentatelor de la Sarajevo. Fără a dori să se transforme într-un judecător, regizorul scrie își spune povestea, după cum au arătat cârbii, „jucăuș și inovator, pe fundalul unor spectaculoase povești de dragoste, spionaj, intrigă și... cabaret”. „M-am gândit la *Belle époque* ca la o metaforă a subliniat Stojanovic. Pentru noi, cei din fosta Iugoslavie, perioada 1945-1990 a fost *Belle époque*, realizată prin munca unor oameni precum Tito sau Nehru. Ex-Iugoslavia a fost unul dintre cele mai frumoase locuri de pe pământ [...] Cred că există unele asemănări între evenimentele cu care a debutat veacul al XX-lea și cele cu care el s-a încheiat”. ■

Artera comercială Baščaršija (Marele Bazar) și fântâna-chioșc Sebilj

srb.cro. „kalajdjije“). Celălalt grup sunt „băiașii“ „Karavlasii“ (numiți „koritari“ în Slavonia) din nord-estul BiH, vorbitori ai dialectului daco-român „ca și oltenii“. La Gornja Maoca, numită anterior Maoca Karavlasii, au fost alungați în timpul războiului interetnic din 1992-1995, în casele lor stabilindu-se mudjahedinii veniți din lumea islamică. Din rândurile „băiașilor“ a provenit Ioan Călin, participant la răscoala antiotomană din 1857, originar din Zabar, districtul Brcko, pe care, „după ce a tăiat singur 80 de turci... și s-a încurcat cu cureaua de la opinci în gard, l-au omorât turcii cu pari“.

Asașinarea arhiducelui moștenitor al Austro-Ungariei Franz Ferdinand și a soției sale însărcinate Sophie Chotek la Sarajevo, la 28 iunie 1914, a constituit pretextul izbucnirii Primului Război Mondial. De atunci, orașul a intrat treptat în era iugoslavă, cea a includerii în Regatul Sârbilor Croaților și Slovenilor (SHS, ulterior Regatul Iugoslaviei). Sarajevo nu a fost afectat de lupte, întrucât ofensiva sârbo-muntenegreană a fost stopată de austro-ungari, la Pale. În 1921, populația

stagna față de ultimul secol la aproximativ 78.000 locuitori, dintre care circa 23% sârbi. Inițial, în schimbul sprijinirii votării de către musulmanii bosniaci a Constituției centraliste de la Vidovdan, din 28 iunie 1921, Belgradul a acceptat ca în BiH divi-

ziunile administrativ-teritoriale să rămână neschimbate, spre deosebire de celelalte teritorii preluate de la Austro-Ungaria (unde delimitările favorizau elementul etnic sârb), astfel că Sarajevo a rămas capitala districtului omonim. Ulterior, pe fondul accentuării măsurilor centraliste, teritoriul BiH nu a mai rămas unitar în cadrul nou-constituitelor Banovine. Devenit în 1929 reședința Banovinei Drina, care includea și vestul Serbiei, Sarajevo a cunoscut perioada stilului arhitectonic modernist-cubist interbelic, cea mai semnificativă amprentă fiind lăsată de clădirea actualei Bănci Naționale.

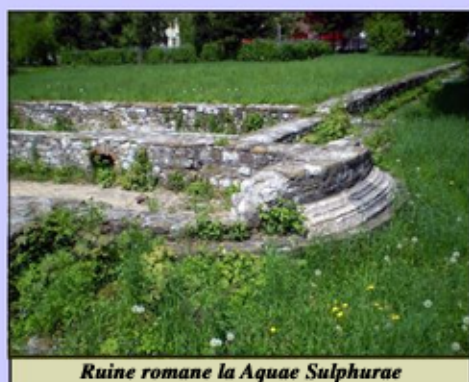
După înfrângerea Statului Independent Croația (NDH), care înglobase întreaga BiH, în Al Doilea Război Mondial, și transformarea orașului Sarajevo în capitala Republicii Socialiste BiH din cadrul Iugoslaviei Titoiste, începe a treia vârstă a localității, marcată de construirea cartierelor de blocuri de locuit (cartierele dormitor) din noile municipalități Novi

Grad și Novo Sarajevo, iar în centru a unor clădiri în stil occidental precum Hotelul Holliday Inn, turnurile gemene UNITIC (numite colocvial Momo și Uzeir) și sediul Consiliului Executiv (Guvernului). Datorită reliefului accidentat, s-au construit cartiere de blocuri de locuințe și în zone din imediata vecinătate a orașului, *de jure* localități de sine-stătătoare, dar *de facto* suburbii puternic industrializate ale orașului, precum Ilidza, Vogoška, sau rămase semi-rurale, precum Hadzici. Cu o populație care a sporit în Iugoslavia postbelică de la peste 100.000 la peste 400.000 de locuitori, Sarajevo a atins maximul dezvoltării odată cu găzduirea, în 1984, a Jocurilor Olimpice de iarnă, când au fost construite facilitățile sportive aferente competiției atât în localitate – precum Arena Zetra (unde în aprilie 2012 a concertat și vedeta română Inna), cât și pe munții din jur.

In 1991, Sarajevo era un oraș multi-etnic și multi-confesional. După devastarea orașului în timpul războiului civil din perioada 1992-1995, când s-a născut conștiința națională bosniacă – unul dintre comandanții apărării

Locuitori ai orașului citesc proclamația de anexare din 1908

Ruine romane la Aquae Sulphurae

rămâne artera comercială Bașcearșija (Marele Bazar, Strada Mare), renumită în prezent pentru cafenelele, terasele și magazinele de artizanat local – vestitele obiecte casnice de alamă și cositor „Kazandžija“, unde timpul are răbdare, în manieră orientală și unde anual, în luna iulie, se organizează cel mai mare festival cultural al țării: „Nopțile din Bașcearșija“.

In 1659, călătorul otoman Evliya Celebi număra 1.080 de puncte comerciale pe Bașcearșija. Încă din anul fondării, 1461, Sarajevo a fost dotat de otomani cu o rețea de aducțiune de apă potabilă (apeduct). În 1878, în oraș existau 68 de apeducte, cu o lungime totală de 55 km, precum și 156 cișmele publice. În această perioadă s-au construit simbolul actual al orașului – Podul Latin (srb.cro. Latinska Cuprija), peste râul Miljacka –, fântâna-chioșc Sebilj, Moscheea Gazi Husrev Beg (construită de arhitectul Moscheii Selim din Edirne), Turnul cu ceas (srb.cro. Sahat Kula), Piața acoperită „Bezistan“, Hanul Morica (un adevărat caravanserai) de pe Bașcearșija, școala islamică „Medresa“, moscheea Ferhadija, Biserica Veche sârbă cu hramul Sf. Arhangheli

Mihail și Gavril, vechea sinagogă sefardă Velika Avlija. Spre sfârșitul vârstei otomane s-a construit Catedrala Nașterii Maicii Domnului a sârbilor ortodocși și Biserica Sf. Josip a croaților catolici. În 1878 în Sarajevo fințau 50 de hanuri (caravanserae), care

găzduiau 2.640 oameni și 1.280 cai.

Este vârsta orașului în care apare stilul muzical definitoriu al bosniacilor musulmani din BiH și sandjakul de Novi Pazar: *sevdalinka*. Acest stil muzical, care cântă atât sentimentele omenești, cât și frumusețea naturii, exprimă amestecul de obiceiuri și civilizații – piese precum *Vin bea aga de Sarajevo*; modul de viață oriental – piesa *Moj dilbere* (Tubitul meu); sau dragostea – *Emina*.

Eșecul revoltelor autonome conduse de beii musulmani locali, precum Hussein Gradašćević, „Zmeul Bosniei“ (proclamat la 12 septembrie 1831 vizir al Bosniei la Moscheea Imperială din Sarajevo și înfrânt la 4 iunie 1832 la porțile localității), a netezit calea spre intrarea orașului în a doua vârstă, cea austriacă, odată cu instaurarea administrației Austro-Ungariei asupra BiH prin Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878 și ocuparea militară a orașului Sarajevo în octombrie 1878, urmată de anexarea din octombrie 1908. Orașul Sarajevo devine capitala districtului omonim, înglobând pe lângă Bosnia centrală, bastion musulman, și zona râului Drina – Podrinje, pe atunci locuită majoritar de credincioși musulmani.

Această a doua vârstă a fost marcată de modernizarea orașului, construindu-se clădiri atât în stil art-nouveau occidental, cât și de inspirație maură-renescentistă, precum cea a Primăriei, devenită în prezent sediul Președinției. În stilul politicii multinaționale vieneze, Sarajevo a fost dotat cu o catedrală romano-catolică „Inima lui Iisus“, pentru croați (sediul Arhiepiscopiei Catolice Vrhbosna), un Palat Mitropolitan lângă Catedrala ortodoxă sârbă și o sinagogă pentru evreii așkenazi. S-a introdus transportul public cu tramvaiul electric.

De această vârstă se leagă și numele românului Teodor Filipescu, care la cumpăna secolelor XIX-XX a studiat pe teren localitățile cu etnici români din BiH. Cartea sa *Coloniile române din Bosnia. Studiu etnografic și antropogeografic* a fost elaborată în 1905, la Sarajevo. Un grup sunt macedo-românii vorbitori ai dialectului aromân al limbii române, care se ocupau cu cositoritul (aro. „gunusari“,

Catedrala romano-catolică „Inima lui Iisus“

Avanpremieră editorială

Fragmentul pe care îl prezentăm în continuare face parte din volumul *Destine frânte. Pagini despre românii din Est (1917-1954)*, ce va apărea la Editura Academiei Române.

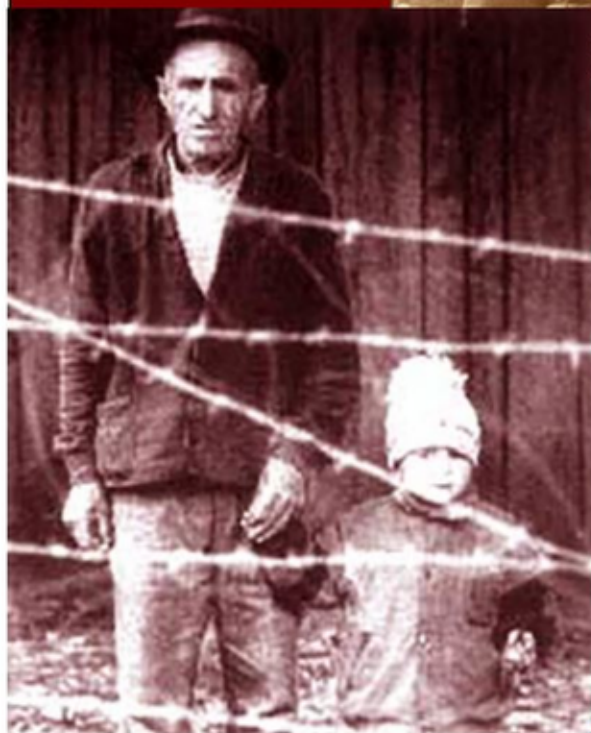
REPRESIUNILE STALINISTE DIN NORDUL BUCOVINEI

Dr. IOAN C. POPA

Spre deosebire de Basarabia, care s-a aflat permanent în atenția propagandei sovietice după unirea cu România, în 1918, Bucovina nu a fost vreodată revendicată de Moscova în cele peste două decenii din perioada interbelică. Pretențiile sovietice privind Bucovina (extinse mai întâi la întreaga provincie,

Generalul G.K. Jukov le vorbește locuitorilor orașului Chișinău la mitingul organizat la câteva zile după ocuparea Basarabiei de trupele sovietice; tot el a condus comisia de anchetă trimisă în Bucovina după masacrul de la Fântâna Albă

iar în final limitate la zona de nord) au fost exprimate față de germani cu câteva zile înainte de ultimatumul adresat guvernului român la 26 iunie 1940. Odată cu nordul Bucovinei, U.R.S.S. a anexat prin forță și ținutul Herța, teritoriu de circa 400 km² din nordul Principatului Moldovei, apoi al Vechiului Regat Român, care până în acel an 1940 nu fusese niciodată încorporat vreunei puteri străine.

avea origini etnice sârbe (generalul Jovan Divjak), iar sârbii au bombardat și asediat orașul (precum cele două masacre din Piața Markale, din 1994 și 1995) –, acesta a intrat în cea de-a patra vârstă, odată cu începerea reconstrucției și edificarea unor clădiri de factură arhitectonică contemporană. Începutul simbolic al acestei vârste a reconstrucției este reprezentat de tunelul lung de 960 m, construit în 1993 de localnici între oraș și teritoriile din apropiere controlate de forțele guvernului central (musulmane și croate), pe unde s-a putut realiza aprovizionarea populației asediate. Acestei vârste îi aparține cea mai înaltă clădire din Balcani – Turnul Avaz (176 m, cu punct de belvedere la 150 m), care adăpostește redacția cotidianului *Dnevni Avaz*, un zgârie nori spiralat care, semnificativ pentru orgoliile rivale din spațiul exiugoslav, este mai înalt decât cea mai înaltă clădire din Serbia – fostul sediu al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia,

actualmente Turnul Ușce (Confluența) din Belgradul Nou.

Pe de altă parte, Acordul de la Dayton, din noiembrie 1995, care a pus capăt războiului civil din BiH și a decis reunificarea orașului Sarajevo, a lăsat în Republica Srpska unele arealuri periferice din est, puțin populate (zonele de est din

În 1984, orașul a găzduit Jocurile Olimpice de iarnă

Goran Bregović

Noul Sarajevo și Ilidza), unde după unificarea *de facto*, din martie 1996, s-au stabilit sârbii care nu doreau să rămână în afara propriei lor entități. Aici, în zona adiacentă Munților Români – numiți astfel de la păstorii valahi medievali – s-a format un nou oraș, Sarajevo de Est, cu circa 100.000 locuitori, în imediata vecinătate a orașului Sarajevo aflat sub autoritatea Federației BiH și capitală a cantonului omonim. Situația este similară celei de la granița dintre Italia și Slovenia, unde în imediata vecinătate a orașului Gorizia rămas în Italia autoritățile iugoslave titoiste au construit după 1947 un nou oraș – Nova Gorica.

În prezent, Sarajevo, orașul celor patru vârste, este o simbioză având ca rezultat un stil unic, aparte, care nu este apanajul niciunei etnii, ci este un bun comun al tuturor. Sarajevo este zona Balcanilor în miniatură, după cum anterior era Iugoslavia în miniatură. Iar faptul este confirmat, în mod metaforic, de unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai culturii contemporane din Sarajevo, interpretul și compozitorul Goran Bregović, având origini

etnice mixte croato-sârbe, care ca fiu al orașului se auto-descrie astfel: „Iugoslavia se află la intersecția multor lumi: ortodoxă, catolică, musulmană; prin muzică, eu nu trebuie să mă reprezint decât pe mine, pentru că eu vorbesc prima limbă a lumii, cea înțeleasă de oricine: muzica“.

Iar pentru români Sarajevo mai este un simbol: cel al uneia dintre cele mai apreciate delicatase culinare, sarailia asemănătoare baclavalei, dar având formă cilindrică, nu pătrată, adusă în perioada otomană de către maeștrii cofetari originari din acest oraș. Și aceasta pentru că sarailia înseamnă în limbile sârbă, croată și boșniacă (scris sarajlija) tocmai locuitor al orașului Sarajevo. ■

Clădirea Parlamentului în flăcări, în 1992

organele locale. Era o tactică mai veche a NKVD pentru a-i identifica mai ușor pe dușmanii noii ordini.

Primele mișcări mai mari de persoane dornice să plece legal în România s-au înregistrat către finele lunii martie 1941. La 26 martie, câteva mii de țărani români (bărbați, femei și copii), îmbrăcați în costume naționale, provenind din comune precum Ropcea, Cupca, Pătrăuții de Sus, Pătrăuții de Jos, Ciudei, Budineț ș.a., s-au adunat în fața reședinței raionale din orașelul Storojineț, pentru a solicita dreptul de a pleca legal în România. Pentru liniștirea spiritelor, la fața locului a sosit în grabă un cominternist care mai activase și va mai activa în România, Vasile Luca, proaspăt ales deputat în Sovietul Suprem (Rada) de la Kiev. Participanții l-au huiduit și au continuat să solicite aprobare pentru a putea părăsi U.R.S.S.

La data stabilită (1 aprilie 1941), încă de la orele 06.00, în satele Pătrăuții de Jos și Pătrăuții de Sus s-au adunat circa 500 de oameni, care au pornit în coloană spre Adâncata (Hliboca), având speranța că vor găsi înțelegere din partea autorităților pentru a pleca pașnic în România. În fruntea coloanei se aflau persoane cu icoane, steaguri bisericești, un steag tricolor și un steag alb, ultimul fiind arborat cu scopul evident de a arăta intențiile pașnice ale participanților. Pe parcurs, coloana s-a mărit permanent, la grupul inițial adăugându-se locuitori din alte sate (Corcești, Cupca, Carapciu, Trestiana, Suceveni ș.a.). După

Anita Nandris Cudla,
una dintre româncele
lovite de represiunea stalinistă

cele mai multe mărturii, numărul participanților la acest marș a ajuns la circa 2.000-2.500 de persoane. Printre participanți se aflau familii întregi, bărbați și femei de toate vârstele, inclusiv femei cu copii în brațe. Întâmpinați cu ostilitate și implicați fără voie în unele incidente cu autoritățile de la Hliboca, membrii coloanei au făcut cale întoarsă spre Suceveni, unde o serie de reprezentanți ai puterii sovietice au încercat din nou să-i convingă pe participanți să se întoarcă la casele lor. Hotărârea acestora a rămas însă nestrămutată: plecarea cu orice preț în România, chiar în aceeași zi, fără nicio amânare. Unii dintre participanți scandau: „Ori viață, ori moarte! Ori libertate, ori mormânt!”.

De la Suceveni, coloana a pornit într-un marș de circa 12,5 km către Fântâna Albă (Magazin istoric, nr. 6/2011), punctul cel mai apropiat de noua frontieră sovieto-română. În timp ce o unitate de grăniceri călare urma la circa 1,5 km coloana în marș, alte unități militare (grăniceri, efective NKVD etc.) au fost deplasate cu mijloace mecanizate la 3,5 km de punctul de trecere a frontierei de la Fântâna Albă. Acestea au ocupat poziții de luptă și au organizat o ambuscadă într-o poiană cunoscută sub denumirea de Varnița Camencei, o suprafață de formă dreptunghiulară, mărginită pe trei laturi de pădure, străbătută de drumul forestier pe care coloana se deplasa obligatoriu spre frontieră.

Întrând în poiană după apusul soarelui, demonstrații s-au trezit înconjurați din trei părți de militari. Chiar și în această situație dramatică, oamenii nutreau convingerea că, fiind în număr așa de mare și cu intenții pașnice, autoritățile nu vor recurge la arme. Ordinul de folosire a armelor era deja dat, iar primele victime ale tirului de mitraliere declanșat la apariția coloanei au fost tinerii din primele rânduri, care purtau cruci

și steaguri. Conform mărturiilor unora dintre puținii supraviețuitori ai masacrelor, în poiană s-a creat un vacuum greu de descris: mulți s-au aruncat la pământ, ridicând năframe albe. Strigătele lor, amestecate cu țipetele disperate ale femeilor și copiilor, precum și cu gemetele răniților au generat scene apocaliptice. Cei din urma coloanei au încercat

O groapă comună descoperită de autoritățile române,
după revenirea în Basarabia, în iunie 1941,
în curtea sediului NKVD din Chișinău

● Călăuzele plătite, cel mai adesea provocatori NKVD ● Împuşcaţi, răniţi, arestaţi, deportaţi în Siberia, dar nu renunţă ● Doar 57 din 400 scapă ● Pentru germani se poate, pentru români nu ● Cu icoane, prapuri şi tricolorul în frunte ● Vasile Luca, huiduit de mulţime ● Ambuscada morţii ● Al doilea masacru de la Fântâna Albă ● G.K. Jukov conduce comisia de anchetă ● Concluzia: organele puterii sovietice au liniştit o situaţie încordată ● În miez de noapte, uşa zboară din ţâţâni ● O jumătate de oră pentru a-ţi strânge câteva lucruri, apoi paşol na Siberia! ● Troiţele şi monumentele funerare, dovada atrocităţilor în masă

Mulţi dintre bucovineni, speriaţi de măsurile revoluţionare instituite succesiv de noile autorităţi sovietice, au început în scurt timp să-şi caute drum spre a ajunge în România, cu preţul părăsirii gospodăriilor şi al averilor agonisite timp de generaţii. Izolarea în care s-au trezit deodată aşezările de români intrate sub ocupaţie sovietică, întreruperea brutală a oricăror legături cu fraţii rămaşi dincolo de o graniţă apărută peste noapte, după secole de trai comun, dar mai ales măsurile abrupte, impuse cu o violenţă fără precedent, au condus la o largă răspândire a zvonurilor, la o stare accentuată de nelinişte, toate acestea având un numitor comun: pericolul mortal reprezentat de noua stăpânire bolşevică!

În scurt timp, sub protecţia nopţii, numeroase grupuri au început să afluiască spre frontieră cu România, pentru a ajunge cu orice preţ în Regat. Au apărut şi s-au înmulţit călăuzele plătite. Multe dintre ele s-au dovedit agenţi provocatori ai organelor NKVD, îngrijorate de amploarea fenomenului. Un caz dramatic s-a petrecut în noaptea de 15 noiembrie 1940, când 40 de familii (106 per-

soane), inclusiv bătrâni şi copii mici, din satele Suceveni, Carapciu, Prisăcăreni şi Petriceanca, au încercat să-şi recapete libertatea trecând frontiera în România. La graniţă îi aşteptau însă militari sovietici, care au deschis focul. O mică parte a grupului a reuşit totuşi să ajungă la Rădăuţi. Mulţi însă au fost împuşcaţi pe loc, alţii, răniţi, au fost arestaţi, iar peste câteva luni, alături de numeroase rude sau prieteni, au ajuns în Siberia.

În pofida înăsprirea măsurilor de pază şi a represaliilor de o rară duritate, dorinţa de a-şi recâştiga libertatea nu i-a părăsit pe bucovineni. Un alt caz de mare dramatism s-a petrecut în noaptea de 6/7 februarie 1941, în localitatea Lunca, situată pe cotul Prutului, în apropiere de Herţa şi de frontieră cu România. La încercarea de trecere a frontierei au participat circa 400 de tineri, majoritatea din comuna

Mahala, dar şi din alte sate, precum Buda, Ostriţa, Coteni, Boian, Horecea Mănăstirii, Plaiul Cosminului, Ceahor, Corovia ş.a. În zona de frontieră, grănicerii sovietici au tras în plin cu mitralierele, provocând un masacru de proporţii. Doar 57 de tineri au reuşit să scape şi să ajungă în România, la Dorohoi şi Rădăuţi. Cei mai mulţi au fost împuşcaţi mortal şi aruncaţi în gropi comune, iar supravieţuitorii arestaţi şi executaţi câteva luni mai târziu. Rudele martirilor din masacrul de la Lunca au ajuns curând în gulagurile siberiene.

În contextul strămutării organizate a etnicilor germani, cu acceptul noii puteri sovietice, s-a răspândit şi alimentat din plin ideea unei posibile plecări legale şi a etnicilor români în România. În consecinţă, numeroşi cetăţeni au început pregătirile pentru strămutarea voluntară în România. În fiecare localitate românească au început să

se adune cu sutele cererile de plecare legală în ţara mamă. Credinţa oamenilor a fost întărită şi de o serie de zvonuri răspândite de elemente provocatoare din rândul funcţionarilor publici de la unele primării, care îi îndemneau să depună cererile de plecare la

Convoi de deportaţi în Siberia

Bucovinei abia în 1961. Decizia de confirmare a condamnării în cazul Grijincu Vasile a fost comunicată familiei în 1946, fiind pusă în aplicare imediat: confiscarea averii și deportarea soției (Grijincu Veronica), împreună cu opt copii, în Kazahstan.

Operațiunea de deportare din 12/13 iunie 1941 s-a efectuat concomitent în nordul Bucovinei, ținutul Herța și Basarabia. Totul s-a derulat noaptea, între orele 22.00-06.00. Înainte cu mai bine de o săptămână, în toate localitățile vizate au fost masate trupe NKVD, efective armate, activiști de partid și mijloace de transport.

La 11 iunie 1941, orele 20.00, urma să se desfășoare „consfătuirea operativă a întregului aparat NKGB [securitate] și NKVD [interne]”, pentru prelucrarea directivei Statului major de district. Cu acel prilej, agenții informatori erau instruiți pentru „descoperirea la timp a persoanelor care au intenția de a comite acte teroriste, de a fugi nelegal peste frontieră și de a împrăștia versiuni antisovietice printre locuitori”.

La 12 iunie, orele 19.00, se desfășura „consfătuirea de instruire a comunistilor repartizați să participe la operație, după care aceștia vor fi atașați grupelor operative”.

În aceeași noapte, la ora 01.00, agenții operativi, împreună cu comunistii aleși „vor sosi la punctele unde se vor executa operațiile”.

Conform ordinelor, la orele 02.30,

Poiana crimei...

împreună cu personalul întărit, agenții operativi se vor „îndrepta spre locuința expulzabilului, calculând astfel încât exact la orele 03.00 să se înceapă operația”.

Așadar, în noaptea de 12/13 iunie 1941, la orele trei dimineața, echipe formate din doi-trei soldați înarmați, milițieni și reprezentanți ai Primăriei au luat cu asalt locuințele familiilor înscrise pe listele de deportare. Treziți din somn, oamenii aveau la dispoziție o jumătate de oră să se îmbrace și să-și ia câte o bocceluță cu ei. Bărbați și femei, de la copii cu câteva luni de viață până la bătrâni cu vârste înaintate, erau ridicați în miez de noapte, fără explicații, împinși în mijloacele de transport pregătite din vreme și duși în găurile mai apropiate.

În dimineața de 13 iunie 1941, oamenii au început să

fie îmbarcați în vagoanele de vite sau de marfă ale garniturilor de tren, de asemenea pregătite dinainte. Familiile au fost despărțite: femeile, bătrânii și copiii erau înghesuți în vagoanele din față, bărbații și tinerii ați de muncă în spate. Despărțirea va fi definitivă, locurile de deportare fiind

diferite. Multe sate au rămas golite de populație. De pildă, din comuna Mahala, raionul Noua Suliță (fostul județ Cernăuți) au fost deportate 602 persoane, în marea lor majoritate aparținând unor familii de țărani; dintre acești deportați, doar 22 de persoane îndeplineseră diverse funcții în administrația locală (primari, funcționari comunal).

Aproximativ 4.000 dintre bucovinenii arestați sau înscrși pe listele de deportare în vara anului 1941 au ajuns în lagărul din Karelia. În 1956, când o parte dintre aceștia au primit permisiunea de a reveni în localitățile de baștină, mai erau în viață cam 600.

Practic, fiecare localitate, fiecare sat, fiecare cătun, fiecare localitate din nordul Bucovinei are propria jertfă de sânge și vieți nevinovate tocate de malaxorul ocupației bolșevice. Troițele, monumentele funerare, ca și listele refăcute cu multă greutate în fiecare localitate după destrămarea U.R.S.S. oferă mărturii concludente pentru dimensiunea atrocităților în masă comise de autoritățile sovietice în aceste teritorii. ■

... și o comemorare a victimelor de la Fântâna Albă

cat să se împrăstie prin pădure, dar erau vânați din spate de militarii călare, care îi împușcau. Cei rămași în viață au fost arestați și transportați în cursul nopții la Hliboca, unde a început anchetarea lor. Morții și răniții au rămas în poiană, fiind aruncați în gropi comune, săpate pe loc.

Poiana de la Varnița a fost declarată de autorități zonă interzisă pentru populație. Câteva luni mai târziu, la intrarea armatei române pe acest teritoriu, în pădurea de la Varnița au fost găsite cadavrele unor bărbați, femei și copii care, răniți fiind, s-au târât în diverse locuri pentru a scăpa de urmăritorii sovietici, dar în lipsa îngrijirilor necesare nu au putut supraviețui.

În după-amiaza tragicele zile de 1 aprilie a mai avut loc un masacru la marginea satului Suceveni. Este vorba de circa 120-130 de persoane din satele Carapciu, Cupca, Iordănești, Suceveni ș.a., care au sosit mai târziu la locul de întâlnire și doreau să pornească pe urmele coloanei plecate deja spre Fântâna Albă. Fiind mai mic, grupul a fost surprins de o unitate de cavalerie, care l-a înconjurat la marginea satului Suceveni și a deschis focul cu pistoale-mitralieră împotriva celor care nu s-au culcat la pământ și au încercat să fugă prin grădinile din împrejurimi. Rezultatul: 24 de morți, 43 de răniți și 60-70 de arestați, încarcerați imediat la Hliboca pentru anchetă.

A doua zi după masacrele de la Fân-

Vasile Luca (primul din stânga)
la Conferința națională a P.C.R. din 1945

tâna Albă și Suceveni, toate satele din regiune au fost împânzite de echipe de activiști de partid și cadre ale NKVD pentru identificarea tuturor participanților la marșul din 1 aprilie care au reușit să scape, răniți sau sănătoși. În paralel, o echipă guvernamentală de anchetă, condusă de generalul G.K. Jukov și de un deputat, a sosit de la Moscova în zonă, organizând întâlniri în diverse localități, sub pretextul de a găsi soluții la nemulțumirile care au provocat evenimentele de la 1 aprilie.

Concluzia eliptică a anchetei relevă dorința de a mușamaliza crimele, reținând fără alte detalii că „organele puterii sovietice au izbutit până la urmă să liniștească acea situație încordată”.

Basarabeni deportați în Siberia

Numărul total recunoscut oficial al celor uciși la 1 aprilie 1941 a fost de 44 persoane, dintre care 20 la Varnița și 24 la Suceveni. În urma anchetei declanșate de organele NKVD la 4 aprilie 1941, un număr de 22 de localnici (bărbați) au fost acuzați de instigare și organizare a procesiunii din 1 aprilie, iar un Tribunal Militar a

pronunțat următoarele sentințe de condamnare a acestora cuprinse în Dosarul penal nr. 12969/1941: o persoană, Grijincu Vasile al lui Ioan (satul Pătrăuți de Jos): condamnare la moarte prin împușcare, confiscarea totală a averii și deportarea familiei (soție și opt copii) în Kazahstan; 16 persoane au primit zece ani muncă silnică; cinci persoane, câte opt ani muncă silnică.

Condamnările pronunțate în cele 22 de cazuri au fost confirmate la Moscova de o Comisie specială centrală de pe lângă NKVD abia la 17 octombrie 1942. Toți cei condamnați erau acuzați de „antisovietism” și „tentativă de trădare de patrie”.

Din cauza foamei, frigului și a suferințelor îndurate, atât Grijincu Vasile, cât și alți 18 dintre condamnați la opt sau zece ani de muncă silnică muriseră deja în primul an de deportare, în lagărul de la Sverdlovsk, din Urul de Nord, înainte de confirmarea de către comisia de la Moscova a executării sentințelor. Dintre cei 22, au supraviețuit în Gulag doar trei persoane, care au revenit la locurile de baștină din nordul

Întâlnirea de la Malta, dintre delegația sovietică și cea americană (2-3 decembrie 1989), a alimentat multe scenarii

România, corespondenții speciali au folosit propriile observații, interviuri luate reprezentanților noii puteri și populației, date extrase din reportajele românești, reportaje foto, de radio sau TV. S-au bucurat, de asemenea, de munca în comun cu colegii români, de informația primită de la organizațiile departamentale.

Al doilea canal prin care a sosit informația în U.R.S.S. au fost buletinele agențiilor de știri, TASS (U.R.S.S.), Agerpres (România), Taniug (Iugoslavia), Reuters (Marea Britanie), France Presse (Franța), DPA (Germania Federală) etc. O poziție-cheie în presa sovietică o dețineau informațiile TASS. În România lucrau corespondenții A. Boccarov, D. Diakov, N. Morozov, V. Maliutin. *Pravda* și *Izvestia* au publicat și corespondențe ale ziariștilor TASS din Marea Britanie, Franța, R.F.G., R.D.G., Polonia, R.S. Cehoslovacă, Bulgaria, Ungaria, Mongolia, R.P. Chineză, R.P.D. Coreeană, care au asigurat informație despre cum a reacționat lumea la schimbarea conducerii politice de la București.

Primile mențiuni despre frământările din România au apărut în corespondențele lui V. Volodin pentru *Izvestia* din 19 decembrie, adică în a cincea zi după primele manifestații de la Timișoara. Ziarul *Pravda*, în numărul din 19 decembrie, scria numai despre sosirea cu o zi în urmă la Teheran a lui Nicolae Ceaușescu, în cadrul unei vizite oficiale de trei zile. *Pravda* și *Izvestia* au făcut o cronică zilnică a tulburărilor din România în perioada 20-29 decembrie 1989. Trebuie să menționăm că

întreaga informație din *Pravda* și din edițiile unionale ale *Izvestiei* se publica cu o întârziere de o zi, deoarece numerele finalizate seara ieșeau pe piață abia în dimineața următoare, iar în timpul nopții seseau deja alte materiale. Știri scurte TASS au publicat ediția de seară a *Izvestiei* și ziarul *Vecerniaia Moskva* (din 22, 23, 25-27 decembrie).

Cum guvernul României nu a permis mass-mediei interne să vorbească despre tulburările de la Timișoara și a zădărnicit orice încercare a străinilor de a le comenta, ziariștii sovietici de la București a trebuit să se mulțumească, cel puțin la început, numai cu zvonurile și cu comunicatele agențiilor de informații occidentale și, bineînțeles, cu propriile observații. Astfel, V. Volodin și V. Vedraško au transmis știrea că patrularea pe străzile Bucureștiului s-a intensificat și, din 20 decembrie, a fost închis accesul în oraș.

Prima reacție a guvernului la mitingurile de la Timișoara și împrăștierea lor a apărut abia la 21 decembrie. N. Ceaușescu, întors din Iran, a declarat la televiziune că au avut loc acțiuni antiguvernamentale și că a fost nevoit să declare stare de necesitate în județul Timiș. Buletinele TASS, date aceiași zi, anunțau că președintele României a organizat un miting, în sprijinul său, promițând să facă schimbări în politica socială. Dar, remarcă corespondenții, situația din țară a scăpat deja de sub controlul autorităților: locuitorii Bucureștiului au ieșit pe Bulevardul Magheru într-o manifestație de răspuns, cerând demisia guvernului. Conform informațiilor transmise de V. Vedraško, în dimineața de 22 decembrie, N.

21 decembrie 1989, pe Bulevardul Magheru din București

DECEMBRIE 1989 ÎN ZIARELE SOVIETICE CENTRALE

ANNA S. GLADIȘEVA (Federația Rusă)

La mijlocul anilor 1980, odată cu începutul perestroikăi și al glasnostului în U.R.S.S., presa a putut să redea informația într-o manieră destul de liberă, chiar să critice ce se întâmpla în țară și dincolo de granițele ei, în statele „lagărului socialist”. O dovadă sunt și materialele consacrate evenimentelor revoluției române, publicate la sfârșitul lunii decembrie 1989, în oficiosul sovietic Pravda (principalul ziar al partidului comunist) și în oficiosul Izvestia (ziar guvernamental, editat de Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S.). Analiza presei ne-a permis să stabilim cât era de informată mass-media sovietică despre situația reală din R.S.R.

În relatările lor despre evenimentele din România *Izvestia* și *Pravda* se bazează pe informația furnizată de corespondenții proprii. În decembrie 1989 în capitala României lucra corespondentul *Pravdăi* V. Vedraško, la Chișinău din partea aceluiași ziar se afla A. Pascinik, la Lvov – V. Drozd. *Izvestia* primea

de la București corespondențe de la V. Volodin, iar în jurul datei de 20 decembrie și-a trimis la Timișoara corespondentul de la Budapesta, pe F. Lukianov. În plus, la 22 decembrie a sosit în România din Bulgaria corespondentul special al ziarului *Komsomolskaia pravda*, O. Mamedov. Pentru pregătirea reportajelor din

decembrie deveniseră principalul mijloc de informare aflat la dispoziția guvernului provizoriu: știri, arestări filmate, apeluri ale membrilor consiliului F.S.N. De asemenea, se transmiteau știri despre noua presă liberă, despre modificarea simbolică a denumirii ziarului *Scânteia poporului* în *Adevărul*, despre apariția unor noi ziare, ca *Libertatea*.

Încă o temă a informărilor zilnice era soarta turiștilor sovietici aflați în România. La 18 decembrie s-au închis granițele României cu Iugoslavia și Ungaria și până la 5 ianuarie s-a blocat schimbul de grupuri turistice sub pretextul stării nefavorabile a vremii. Datele despre turiști și familiile diplomaților U.R.S.S. erau primite de *Pravda* și *Izvestia* de la centrul de presă al M.A.E. [sovietic]. Structurile M.A.E. responsabile cu evacuarea au hotărât aducerea în țară a aproximativ 280 de oameni. Alți 224 de turiști sovietici aflați în stațiuni de munte trebuia să rămână în țară, până când „vor apărea primele posibilități de evacuare”. Confirmarea acestei informații o găsim în *Izvestia* din 28 decembrie: din declarația corespondentului la centrul de presă al M.A.E. G. Cearodeev, „s-au întors aproximativ 280 de oameni, dintre care peste 120 de copii”.

Poziția oficială a conducerii sovietice era reflectată de publicarea în ziare a comunicatelor M.A.E., guvernului, a comentariilor lui M.S. Gorbaciov la cel de-al doilea Congres al Deputaților Poporului din U.R.S.S. La început M.A.E. al U.R.S.S. a refuzat să comenteze evenimentele din România, pentru că nu avea suficiente informații. *Izvestia* a publicat două note interesante despre discutarea problemei românești cu ambasadorul S.U.A. în U.R.S.S., John Matlock. La 22 decembrie 1989, s-au întâlnit cu acesta ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S., E. Șevardnadze, iar la 24 decembrie locțiitorul acestuia, I.P. Aboimov. Ziarul relatează că părțile au făcut un schimb de păreri. În nota din 25 decembrie și-a găsit reflectarea o poziție, între timp devenită oficială, favorabilă evenimentelor revoluționare din

V. Vedraško,
trimisul ziarului Pravda

România. Cu toate acestea, reprezentanții Centrului de presă al M.A.E. nu au făcut cunoscut punctul de vedere american privind evenimentele din România (cu excepția declarației Statelor Unite prin care-și arătau disponibilitatea de a acorda României ajutor american). Din jurnalul lui I.P. Aboimov devin evidente motivele acestui demers. Liderii S.U.A. considerau de preferat ca U.R.S.S. și țările Tratatului de la Varșovia să-și introducă trupele în România. În acest fel, S.U.A. ar fi făcut mai favorabil contextul

extern al agresiunii sale împotriva statului Panama.

In zilele Revoluției române, între 12 și 24 decembrie, s-a desfășurat în Uniunea Sovietică cel de-al doilea Congres al Deputaților Poporului. Stenogramele ședințelor au fost publicate de ziarul *Izvestia*. Între 22 și 24 decembrie toate cuvântările președintelui Congresului, M.S. Gorbaciov, erau precedate sau încheiate cu ultimele informații din România. Judecând după stenogramele ședințelor, conducerea U.R.S.S. era prost informată despre ceea ce se petrecea în România și de aceea în primele zile nu a putut adopta o poziție clară. M.S. Gorbaciov nu se hotărâ să reacționeze la situația din București, neavând o reprezentare limpede a acesteia. În cea de-a 16-a ședință a Congresului, la 21 decembrie, el a făcut cunoscut faptul că a dat dispoziție ambasadorului sovietic din capitala României să-i prezinte o dare de seamă asupra

Strada, după căderea cuplului dictatorial

Ceaușescu a declarat regim de stare de necesitate în toată țara. Strădaniile lui s-au dovedit în zadar: unitățile militare au început să treacă de partea demonstranților, iar conducerea statului a demisionat. N. Ceaușescu a fost obligat să părăsească orașul în elicopter.

Mai târziu, forțe care sprijineau vechea putere au început să pătrundă în București și s-a tras asupra populației. Aceste acțiuni au durat o săptămână. În presă oamenii înarmați erau socotiți „teroriști”. Corespondentul *Izvestiei*, V. Volodin, a făcut supoziția că au tras detașamentele speciale ale gărzii personale a lui N. Ceaușescu. Agențiile de știri au informat despre participarea la acțiunile armate a unor mercenari palestinieni și libieni, dar guvernul Israelului și cel al Libiei au respins aceste acuzații. Conform celor relatate de corespondentul *Pravdăi*, din 27 decembrie în țară s-au instituit tribunale militare. De asemenea, s-a stabilit termenul limită pentru predarea voluntară a armelor și muniției (28 decembrie, ora 17.00), după expirarea căruia persoanele care continuau lupta armată trebuia să fie aduse în fața acestor tribunale.

Cu trimitere la Agerpres, *Pravda* din 23 decembrie anunța că, o zi înainte, puterea trecuse în mâinile Comitetului Național Democratic din România, format din reprezentanți ai manifestanților. O zi mai târziu a apărut știrea despre redenumirea lui în Frontul Salvării Naționale (F.S.N.), care își propunea democratizarea țării. Pe măsură ce se aveau materiale, *Pravda* și *Izvestia* comunicau componența guvernului provizoriu, publicau decretele acestuia, prezentau date despre noii conducători.

După înlăturarea guvernului, pe ordinea zilei a fost pusă soarta clanului Ceaușescu. La 22 decembrie TASS a comunicat că președintele și soția sa au fost prinși în orașul Târgoviște, iar corespondentul agenției britanice Reuters din Belgrad făcea trimitere la faptul că soții ar fi reușit să fugă peste graniță. A doua zi șeful F.S.N., I. Iliescu, într-o intervenție la televiziune, a

Corespondentul TASS la București, D. Diakov; în perioada 1998-2001 a fost președintele Parlamentului Republicii Moldova

confirmat arestarea lui Nicolae Ceaușescu, a soției sale, Elena, și a fratelui lui, Ilie. Câteva zile presa sovietică a păstrat tăcerea asupra soartei dictatorului și soției sale, apoi, la 26 decembrie, a comunicat știrea executării lor prin împușcare. Ceva mai devreme, despre aceasta se comunicase la radio. Corespondenții transmiteau către redacțiile ziarelor detalii despre arestare: automobilul în care președintele se urcase, după coborârea din elicopter, fusese oprit la 100 km de București, la 22 decembrie. *Izvestia* a publicat stenograma, obținută de la agenția France

Presse, a ședinței procesului în care s-a pronunțat condamnarea la moarte a cuplului, cu acuzația de genocid (60.000 de victime) și subminarea economiei naționale. În interviul acordat corespondenților francezi, noul premier P. Roman declara că această măsură a fost obligatorie și a preîntâmpinat posibilitatea eliberării din captivitate a dictatorului de către adepții ai săi. Ulterior, presa sovietică a transmis știri despre arestarea fiicei lui Nicolae Ceaușescu, Zoe, și despre sinuciderea fratelui său Marin la reprezentanța comercială română de la Viena.

Ziaristii sovietici au urmărit cu atenție modificările care se produceau în mijloacele de informare în masă din România. La 22 decembrie corespondentul *Pravdăi*, V. Vedraško, a transmis că manifestanții reușiseră să ocupe în după-amiaza acelei zile clădirile radioului și televiziunii. Reportajele TV din

Generalul Ștefan Gușă, la televiziune, în 22 decembrie

JUCĂRII DIN LUT

Dr. GEORGETA ROȘU

La 29 mai, în ajunul sărbătoririi Zilei Internaționale a Copilului, Muzeul Național al Țăranului Român a pregătit un dar tuturor copiilor. Pentru prima dată în expunerea permanentă a unui muzeu din România copiii se pot bucura de o sală doar a lor, destinată prezentării jucăriilor din lut făcute în satul tradițional.

Expoziția a fost deschisă în sala destinată „Tipologiilor”, gândită ca o zonă a pedagogiei vizuale, o „sală-fagure”, care să ofere posibilitatea prezentării diversității de tipologii și de forme ale acestui domeniu al creației țărănești, spre a atrage și încanta publicul, în general, și pe copii, în special.

În satul tradițional, în cadrul economiei naturale, în care predomina munca manuală, țăranul își agonisea singur hrana, uneltele, țesăturile pentru haine și casă.

Nu erau însă uitați nici copiii. Pentru amuzamentul și jocurile acestora se făceau jucării care îi bucurau și îi familiarizau cu lumea adulților, le dezvoltau îndemânarea și imaginația, dar, mai ales, reglau starea afectivă a copilului care rămânea acasă, în grija unui frate mai mare sau a bătrânilor, atâta timp cât părinții erau plecați „la câmp” sau la alte munci.

Copilul căpăta prin joc experiențe noi, își dezvolta spiritul de observație, atenția și

O „păpușă” din lut...

imaginația. Jucăria îl amuza, dar în aceeași măsură îl bucura și îl educa, dezvoltându-i inițiativa.

Alcătuind o adevărată lume în miniatură, care a încântat copilăria multor generații, jucăriile din lut au fost, atât în satul tradițional, cât și în timpurile apropiate nouă, bucuria copiilor. Ele au o istorie veche de mii de ani.

Colecția de jucării din lut a Muzeului Național al Țăranului Român numără peste 2.000 de exemplare, provenite din 21 centre producătoare de jucării din lut din secolul al XIX-lea

până în contemporaneitate.

Alături de instrumente muzicale „primitive”, ca ulciorașele-fluierice, sunt prezentate fluier zoo- și antropomorfe (păsări din ogradă, cuci, cai, călăreți, berbeci, femei purtând crinolină, soldăței etc.); miniaturi avi- și zoomorfe (păsări, cai, câini, urși, vulpi, pești); miniaturi după vasele de uz gospodăresc (oale, câni, ulcioare, găleți, coșulețe, farfurioare). ■

... și fluier zoomorfe

evenimentelor. A doua zi, având la bază informația primită, Congresul a pregătit „Apelul către poporul român”, publicat în ziare. În felul său acesta a fost un sprijin pentru procesul revoluționar.

Din acel moment, adică din 23 decembrie, *Izvestia* și *Pravda* au trecut din poziția de neutralitate în prezentarea evenimentelor la sprijinirea revoluționarilor. Acest lucru a devenit posibil și din alt motiv; informațiile sosite din România deveniseră mai complete, pentru că evenimentele se mutaseră în Capitală, unde se afla majoritatea ziariștilor. Această poziție a început să fie împărtășită și de alte mijloace de informare în masă sovietice. N-au existat dezacorduri între pozițiile cotidienele și cele ale guvernului. De asemenea, n-au existat diferențe în aprecierile diferitelor redacții asupra revoluției. În informarea delegaților la Congres despre evenimentele din România în ședințele următoare se simțea că știrile sosite din România sunt foarte contradictorii. Când membri ai F.S.N. au declarat că ar fi de preferat un ajutor militar de peste graniță, partea sovietică a fost pusă într-o situație dificilă. Noua politică externă a U.R.S.S., care renunțase la „Doctrina Brejnev”, nu permitea să se treacă la o intervenție. Dar, în același timp,

Precipitata bucurie a victoriei

se simțea și dorința de a nu pierde poziții în Europa Centrală și de Sud-Est. Refuzarea de către șeful F.S.N. I. Iliescu și șeful Statului Major General Român Ș. Gușe a ajutorului militar din străinătate a rezolvat dilema.

În primele momente, relațiile cu noile autorități au fost amicale. M.S. Gorbaciov a luat frecvent legătura cu conducerea românească. La sfârșitul lui decembrie 1989, ziarele au publicat înregistrarea discuției telefonice cu I. Iliescu, mesaje de salut către reprezentanții F.S.N.-ului și către noul prim-ministru P. Roman. La 5 aprilie 1991 s-a semnat Tratatul de cooperare, bună vecinătate și prietenie cu U.R.S.S.

Presa a fost aceea care a prezentat problemele care preocupau comunitatea mondială: ce s-a petrecut în România? Revoluție, puci sau înlocuirea elitei conducătoare? Cine s-a aflat în spatele schimbării regimului? De ce N. Ceaușescu și soția lui au fost executați în grabă? Cine a tras asupra populației civile pe străzile orașelor românești? Din ce motiv pe timpul evenimentelor s-a exagerat numărul real al victimelor? Aceste probleme rămân și astăzi în discuție.

În românește de Florentina DOLGHIN

ÎN BĂTĂLIA DE LA BRĂILA, DIN 1539 (Criptografie: 2, 6, 7, I-2, 2-I, 4, 2)

A_F N^C U^S L A_I P

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei **ARITMOGRIF**, din nr. 5/2014

REMBRANDT – ALBERTI – DANTE –
CERVANTES – SHAKESPEARE –
DONATELLO – CORREGGIO – MORUS –
MADERNO – BOCCACIO.

Soluția jocului **Mitologică** din nr. 5/2014

ARETE ȘI MEDEEA

(ARE – T – E / SI – ME – DE – E – E – A)

ISTORIA ROMÂNIEI ÎNTR-UN MUZEU BERLINEZ

Dr. RADU CARP

Povestea Memorialului „Topographie des Terrors” din Berlin a început în anul 1987, la sărbătorirea a 750 de ani ai orașului Berlin. Ruinele a ceea ce fusese între 1933 și 1945 sediul Gestapoului, parțial amenajate, au fost deschise atunci publicului larg.

După reunificarea Germaniei și a Berlinului au existat mai multe încercări eșuate de constituire a unui Memorial în adevăratul sens, un complex de clădiri care să cuprindă expoziții cu mărturii din epoca nazistă, obiecte, fotografii, o istorie în imagini și obiecte a unor orori ce nu trebuie uitate.

Fundația independentă „Topographie des Terrors”, creată în 1992, și-a propus de la început să prezinte istoria regimului național-

fotografii cu relevanță pentru istoria României din timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

În prima fotografie este reprezentată intrarea în lagărul de tranzit de la Galați, unde erau adăpostiți temporar etnicii germani refugiați din Basarabia, după anexarea acestei provincii la U.R.S.S., în anul 1940. Operațiunea a fost coordonată de Heinrich Himmler, în calitate de „Comisar al Reichului pentru Întărirea Germanității” (RKF). De lagărul din Galați răspundea Oficiul de Legătură SS pentru Etnicii Germani (VoMi).

Cea de-a doua fotografie este din 15-16 Iulie 1941 și a fost realizată la Chișinău. Mai mulți civili sunt obligați să-și golească buzunarele; personajul din stânga este un ofițer al Gestapoului.

Fotografia a fost folosită de propaganda nazistă. Explicația originală este: „acești cinci

socialist german și a crimelor sale. Abia în anul 2010, Memorialul „Topographie des Terrors” a apărut ca un reper istorico-turistic în centrul orașului Berlin, conceput fiind de doi arhitecți germani: Ursula Wilms, din Berlin și profesorul Heinz W. Hallman, din Aachen. Memorialul cuprinde o expoziție permanentă, ce prezintă cronologic evoluția regimului nazist din anul 1933 până la prăbușirea lui în 1945, un centru de documentare, o bibliotecă (29.000 de volume). S-a adăugat acestui ansamblu și Monumentul „Zidul Berlinului”, 200 m din zidul care despărțea cândva zona occidentală a orașului de cea comunistă, ajuns astăzi unul dintre obiectivele turistice ale capitalei germane.

Am vizitat recent memorialul „Topographie des Terrors” din Berlin. Am găsit acolo două

bărbați au fost capturați în locurile unde erau ascunși. Bărbatul din față este un trăgător evreu, al doilea este în serviciul NKVD-ului, după cum arată documentele găsite asupra sa. Penultimul este un comisar de război, un comunist fanatic, capturat în haine civile. Dominația lor a luat sfârșit”. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

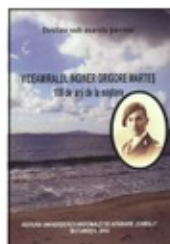
● **Nicolae St. Noica – PALATUL ACADEMIEI DE ÎNALTE STUDII COMERCIALE ȘI INDUSTRIALE ȘI PERSONALITĂȚI DIN LUMEA CONSTRUCTORILOR** (Cuvânt-înainte de academician **Mugur Isărescu**)

Editura Vremea, București, 2014, 107 pp.

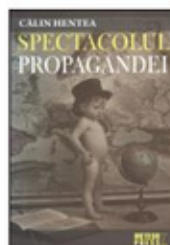
● **MOȘTENIREA CULTURALĂ TURCĂ ÎN DOBROGEA** (coordonatori: **prof. univ. dr. Tasin Gemil, dr. Gabriel Custurea, dr. Delia Roxana Cornea**)

Editura Top Form, București, 2013, 367 pp.

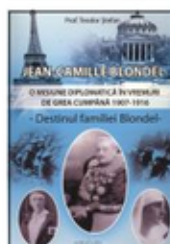
● **VICEAMIRALUL INGINER GRIGORE MARTEȘ 100 DE ANI DE LA NAȘTERE** (coordonator: **comandor dr. Marian Moșneagu**)

Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2014, 159 pp.

● **Călin Hentea – SPECTACOLUL PROPAGANDEI**

Editura Meteor Press, București, 2014, 383 pp.

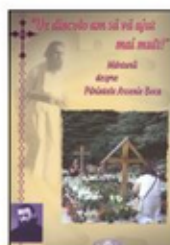
● **Prof. Ștefan Teodor – JEAN-CAMILLE BLONDEL. O MIȘIUNE DIPLOMATICĂ ÎN VREMURI DE GREA CUMPĂNĂ 1907-1916. DESTINUL FAMILIEI BLONDEL**

Editura Pim, Iași, 2013, 187 pp.

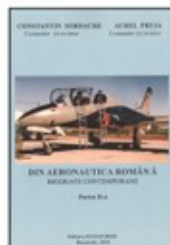
● **Nicolae Ravici-Tătăranu – BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE. BIBLIOGRAFIE (1908-1945)**

Editura Offsetcolor, Râmnicu-Vâlcea, 2012, 863 pp.

● **„DE DINCOLO AM SĂ VĂ AJUT MAI MULT!”. MĂRTURII DESPRE PĂRINTELE ARSENIE BOCA** (ediție îngrijită de **Vlad Herman**)

Editura Agaton, Făgăraș, 2014, 128 pp.

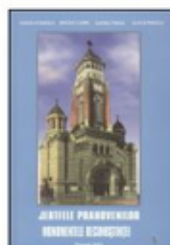
● **Constantin Iordache, Aurel Pruiă – DIN AERONAUTICA ROMÂNĂ. BIOGRAFII CONTEMPORANE (PARTEA A II-A)**

Editura Elisavaroș, București, 2014, 357 pp.

● **Constantin Stejar – CRONICA GRĂNICEREASCĂ (1763-1888)** (ediție îngrijită de **Alexandru Bucur**)

Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2013, 298 pp.

● **Eugen Stănescu, Mircea Cosma, Gavril Preda, Iulia Stănescu – JERTFELE PRĂHOVENILOR. MONUMENTELE RECUNOȘȚINȚEI**

Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2013, 580 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW** (sub egida **Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies**)

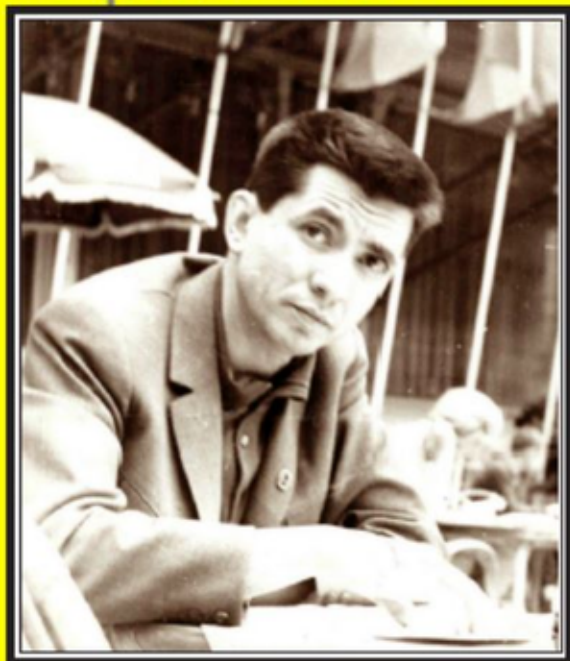
Volume XXII, no.1 Spring 2013

● **ROMANIAN JOURNAL OF EUROPEAN AFFAIRS** (sub egida **European Institute of Romania**)

Vol. 13, No. 4, December 2013, 85 pp.

Criticismul

În vremea studenției

Criticismul

La reședința ambasadurului american David Funderburk,
alături de Ștefan Andrei și Gheorghe Rădulescu

Criticismul

ALBUM ISTORIC

În 1946, în comuna Independența, Galați, cu mama și bunica
(fotografiile albumului și cele din grupajul de la pp. 79-94
provin din colecția Sorin Buică)

La Festivalul de Film de la Cannes (1969),
alături de Claudia Cardinale

Criticismul

O clipă de relaxare

Criticismul

În Aula Academiei Române, lângă Corneliu Coposu

Criticismul

Critica și Fintare

Mereu cu zâmbetul pe buze

Critica și Fintare

*În redacție, cu Radu Popescu, secretar de redacție,
și Nicolae Minei, redactor șef adjunct*

Critica și Fintare

Săpături arheologice la Saray Berke

Economia Hoardei de Aur era susținută de activitatea urbană și de cea rurală. În Hoarda de Aur au existat 170 de orașe mari, dintre care mai mult de 100 au fost centre urbane noi. Multe dintre ele funcționează și acum, cu numele lor vechi și mai ales cu nume noi, în primul rând rusești. Dacă structura de stat încheagată a Hoardei de Aur se datorează în principal lui Batu Han, lărgirea și perfecționarea sistemului orășenesc, expansiunea și conexiunea tricontinentală a economiei urbane din acest mare stat au fost în primul rând opera lui Berke Han (1257-1266), apoi și a lui Özbek Han (1312-1341).

Evaziunea fiscală, practică exclusă

Cercetările arheologice din câteva vechi așezări urbane însemnate – ca Saray, Solhat, Köneurgench, Buhara sau Şehr-i Cedid (din R. Moldova), de pildă – au scos la iveală un sistem urbanistic de înalt nivel, inspirat de urbanismul mameluco-sirian și de cel horezmian. Deși noua capitală a Hoardei de Aur, Saray Berke, a fost distrusă complet de oștile lui Timurlenk, în 1395, totuși cercetătorii (chiar ruși!) au găsit dovezi incontestabile ale unei organizări urbane net superioare față de

multe dintre marile orașe ale vremii, mai cu seamă din Occident. În centrul orașului se aflau edificiile publice (palatul guvernamental, moscheea mare, bazarul, piața) și în cercuri concentrice erau situate locuințele, prăvăliile și atelierile locuitorilor orașului. Saray Berke era așa de mare,

încât călătorului arab Ibn Battuta i-a trebuit, în 1333, mai mult de o jumătate de zi pentru a-l străbate călare de la un capăt la altul. Existau și străzi ale unor organizații profesionale, după cum existau și cartiere confesionale care se bucurau de autonomie administrativă și independență spirituală. Existau străzi private, cu trotuare, rigole cu apă curgătoare permanentă și iluminat stradal. Nu puține locuințe aveau etaj, instalații de apă curentă și canalizare, precum și încălzire centrală sub podeaua de teracotă; iar pereții camerelor și băilor erau acoperiți cu faianță colorată (renumita faianță roșie a fost inventată în Hoarda de Aur, la Urgench). Există chiar și un sistem municipal de colectare a gunoierului menajer. Se crede că pubela este o creație tătarască, probabil din secolul al XIV-lea.

Meseriile larg răspândite erau metalurgia și prelucrarea metalelor. Numai într-un singur loc din Saray Berke au fost găsite opt cuptoare înalte, fiecare cu câte 70 de răsuflători, ceea ce ne duce cu gândul la o adevărată „uzină metalurgică” din secolul al XIV-lea. Existau și în alte orașe ateliere mari de tip manufactură (*kiarhane*) pentru țesături, ceramică, sticlărie, pielărie, armurerie și unelte de metal, tâmplărie, de

pietrari, obiecte casnice ș.a. Bazarurile erau extrem de lucative, fiind adevărate piețe internaționale. Aici erau vândute mărfuri aduse aproape din întreaga lume. În orașe existau și mari companii internaționale formate din asociați (*urtak*) autohtoni și străini. Negustorii occidentali (din Italia, Ungaria, Franța, Spania, zona baltică etc.) vindeau aici mari cantități de produse meșteșugărești, îndeosebi de metal și lână, cumpărând în schimb mătăsuri chinezești, țesături de bumbac, blănuri, robi, arme și obiecte de metal, animale, îndeosebi cai etc. La fel și de la Saray Berke veneau și plecau mari caravane compuse frecvent din 5.000-6.000 de animale de povară, însoțite fiecare de câteva mii de oameni. Transportul pe Volga avea o însemnătate foarte mare. Hanii tătari au susținut în mod energic dezvoltarea comerțului pe Marea Neagră, ceea ce a favorizat extinderea negustorilor italieni în zonă. Cu toate acestea, veniturile obținute din activitatea comercială internațională nu erau prea mari, deoarece drumurile care străbăteau Hoarda de Aur erau artere secundare ale traficului intercontinental. Tocmai de aceea, Hoarda de Aur a desfășurat așa-numitul „război de 100 de ani” împotriva statului ilhanid (mongol) din Iran, pentru controlul segmentului azerbaidjean (Tebriz) al „Marelui drum al mătăsii”.

Veniturile statului Hoarda de Aur erau obținute în principal din taxele puse pe activitatea productivă și comercială internă. Dările personale reprezentau un capitol secundar în bugetul de stat al Hoardei de Aur. Aparatul fiscal era riguros organizat și strict controlat, astfel că evaziunea fiscală era aproape exclusă. Edificiile religioase și

Crimeea, numele peninsulei din nordul Mării Negre ce ține prima pagină a știrilor de câteva luni, a fost locul unde a ființat hanatul tătar cu același nume. Istoria acestuia a fost precedată de cea a hanatului Hoardei de Aur (Magazin istoric, nr. 5/2014), a cărui organizare și instituții tătarilor crimeeni le-au preluat în bună măsură.

Tamga

HANATUL TĂTAR DIN CRIMEEA

TASIN GEMIL

Avangarda tătară a armatei otomane aflate în expediție în Ungaria, în anul 1566; miniatură de epocă

Aparatul administrativ din Hoarda de Aur era o construcție funcțională relativ simplă, alcătuită pe baza legislației genghishanide și a tradiției locale. Eficiența lui se baza pe respectarea cu strictețe a reglementărilor legale. Instituțiile administrației centrale erau subordonate unui ulus emiri (prim-ministru de azi), iar fiecare departament al administrației era condus de către un emir (ministru). Hoarda de Aur era compusă din două părți: Apuseană (europeană), cu nucleul în Crimeea și centrul administrativ la Solhat (Eski Kırım) și Răsăriteană (asiatică), cu nucleul în Horezm și centrul la Urghench (azi în Turkmenistan). Situația era identică cu cea din Imperiul Otoman de mai târziu: Anatolia și Rumelia. Cele două părți erau subordonate puterii cen-

trale, dar aveau și o largă autonomie politico-administrativă în privința relațiilor cu provinciile pe care le controlau. Orașele erau conduse de către emirii de oraș. Fiecare oraș avea propriul aparat administrativ-fiscal și juridico-polițienesc. Divanul sau consiliul hanului era organul executiv-judecătoresc (într-o anumită măsură și legislativ) suprem.

Palatul hanilor din Bagdasary

Palatul hanilor, pictură de Carlo Bosoli, 1857

„Hanatul tătarilor crimeeni a fost unul dintre cele mai importante state ale Europei răsăritene. De fapt – sublinia el – Hanatul din Crimeea îndeplinea toate condițiile necesare unui stat modern timpuriu“.

Insistența rușilor de a-i elimina

Întemeietorul Hanatului independent din Crimeea a fost Hadji Ghiray (1440-1466), descendent pe linie directă din Tokay Timur, nepot al lui Genghiz Han. Această ramură genghishanidă se aflase neîntrerupt la conducerea părții apusene (cu nucleul în Crimeea) a Hoardei de Aur. Iar la începutul secolului al XV-lea, Crimeea devenise *de facto* o posesiune a familiei ghiraide. Denumirea dinastiei ghiraide, care a domnit fără întrerupere în Crimeea până la sfârșit (1783), vine de la renumitul trib Kerey, care l-a crescut (*atalik*) pe tatăl lui Hadji Ghiray, hanul Kiyaseddin. Acesta și-a manifestat recunoștința față de clanul Kerey, dând numele lui primului său născut. Nu este lipsit de interes să menționăm faptul că unul dintre cele cinci triburi mari care compun fondul poporului kazah de astăzi este cel al Kereyzilor. Casa

genghishanidă, căreia îi aparțineau și ghiraizii, s-a bucurat în lumea turcomusulmană de cel puțin același prestigiu de care s-a bucurat Casa carolingiană în lumea romano-catolică.

Hanul Crimeii a folosit în mod oficial numele de Ghiray (Kiray/Kirey) pentru prima oară în 1441, când

Hadji Ghiray a bătut monedă în calitate de han independent. Primul document crimeean tătar de cancelarie (*yarlık*), cunoscut până acum, în care apare acest nume dinastic, datează din 1453. În aceste acte oficiale apare și un însemn (*tamga*) cu trei brațe, care a devenit emblema dinastică a ghiraizilor și simbolul național al tătarilor de astăzi. Acest însemn oficial a fost preluat de la Hoarda de Aur, având menirea de a sublinia de la început faptul că noul stat tătăresc din Crimeea este moștenitorul direct al Hoardei de Aur. Hanii ghiraizi nu au renunțat niciodată la acest drept de moștenire, afirmându-l în mod concret ori de câte ori au avut posibilitatea, mai cu seamă în secolele XVI-XVII. Deasupra „Porții ambasadurilor“ (o bijuterie renaștină italiană) din Palatul Bagcesaray a fost așezată în 1503 (deci, imediat după dispariția Hoardei de Aur, în 1502) o inscripție, în care hanul Mengli Ghiray I își afirma răspicat titlul său de mare han al Hoardei de Aur, de stăpân al celor două continente și al celor

două mări (M. Neagră și M. Caspică).

În calitatea lor de moștenitori ai Hoardei de Aur, hanii crimeeni s-au străduit să apere hanatele tătare de Kazan și de Astrahan de agresiunea rusească, ducând campanii militare victorioase chiar și până la Moscova. Țarii ruși au plătit tribut (*tyly*) hanilor tătari din Crimeea până la pacea de la Istanbul, din anul 1700. Numai că, inaugurând politica lor agresivă în secolul al XVI-lea, și Țarii ruși au început să emită pretenții la moștenirea Hoardei de Aur, pretenții manifestate chiar și astăzi (vezi proiectul eurasiatic, reanexarea Crimeii...). Așa se poate explica și insistența cărmuitorilor Rusiei (inclusiv ai U.R.S.S.) de a-i elimina pe tătari, nu numai ca entitate politico-culturală, ci și ca ființe umane.

Cea mai mare parte a litoralului crimeean a trecut în stăpânirea Porții otomane în 1475, când hanatul a acceptat suzeranitatea sultanului de la Istanbul. Hanatul se întindea și în afara Peninsulei Crimeea, cuprinzând Caucazul apusean, până aproape de Soci în est, stepa kâpceacă până la râul Samara, în nord, și până la gurile Dunării (Bugeac), în vest. Dacă în zona caucaziană populația majoritară supusă hanilor crimeeni era cea cer-

Mausoleul lui Hadji Ghiray

slujitorii tuturor cultelor erau scutiți de dări către stat.

Un stat modern timpuriu

Securitatea drumurilor și a comunicațiilor a reprezentat o preocupare permanentă pentru conducătorii Hoardei de Aur. Există o rețea largă de drumuri. Căile principale de transport dispuneau, la distanțe de 25-30 km, de stații cu caravansaraiuri, construite ca adevărate fortărețe și întărite cu garnizoane militare. Pe drumurile principale circulau zilnic, pe ambele sensuri, în medie 500 de care mari încărcate, trase fiecare de câte șase perechi de boi, la care se adăugau caravanele mari și mici. Poșta de mesagerie rapidă a fost organizată de Batu Han ca un serviciu de însemnătate strategică, cu menirea de a asigura legătura strânsă dintre puterea centrală și autoritățile provinciale. Drumurile erau atât de sigure în Hoarda de Aur, încât se spunea că dacă un copil ar merge, având în mâini un vas plin cu aur, de la un capăt la altul al acestui imens stat, nu ar pierde pe drum nici măcar o singură monetă.

Marea majoritate a populației din Hoarda de Aur se

ocupa cu creșterea animalelor și agricultura. Stăpânii de animale erau de regulă nomazi și seminomazi; ei aveau obligația de a da statului un animal dintr-o sută. Agricultorii sedentari erau concentrați în zonele propice pentru cultivarea pământului (Crimeea, Horezm, bazinul Volgăi) și dădeau o zecime din recoltă pe an. Existau și alte biruri legate de întreținerea drumurilor, aprovizionarea armatei, a olăcarilor și solilor etc. O obligație majoră a unei părți a populației masculine, fără deosebire de origine etnică sau religioasă, era și participarea la campanii militare. Dezertorii erau decăzuți din drepturile de „cetățeni”, ceea ce însemna pierderea familiei, bunurilor și vieții. „Cetățenii” Hoardei de Aur erau liberi din naștere, indiferent de origine etnică și religioasă. Există și pătura destul de numeroasă a robilor (prinși în războaie și raiduri prădănice), care erau folosiți în diverse munci, precum și cea a robilor eliberați (*urtakci*), asemănători până la un punct cu șerbii din Europa, în sensul că ei lucrau pământul stăpânului, cu obligația de a-i da acestuia până la jumătate din recoltă. În a doua jumătate a secolului

Costume tătărești...

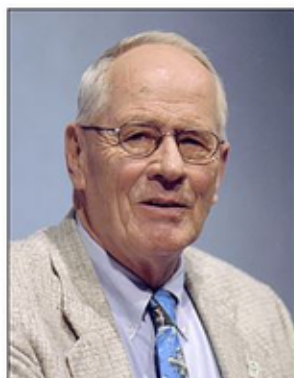
al XIV-lea, în Hoarda de Aur deveniseră predominante domeniile creditare de tip feudal, numite *soyurgal*, ale căror venituri aparțineau în întregime stăpânilor lor.

În 1360 s-a stins dinastia Sayin, fondată de către Batu Han. Luptele interminabile pentru putere care au urmat, între atât de numeroșii pretendenți la tron, au devastat statul și au dus la declinul lui iremediabil. Lovitura cea mai mare a fost aplicată Hoardei de Aur în 1395, de către Timurlenk, care era originar din tribul tătar Barlas. În secolul al XV-lea, Hoarda de Aur a pierdut nu numai putere și teritorii, ci și titlul său auriu. În sursele istorice ale perioadei, referirile la ea se fac numai sub forma de Hoarda Mare (*Ulug Orda*); aceasta a dispărut în 1502. Cele mai însemnate hanate tătărești desprinse din Hoarda de Aur, cel de Crimeea și cel de Kazan, au dus mai departe evoluția istorică a poporului tătar, divizat și limitat acum la arii restrânse. Hanatul de Crimeea și-a asumat întreaga moștenire a Hoardei de Aur.

Unul dintre cei mai avizați cercetători ai istoriei tătarilor crimeeni, americanul Alan W. Fisher, este convins că

... și dans tătar, gravuri de Carlo Bosoli, secolul al XIX-lea

Stephen E. Ambrose

Avanpremieră editorială

Sebastian Publishing House, editură cunoscută deja pasionaților de literatură de război, pregătește publicarea unui nou volum purtând semnătura istoricului și biografului american Stephen E. Ambrose (1936-2002) Cetățeni și soldați. După cum mărturisea autorul, lucrarea nu este o clasică istorie a campaniei din nord-vestul Europei, începută în Ziua Z (6 iunie 1944) și încheiată 11 luni mai târziu, prin capitularea Germaniei. Și nici una dedicată generalilor sau analizei strategice. Prin ea, Ambrose, recunoscut pentru acritatea cu care a citit și ascultat mărturiile oamenilor obișnuiți implicați în conflict, a dorit să scoată la iveală tocmai povestea lor – cine au fost, cum și de ce au luptat.

Vă prezentăm în avanpremieră câteva fragmente dedicate luptelor îndârjite din ținutul gardurilor vii normande.

Operațiunea „OVERLORD” DINCOLO DE PLAJE

STEPHEN E. AMBROSE

● Cum să cucerești o fermă de piatră ● „Puneți baionetele!” ● Medalia pentru luptă corp la corp ● „Maiorul din St. Lo”

Tanc „Sherman” echipat cu lamă de buldozer, cu care putea „sparge” gardurile vii

cheză, în zonele de stepă din Crimeea și, îndeosebi, din nordul Mării Negre preponderenți erau tătarii nomazi și seminomazi, cunoscuți sub denumirea de nogai. Începând cu secolul al XVI-lea, sub presiunea crescută a Rusiei, nogaii din stepele Donului și Kubanului au fost împinși încontinuu către apus. Hanii Crimeii i-au luat sub protecția lor, oferindu-le locuri de așezare, inclusiv în nordul Peninsulei și în Bugeac. Nogaii erau subordonați căpeteniilor proprii, dar și guvernatorilor crimeeni (*serasker*), numiți dintre prinții ghiraizi.

Republica tătară

Deși, începând cu secolul al XVI-lea, în Crimeea a pătruns puternic influența turco-osmană, totuși hanatul de aici a rămas, în esența sa, un stat tătaresc, legat indisolubil de modelul și structura Hoardei de Aur. Din cauza întinderii teritoriale mult restrânse față de Hoarda de Aur, în Hanatul Crimeii nu a fost aplicabil sistemul trilateral: centru și cele două aripi. El a fost însă practicat în ceremonialul de stat. În schimb, împărțirea puterii a fost valabilă și în Hanatul din Crimeea. Hanul era nevoit să țină seama de puterea aristocrației feudale din hanat, care avea puțină să îl aleagă și să îl demită, chiar și în condițiile suzeranității otomane. Instrumentul cel mai

eficient folosit în acest sens era retragerea susținerii politice, implicit și militare, în favoarea unui alt prinț ghiraiz. Aristocrația crimeeană era condusă de un consiliu restrâns, numit *Karachi*, format din șefii a patru clanuri de bază din hanat. Termenul *karachi* derivă din sintagma mongolă *kharachu bo'ol*, ceea ce însemna „poporul”, „cei aflați în afara dinastiei domnitoare”. Hanul nu putea lua nicio hotărâre importantă fără consultarea celor patru *karachi bey* sau cel puțin a liderului acestora (*baş karachi/bey*), funcție deținută permanent de către conducătorul celui mai puternic clan tătar din hanat, cel al Șirînilor. Ceilalți membri *karachi* s-au mai schimbat, dar de regulă ei au fost șefii triburilor: Kâpceak, Argân și Barân; ultimele două fiind ale nogailor. Această diarhie a încurajat opoziția față de

abuzurile sau puterea crescută a hanului, ducând la un regim de tip nobiliar în Hanatul Crimeii, asemănător cu Republica nobiliară poloneză. În situații de criză politică, beii *karachi* convocau întreaga nobilime tătară (*mârza*) la locul numit „Sub stânci” (*Kaya astî*), loc cu semnificație sacră, deoarece acolo erau gravate, încă din perioada preislamică, tamgalele triburilor tătare din Crimeea. Nici hanul și nici sultanul otoman nu puteau ignora voința mârzelor. Consulul Franței la Bagcesaray, Xaverio Glavani, scria, în 1724, că beii Șirînilor era „șeful Republicii” tătare din Crimeea.

Acest dualism politic a fost un factor pozitiv, până la un punct, după care a devenit un factor de subminare în evoluția statului tătar crimeean. Situația este în mare măsură asemănătoare cu cea a Poloniei din secolele XVI-XVIII. Statul polonez și statul tătar din Crimeea au dispărut aproape în același timp, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în condiții istorice comparabile. Polonia a renăscut după Primul Război Mondial. Republica Democrată Tătară din Crimeea, proclamată în decembrie 1917 (*prima republică din întreaga lume islamică*), a fost înecată în sânge de armata bolșevică, în februarie 1918.

(Va urma)

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Generalii Eisenhower (stânga) și Cota

a ajuns la un grup de infanteriști ținuți în loc de câțiva germani, aflați într-o asemenea fermă. L-a întrebat pe căpitanul aflat la comandă de ce oamenii lui nu făceau niciun efort să o cucerească. „Domnule, germanii se află înăuntru și trag asupra noastră”, a răspuns căpitanul. „Ei bine, o să-ți spun cum o să facem”, a replicat Cota, desfășcându-și două grenade de la centură. „Tu și oamenii tăi începeți să trageți. Voi lua o grupă, iar voi să vă uitați cu atenție. O să vă arăt cum să ocupați o casă cu germani în ea”.

După cum relatează unul dintre cei mai cunoscuți istorici ai Diviziei 29, Joseph Balkoski, „Cota și-a condus grupa în jurul unui gard viu, pentru a se apropia cât mai mult. Deodată, a chiuț și a luat-o la fugă, urmat de soldații ce urlau ca niște sălbatici, în timp ce aruncau grenade prin ferestre, Cota și un alt soldat au dat la o parte ușa, au aruncat două grenade, au așteptat exploziile și, apoi, au dat buzna. Germanii care supraviețuiseră au șters-o afară, prin ușa din spate, fugind să-și salveze viața”.

Misiunea Diviziei 101 aeropurtate era aceea de a cucerii localitatea Carentan, unind astfel Plajele Omaha și Utah într-un cap de pod. Una dintre acțiunile decisive a fost condusă de locotenent-colonelul Robert Cole, comandantul batalionului 3 din Regimentul 502.

Cole avea 29 de ani, era absolvent al West Point, promoția 1939, născut și instruit pentru a conduce. În Ziua Z, adunase 75 de oameni, se deplasase pe Plaja Utah, după ce ucisese, pe drum, câțiva germani; se afla pe dunele de nisip, pentru a-i întâmpina pe cei din Divizia 4, care se îndreptau spre țarm. Din 7 iunie, a fost implicat în atacul asupra localității Carentan. Apogeul a fost atins la 11 iunie.

Cole conducea vreo 250 de oameni, de-a lungul unui dig de trecere lung și expus. La capătul îndepărtat se afla un pod peste râul Douve. Dincolo era punctul de legătură cu

unitățile Diviziei 29. Digul era cam la un metru deasupra nivelului mlaștinilor, aflate pe ambele părți. Pe latura îndepărtată, spre interior, la vreo 150 de metri depărtare, era un gard viu, ocupat de germani.

Îndată ce Cole s-a angajat de-a lungul digului, mitraliorii, pușcașii și servanții de mortiere germani au deschis focul. Batalionul lui Cole a suferit pierderi serioase. Supraviețuitorii s-au înghesuit să ajungă la capătul îndepărtat al căii de trecere. Înaintarea trebuia să continue. Dar cea mai grea lecție, care trebuia învățată la instrucție, cea mai dificilă regulă ce trebuia aplicată în luptă este aceea că trebuie să continui să te deplasezi când se trage asupra ta. Instinctul te îndeamnă să te trănestești la pământ. La fel au procedat și oamenii lui Cole, iar, în următoarea jumătate de oră, germanii au tras proiectile de mortier asupra batalionului, cauzându-le noi victime.

Cole și-a dat seama că nu mai puteau rezista și a preluat comanda. A dat un ordin arareori auzit în cel de Al Doilea Război Mondial: „Puneți baionetele!”. În față și în spate, de-a lungul șirului de soldați, s-a auzit un clic. Pulsul lui Cole era galopant. Și-a scos pistolul, a sărit în picioare pe dig și a dat comanda, cu un glas atât de puternic, încât a acoperit zgomotul luptei: „Atacați!”. S-a întors către gardul viu și a început să se afunde în mlaștină.

Oamenii lui au privit, temători. La început s-au ridicat și l-au urmat numai câțiva. Apoi, doar grupuri mici, de câte doi sau trei. La scurt timp, grupe întregi au început să alerge, cu baionetele din oțel lucind. Oamenii au început să răcnească.

Germanii au tras și i-au secerat pe câțiva. Soldații au ajuns la gardul viu, au năvălit și au izbit cu baionetele, provocând sânge, urlete și moarte. Germanii care s-au putut feri au alergat spre ieșirea din spate și au fugit.

St.-Lo, după bombardamentele americane

Gardurile vii din Normandia ofereau o protecție naturală trupelor germane și constituiau un obstacol suplimentar pentru Aliați

Niciun teren din lume nu era mai potrivit pentru acțiuni defensive decât cel normand, cu garduri vii. Ele datau din vremea romanilor și erau făcute din movile din pământ, pentru a menține vitele în interior și a marca proprietățile. În mod obișnuit, nu exista decât o singură intrare. Pe drumeagurile înfundate, tufişurile ajungeau adesea deasupra capului, dându-le infanteriştilor senzația că erau prinși în capcana unui tunel înfrunzit.

Angajarea unei ofensive, dincolo de plaje, având ca obiectiv gardurile vii era riscantă, costisitoare și extrem de frustrantă. Era ca și cum te-ai fi luptat într-un labirint. Acolo unde americanii se rătăceau, germanii se simțeau ca acasă. Divizia 352 se afla în Normandia de luni bune și învățase să le cunoască.

Manualele de tactică ale armatei americane subliniau necesitatea cooperării între tancuri și infanterie. Însă în Normandia, tanchişti nu voiau să meargă pe drumurile înfundate, din cauza spațiului insuficient pentru rotirea turelei, dar și a vizibilității reduse, ce împiedica utilizarea puterii de foc a tunului și a mitralierelor. Germanii stăpâneau terenul înalt din interior și aveau poziționate tunurile astfel încât să dispună de câmpuri de tragere întinse. Așa că, vrând-nevrând, tancurile americane erau nevoite să înainteze pe drumeaguri. Iar când ieșeau la lumină, erau întâmpinate de focul de baraj al mortierelor și al lansatoarelor *panzerfaust* (arme antitanc portabile).

Au încercat să le străpungă, însă gardurile vii se dovedeau obstacole aproape de netrecut pentru tancul american M4

Sherman, care nu era suficient de puternic pentru a trece prin fundația, de consistența betonului, a împrejurimilor. Dacă ajungea în vârf, își expunea pânțelele *panzerfaustilor*. Mai mult, coordonarea dintre tanchişti și infanterie era aproape imposibilă.

Locotenentul Sidney Salomon din Batalionul 2 Ranger, unul dintre eroii Zilei Z, a aflat-o pe propria piele la 7 iunie. Își conducea rămășițele batalionului, care ajunsese la țarm pe flancul drept al Plajei Omaha. Deodată, coloana a fost lovită de proiectile de artilerie bine plasate. La dreapta, a zărit o biserică normandă, a cărei turlă era singurul punct înalt din împrejurimi. Era convins că germanii aveau acolo un observator. În spatele lui pufăia un tanc Sherman. Avea închisă trapa de la turelă. Salomon voia să ceară să se înalte tunul și să fie aruncată în aer clopotnița, dar nu a putut să atragă atenția echipajului, nici chiar atunci când a lovit cu patul puștii în partea laterală a tancului. „Așa că, până la urmă, m-am pus în mijlocul drumului, drept în față, fluturând brațele și arătând în direcția bisericii. Asta a dat rezultate. După două proiectile trase de tun și câteva rafale de mitralieră, observatorul de artilerie dispăruse“.

În zori, de-a lungul întregului platou aflat deasupra falezelor de la Omaha, infanterişti se pregăteau să se deplaseze pentru a lărgi capul de pod. Însă în zona gardurilor vii, atât soldații, cât și grupe întregi se rătăceau. Tirul lunetiștilor germani venea din toate direcțiile. Fermele normande, ridicate din piatră, erau fortărețe excelente.

Generalul de brigadă Norman „Dutch“ Cota, locțiitorul comandantului Diviziei 29,

Infanterişti înaintează printr-o „spărtură“

IOSIF CHIȘINEVSCHI ÎNDRĂGOSTIT

Iosif și Liuba Chișinevski (Roitman)

CRISTINA DIAC

Dintre personajele „primului cerc” al puterii comuniste, Iosif Chișinevski nu s-a numărat printre cei mai simpatizați de foștii „tovarăși de idei”. Dogmatic în sensul pur și dur al termenului, servil față de sovietici până la caricatură, dur cu subalternii și umil cu superiorii, în spatele cărora nu ezita să țesea intrigi, îngust în gândire, lipsit de umor aceste trăsături de caracter le-au menționat cei mai mulți dintre vorbitorii la Plenara C.C. al P.M.R., din decembrie 1961. Ținută la patru ani după scoaterea lui „Ioșca” din funcții și cu numai unul înainte de trecerea sa la cele veșnice, Plenara a adus în prim-plan un Gheorghe Gheorghiu-Dej aflat „la apogeul puterii”. Lungile rememorări pot fi considerate o primă formă de istorie a partidului, scrisă din perspectiva învingătorului, puțin dispus la generozitate față de învinși. Astfel, portretul lui Chișinevski n-avea cum să fie zugrăvit în culori prea luminoase.

Caracterul dificil al personajului în discuție nu era totuși o pură invenție a câștigătorilor luptei pentru putere la vârful P.M.R. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, de pildă, „Ioșca” reușise să-l aducă la exasperare pe Gavril Birtaş. În vara dificilă a lui 1940, cei doi erau singurii membri ai Secretariatului aflați în țară. Vasile Luca și Zighelboim Ștrul fuseseră arestați în martie, la granița cu Polonia, pe când încercau să ajungă la Moscova. După

eșecul lor de a restabili legătura cu Cominternul, au plecat spre capitala Sovietelor Ștefan Foriș și Teohari Georgescu.

În situația fluidă dintre iunie-septembrie 1940, la timona minusculului partid comunist se găseau Birtaş și Chișinevski. Ca și cum cedările teritoriale, arestările și internările în lagăre, migrația masivă spre Basarabia a membrilor partidului n-ar fi fost probleme suficient de complicate, cei doi mai aveau de

Locotenentul Walter Padberg era reporter în cadrul Wehrmachtului și-și pierduse echipamentul fotografic în urma unui atac. Odată ajuns la Regimentul 957 Grenadier a fost întâmpinat sec de comandantul de companie: „Nu prea am multe să-i dau de făcut unui reporter“. Câteva zile mai târziu, stătea în spatele unui gard viu. Era liniște. Padberg se străduia să audă dacă erau americani de partea cealaltă a gardului. Nu putea auzi nimic. S-a gândit că e mai sigur să arunce o privire. S-a zbatut să ajungă pe culmea mobilei, apoi a pășit de partea cealaltă. „Am aterizat aproape direct pe linia frontului americanilor. Am căzut cu picioarele depărtate și într-un acces de panică, americanii, care stăteau acolo, au tras printre picioarele mele. Am sărit înapoi, dincolo de gard, și ne-am dat răgaz, reciproc, să ne revenim. Aceea a fost cea mai mare faptă eroică a mea, pentru care am primit «Medalia pentru luptă corp la corp», decernată doar celor care îl priveseră în ochi pe inamic“.

Generalul Charles Gerhardt, comandantul Diviziei 29, era supus unei presiuni puternice de către generalul Omar Bradley, comandantul Armatei 1 S.U.A., pentru a ocupa St.-Lo. Până acum pierduse mai mulți oameni în afara localității decât pe Plaja Omaha în Ziua Z. Sanitarii măsurau reușitele atacurilor în funcție de unitățile de morfină folosite. Unul a afirmat că făcuse socoteala că era nevoie de 200 de miligrame de morfină pentru fiecare gard viu cucerit. Companiile de pușcași din Divizia 29 aveau înlocuiri de aproape sută la sută. Dar Gerhardt a crezut că germanii erau într-o stare mai proastă și a dat ordinul de asalt general, punând la bătaie toate forțele.

Maiorul Tom Howie, un profesor blând de literatură engleză înainte de război, comanda batalionul 3 al Regimentului 116 din Divizia 29. Alături de batalionul 2, trebuia să înainteze direct spre St.-Lo. La 17 iulie, cu o oră înainte de ivirea zorilor, atacul a început. Howie le-a spus oamenilor să înainteze orice s-ar întâmpla. A dat ordin ca numai doi din fiecare pluton să tragă cu pușca și asta numai în caz de urgență. Ceilalți

trebuia să-și folosească baionetele și grenadele de mână.

Înainte de ivirea zorilor, infanteria Diviziei 29 a străpuns linia germană și a ocupat terenul înalt, aflat la numai un kilometru de St.-Lo. Drumul spre oraș era deschis. Howie i-a chemat pe comandanții de companii la un instructaj. „Tocmai încheiasem întâlnirea“, și-a amintit căpitanul William Puntenny, adjunctul său. „Comandanții plecaseră și, înainte să poată ajunge la companii, germanii au început să lanseze un baraj de proiectile de mortier ce suierau deasupra noastră. Maiorul Howie s-a întors să arunce o ultimă privire, să fie sigur că toți oamenii aveau capul la pământ. Fără vreun avertisment, unul dintre proiectile a căzut la câțiva iarzi depărtare. Un fragment l-a lovit în spate și i-a perforat plămânul. «Dumnezeule, sunt lovit!», a murmurat și am văzut că din gură i se scurgea sânge. După două minute a murit“.

Căpitanul Puntenny a preluat comanda, chiar în momentul în care germanii au atacat batalionul. Divizia 29 a chemat în sprijin artileria și un avion de vânătoare-bombardament. Atacul a fost oprit și starea de spirit a oamenilor lui Howie s-a refăcut. Au început asaltul.

În drumul spre oraș, americanii au fost șocați de ceea ce au văzut. St.-Lo fusese bombardat de avioane B-17 în Ziua Z și, apoi, în fiecare zi cu cer senin. Centrul rămăsese doar un morman de moloz, fără viață. În timp ce se deplasau spre margine, asupra lor s-a abătut un tir german, venit dinspre cimitir. A urmat o bătălie macabră, gloanțele lovindu-se de crucile de pe morminte. Tancurile sosite în sprijin au tras cu tunurile și mitralierele și i-au gonit pe germani.

La insistențele lui Gerhardt, cadavrul lui Howie a fost transportat, într-un jeep, în oraș. Corpul i-a fost învelit în drapelul S.U.A. și așezat în vârful unei

grămezi de pietre ce făcuseră parte din zidurile bisericii Saint Croix. Infanteriști și unii dintre puținii civili rămași în St. Lo au împodobit locul cu flori. Povestea a ajuns în presă, revista *Life* intitulând-o „Maiorul din St.-Lo“.

Traducere de
Nicolae
Dan CETINĂ

„Maiorul din St.-Lo“

Gheorghe Gheorghiu-Dej și Iosif Chișinevski

activitatea noastră comună, purtarea lui față de mine. Din partea lui niciodată niciun ajutor“. Pradă enervării, Birtaş a comis atunci cea mai gravă greșeală ce i se putea imputa unui revoluționar de profesie: nu doar că l-a recunoscut pe Chișinevski, zădărniciind tot efortul celorlalți arestați care tăgăduiseră că s-ar cunoaște, dar a „recunoscut“ până și ce acesta nu săvârșise. Semn că sentimentele o luaseră înaintea raționamentului.

Dragostea și revoluția

Un altfel de Iosif Chișinevski decât cel rămas în memoria „tovarășilor“ ne apare în corespondența privată cu soția sa, Liuba, purtată în vremea când ambii se aflau la închisoare și păstrată parțial în *Fondul Dosarele Personale ale Luptătorilor Antifasciști*, întocmite de Ministerul de Interne. Toată corespondența era deschisă, iar conținutul era cunoscut de Administrația închisorii și de cenzură. Acest tip de izvoare sunt de mai mică importanță pentru istoria partidului comunist dintre cele două războaie mondiale. Pentru problemele politice, mai utile sunt mesajele transmise clandestin, scrise pe faimoasele foițe de țigară și traficate între închisori și exterior prin Ajutorul Roșu (Apărarea Patriotică din timpul războiului). Cărțile poștale și scrisorile oferă detalii despre viața privată a liderilor comuniști, altfel puțin cunoscute din sursele „marii istorii“. În al doilea rând, acestea permit accesul la cotidianul închisorilor românești în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Pentru un individ, de cele mai multe ori adeziunea la tagma revoluționarilor de profesie a presupus schimbări majore ale modului de viață, traduse în ruperea de familie, extragerea dintr-un univers relativ stabil, dar în care respectivul simțea că nu se regăsește, abandonarea studiilor sau a unui anumit parcurs profesional. Existența ilegaliștilor stătea sub semnul incertitudinii și instabilității. Traiul la limita legii le-a influențat inevitabil și viața privată.

Printre cuplurile apărute în clan-destinitate, cel format de Iosif și Liuba Chișinevski surprinde prin stabilitate.

S-au cunoscut în „tinerețea revoluționară“ și au rămas împreună până la moartea lui, în 1962.

Iosif și Liuba s-au întâlnit la Ismail, în 1930. I-a adus alături activitatea politică în cercurile comuniste basarabene. Născut la Bălți, în 1905, în familia lui Iankal și a Theiei Roitman, Iosif s-a alăturat organizației tineretului comunist la vârsta de 19 ani. După un an, a părăsit cea mai săracă provincie a României Mari în favoarea Bucureștiului. A continuat să activeze patru ani în U.T.Cd.R., până în 1929, când a fost trimis „la muncă de partid“ în Basarabia, ca membru al Comitetului Regional U.T.Cd.R. Ismail. Acolo avea să o întâlnească pe Liuba Chișinevski, o tânără legătoare de cărți în vârstă de 18 ani, originară din Tighina. Liuba se născuse într-o familie cu mai mulți copii. După câteva clase de școală – potrivit unor surse, patru la număr, după altele șase –, s-a angajat într-o mică legătorie de cărți deținută de familia Esterei Radoșovețcaia, viitoarea Stela Moghioroș. Fiica patronului, caracterizată mai târziu de poliție drept „comunistă fanatică“, a racolat-o în mișcare pe adolescența de nici 15 ani, care a continuat să lucreze și să participe la întrunirile clandestine ale tinerilor comuniști din Tighina până în 1930. În acel an a devenit membră de partid și a primit prima funcție – secretar al Comitetului Regional U.T.Cd.R. Ismail, structură în care activa și viitorul soț.

În puținul timp cât au activat împreună la Ismail, activitatea lor, a atras atenția poliției, care a arestat întregul grup și l-a deferit justiției. În octombrie 1930, Iosif Roitman a fost condamnat la șase ani închisoare, pedeapsă

Scrisoare adresată Liubei Roitman (Chișinevschi) aflată la Penitenciarul de femei de la Mislea, de soțul său Iosif Roitman (Chișinevschi) din Penitenciarul special Caransebeș

dus și povara neîncrederii reciproce. Tensiunile dintre ei au ieșit la iveală cu prilejul arestării Secretariatului C.C. al P.CdR., în aprilie 1941. Cauzele și evoluția antipatiei vizavi de Chișinevschi au fost povestite de Birtaş în scrisoarea de pocăință trimisă din închisoarea Caransebeș lui Ștefan Foriș, liderul partidului, la 21 septembrie 1941. Conform uzanțelor partidului, astfel de texte trebuia să explice împrejurările arestării și comportarea arestaților în timpul anchetei, pentru a furniza exteriorului informații despre „trădări” ale cauzei, săvârșite atât anterior arestării, cât și în timpul anchetei.

În aprilie 1941 au fost arestați Teohari Georgescu, Paraschiva Breiner, Iosif Chișinevschi și Gavril Birtaş. Toți patru erau membri ai Secretariatului. Din spovedania trimisă de Birtaş din închisoare reiese că în timpul cât lucraseră împreună, „Ioșca” propovăduise ardent necesitatea „vigilenței” și conspirației, bănuind și acuzând pe toată lumea că nu lucrează „conspirativ”. Activitatea lui era mai statică și nu presupunea deplasări numeroase prin oraș: de câteva ori pe lună, se întâlnea cu unul sau doi colegi de partid. În restul timpului, stătea în casă și redacta manifeste, rezoluții, circulare, directive sau articole pentru foile tipărite clandestin de partid. În schimb, Gavril

Birtaş, cu o activitate de 20 de ani în slujba mișcării comuniste, era un tip mai practic. El s-a ocupat efectiv de problemele curente ale P.CdR.: se întâlnea cu activiștii, primea rapoarte de activitate, dădea indicații, supraveghea tipărirea și organiza rețeaua de distribuție a manifestelor. Șansele de a fi reperat de agenții Siguranței erau direct proporționale cu numărul drumurilor pe care le făcea zi de zi.

Pe parcursul lunilor cât au lucrat împreună s-a ivit grăuntele neîncrederii. Lui Chișinevschi i se părea că Birtaş e neglijent și neatent, „lipsit de vigilență” și „inconspirativ”. Birtaş era de părere că „Ioșca” inventează felurite pretexte pentru a se eschiva de la sarcini concrete și că prea des îl lasă singur. Deja pornit împotriva lui Chișinevschi, Birtaş a ajuns să creadă că acesta simulează până

și crizele de ulcer, pentru a se sustrage de la îndatoriri.

Respectând întocmai regulile de conduită ale „bunului ilegalist”, în anchetă Chișinevschi n-a recunoscut nicio învinuire și a refuzat să dea declarații scrise. La un moment dat, poliștii l-au confruntat cu Birtaş. Când l-a revăzut în acele împrejurări, viitorului ofițer de Securitate i s-au derulat prin minte toate neînțelegerile din trecut, amintirile producându-i un acces de furie „Dar când l-am văzut pe Roitman [numele real al lui Chișinevschi], m-a apucat un fel de acces de nervozitate, nemaiaut de mine. N-am putut să mă stăpânesc. A trecut prin fața mea toată

Liuba Chișinevschi (dreapta), în 1945

Roitman i-au întors gestul, expediindu-i un pulover lucrat de mână, mănuși, cio-rapi, o batistă bro-dată, o cravată.

Din scrisorile ce-lor doi răzbate câte ceva din cotidianul unei zile de închi-soare. „Azi e o zi cu soare și lucrez în curte nici nu-mi vine să intru în atelier, acum soarele parcă îți e mai drag ca vară”, scria Liuba la 22 octombrie 1943, de

la închisoarea Mislea. Lucra și el, la Caran-sebeș, dar nu prea mult, ca să-și menajeze sănătatea. „Mă întrebi dacă nu cumva căldurile îmi vor afecta sănătatea”, răspundea el îngrijorării soției în iunie 1944. „Nu, draga mea Liubocica, în primul rând aici nu este prea cald, apoi mai lucrez câte puțin în atelier, așa că te rog să nu-ți faci singură griji”.

În afară de lucrul în atelierele închiso-rii și de grija maladiivă pentru sănătate, deținuta Liuba Chișinevski beneficia și de timp liber. Seara, citea câte ceva ori scria scrisori. Voia să-și conserve forțele pentru viața de după închisoare. „Eu sunt bine, ci-tesc câte puțin, căci seara îmi e somn și nu mai vreau să mă surmenez tocmai acum, înainte de eliberare”. În 1944, Liubei îi expira pedeapsa privativă de libertate. N-a fost eliberată, pentru că mai avea de executat un supliment de șase luni, rezultat din neplata amenzii penale ce însoțise pedeapsa principală. A ieșit, alături de ceilalți deținuți po-litici, în zilele imediat urmă-toare lui 23 august 1944. „Să nu te uii că scriu urât, căci îți scriu seara în dormitor și n-am masă”, se arăta ea pre-ocupată de caligrafia cărților poștale.

Conducerea de partid și de stat, de la stânga spre dreapta: Ana Pauker, Gh. Gheorghiu-Dej, Petru Groza, o persoană neidentificată, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Iosif și Liuba Chișinevski, Gheorghe Apostol

În 9 noiembrie 1943, semnalează un eveniment mai deosebit, capabil să rupă monotonia zi-lelor de închisoare: „Chiar azi a fost la noi cinematograful, a rulat «Iubirea de mamă», era destul de amuzant, mai ales ținând cont că de atâția ani n-am mai văzut un film”.

Iosif Chișinev-schi n-a rămas insen-sibil la afectuoasele rânduri ale soției. În

ziua de Crăciun a anului 1943, gându-riile lui se îndreptau spre Mislea și spre anul ce sta să înceapă. „Draga mea Liubocica, Cu ocazia Anului Nou îți trimit o vibrantă felicitare. Îți doresc multă sănătate și vioiciune. Sper că ne vom putea bucura împreună de fidela noastră viață familială (sic!) după o atât de îndelungată despărțire. Îți strâng mâinile și te sărut cu tot dorul și dragostea mea nemărginită, al tău pentru totdeauna, Ioșca”. În acel moment, cuplul Iosif și Liuba Chișinevski n-avea cum să știe ce le rezervă viitorul. Puteau doar să aștepte și să speră. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

25-11-1943
 draga mea Liubocica, cu ocazia acestui
 nău îți trimis o vibranta felicitare. Te doresc
 multă sănătate și binecuvântare sper că ne vom
 putea bucura împreună de fidele noastră viață
 familială după o atât de îndelungată despărțire.
 Îți trimesc sărutările și te sărut cu tot din
 dragă și cu mare dragă, al tău totdeauna Iosca

Fragment din scrisoarea trimisă de Iosif Chișinevski
 soției sale Liuba, la 25 noiembrie 1943

redusă apoi de Curtea de Apel Galați la doi ani și jumătate. În același proces a fost judecată și Liuba. A fost eliberată în 1931, după un an petrecut la închisoarea Galați.

Din acel moment, drumurile lor aveau să se apropie și să se îndepărteze, după cum dictau interesele partidului. Au fost trimiși la Chișinău, Iași, chemați înapoi la București, arestați, judecați, condamnați, eliberați. În 1934, se găseau din nou la București. În tot acest du-te-vino, prin România Mare și închisorile ei, au găsit vreme să-și oficializeze relația. În actele procesului Ana Pauker, din 1936, în care a fost judecată, Liuba poartă deja numele soțului. Arestată în 1935, va mai fi eliberată abia la 23 august 1944. Iosca a reușit să scape de arestare până în aprilie 1941.

Scrisori din spatele gratiilor

Arhivele păstrează câteva cărți poștale datând din 1943 și 1944, perioadă cât ambii s-au aflat la închisoare. Sunt scrierile naive

ale unui cuplu de îndrăgostiți, începute cu formule precum „Ioscule, băiatul meu iubit“, „Draga mea Liubocica, dragă“. Grijă pentru sănătatea celuilalt și nevoia de a-și exprima afecțiunea sunt „firul roșu“ ce străbate corespondența carcerală a cuplului Chișinevski din perioada celui de Al Doilea Război Mondial. „De câte ori mă gândesc la tine, iubitul meu, așa ușor mi se face pe suflet și sunt fericită la gândul că te-am văzut și ești bine“, îi

scria Liuba, la 10 octombrie 1943, după ce cuplul avusese ocazia să se revadă la spitalul-penitenciar Văcărești. „Am primit c[arte]a ta poștală și eram întrucâtva nedumerit de grija ta că poșta ta va începe să mă plictisească“, scria Iosif Chișinevski în martie 1944. „În primul rând primesc atât de rar c[ărțile] tale poștale, încât sunt încontinuu neliniștit, iar de aș primi zilnic ceva de la tine aș fi numai și numai bucuros. Așa că mai bine scriemi [sic!] scumpa mea des, prefer astfel de plictiseală“.

În noiembrie, de ziua ei, Liuba a primit cadou o pereche de cizme, nou prilej de efuziuni sentimentale. „Îți mulțumesc, băiatul meu iubit, pentru felicitările de ziua mea ca și pentru cizmulițe. Ți-am mai răspuns la primirea coletului. Iubitul meu!“, scria Liuba, la 9 noiembrie 1943. „Ei, acum să știi că cizmulițele îmi vin exact și cum începe zăpada îi [sic!] încălț. Deocamdată la noi e destul de cald și îmi e păcat să îi (sic!) stric“, informa ea și la 13 decembrie despre nesperatul semn de afecțiune. În decembrie, la aniversarea lui Chișinevski, soția și nepoata Theia Lupu

Iulie 1944

Draga mea Liubocica, îmi dau seama că duci lipsuri destul de serioase și mă neliniștește boala ta de ochi. Mă gândesc mereu la tine și aș dori să fiu lângă tine, tocmai pentru că eu mă simt destul de bine, să te pot ajuta. Dar desigur aceasta nu este posibil. Și trebuie să mă resemnez și să mă mulțumesc că gândul îmi este în permanență la tine și cu cartea mea poștală de o singură dată pe lună. Te rog, iubirea mea, scrie-mi și de acum înainte regulat, pe cât e posibil. Sărutări Teiușca mea scumpă și surioară. În ce mă privește pe mine ochii nu mă mai dor de loc [sic!], am scăpat aproape definitiv de această suferință. Multe salutări verișoarei.

Cu îmbrățișări și multe sărutări, rămân al tău, Liubocica mea, pentru totdeauna,

Iosca

Iosif Chișinevski

Afonso al IV-lea, regele Portugaliei

Suntem în Portugalia anului 1339. Prințul Dom Pedro, moștenitorul tronului, în vârstă de 20 de ani, se pregătește să-și întâlnească viitoarea soție, pe Constanța Manuel, fiica unui mare nobil, descendent al regilor Castiliei. Căsătoria, care se oficiază la 24 august, în catedrala din Lisabona, are miză politică. Trebuie să strângă relațiile între Portugalia și Castilia. Ochiul lui Pedro nu se mai pot dezlipi însă de pe o frumoasă și elegantă blondă, cu un „gât de lebădă” (așa i se va spune la Curte, *Colo de Garça*), domnișoară de companie a miresei, pe nume Ines de Castro, fiica lui Pedro Fernandes de Castro, mare șambelan al regelui Alfonso al XI-lea al Castiliei, el însuși fiu ilegal al regelui Sancho al IV-lea. Din acel moment nimic nu-i mai poate despărți pe cei doi îndrăgostiți. Și Ines îl place mult pe Pedro.

Proaspăt vădov, mimează suferința

Constanța, neglijată și neputincioasă, îi propune lui Ines să fie nașa primului copil al cuplului, în speranța că de teama Bisericii Ines nu se va mai apropia de Pedro. Relația lor ar fi condamnată de Biserica catolică. Unele versiuni istorice menționează că Ines a participat la ritualul botezului băiețelului, dar n-ar fi pronunțat cuvintele obligatorii pentru a deveni nașă cu adevărat – un mic vicleșug, care să-i permită a fi nașă numai pentru Biserică, nu și în fața lui Dumnezeu. Oricum, Ines face parte acum din familia lui Pedro și totuși... relația celor doi continuă.

Se vede nevoit să intervină, pentru a calma pasiunile și din motive de moralitate, Afonso al IV-lea, tatăl lui Pedro, regele Portugaliei, cel care a pus de fapt la cale, din rațiuni diplomatice, mariajul cu nobila castiliană. El a așteptat o vreme, în speranța că flacăra pasiunii dintre cei doi se va stinge. În 1344, Ines este trimisă, din înaltă poruncă, în exil, în nordul țării, în castelul din Albuquerque, la frontiera cu Castilia, departe de prințul îndrăgostit. Zadarnic. Pedro continuă să o vadă, între ei începe o corespondență frecventă. Se spune chiar că uneori Ines „se repede” la Pedro, când Constanța lipsește. La numai cinci ani de la căsătoria lor, în octombrie 1345, soția legitimă moare, foarte tânără, la nașterea celui ce va moșteni tronul, viitorul Ferdinand I al Portugaliei.

Dom Pedro este liber și își dorește foarte tare să obțină de la tatăl lui întoarcerea din exil a lui Ines. Regele are însă alte planuri cu fiul său. Să îl însoare cu o prințesă de sânge regal, din casa de Navarra. Pedro pretextează că este încă sub șocul pierderii soției, nu are mintea la o nouă căsătorie.

Din relația lui cu Ines, care merge mai departe, se vor naște patru copii, Alfons (1346), care va muri curând, Beatriz, o fetiță (1347), și încă doi băieți, João (1349) și Denis (1354). Dar viața tinerilor este un coșmar. La Curte încep să circule zvonuri că frații lui Ines vor să-l ucidă pe micul Ferdinand, un copil plâpând, dar moștenitor legitim, pentru a-i face

*Incoronarea Inesei moarte,
cu scena sărutării mâinii de către curteni*

Iubiri celebre

DOM PEDRO ȘI INES DE CASTRO, ÎN VIAȚĂ ȘI DINCOLO DE EA

Mănăstirea Santa Maria del Alcobaca

FLORENTINA DOLGHIN

„În Portugalia pietrele încinse de soare și plesnite de vânt spun povești. Poveștile alunecă din vârful orașelor spre apa care linge țărmuri și acoperă secrete.“ Așa începe romanul Cu inima smulsă din piept, publicat de Radu Parascivescu la Editura Humanitas, în 2008, roman despre una dintre cele mai romantice și mai dramatice povești de dragoste ale Portugaliei medievale, dintre Pedro I și Ines de Castro. În 1942 francezul Henry de Montherlant a consacrat o piesă de teatru, La Reine morte (Regina moartă), iar în timp compozitorii au dedicat opere acestei faimoase perechi din veacul al XIV-lea, despărțite în viață și regăsite în moarte. Cei doi își dorm somnul veșnic de o parte și de alta a transeptului din mănăstirea Santa Maria del Alcobaca, provincia Estremadura, la câțiva pași unul de altul. Iar între cavourile lor, pe pardoseala mănăstirii este gravat textul Ate ao Fim do Mundo (Împreună până la sfârșitul lumii).

Poate că această poveste de iubire de acum 700 de ani a străbătut secolele și pentru că e tangentă cu multe alte teme: fidelitate, trădare, moarte, răzbunare, conflicte familiale și politice, justiție etc. Neîndoios că faptele istorice s-au amestecat în aceste șapte veacuri cu imaginarul poporului portughez, cu cel al mai multor muzicieni, dramaturgi, poeți sau pictori care au abordat subiectul, ba chiar cu trama unui serial de televiziune, dar poate tocmai de aceea cuplul Ines de Castro – Pedro I, Romeo și Julieta ai Portugaliei, este atât de emoționant în tragismul lui. Cert este că, în cazul lor, ca mai totdeauna, dragostea n-a făcut casă bună cu rațiunea de stat.

chipul lui Ines să rămână tot timpul vizibil. Este cel mai frumos convoi mortuar din Evul Mediu portughez. Și astăzi mulți îndrăgostiți merg la mănăstirea din Alcobaça (patrimoniu mondial UNESCO din anul 1989), în timpul ceremoniei de nuntă, ca să-și declare acolo, în fața mormintelor lui Pedro și Ines, speranța în dragostea eternă. Pentru că Pedro a poruncit ca mormântul lui să se afle lângă cel al lui Ines, astfel ca în Ziua de Apoi, când morții vor reveni printre cei vii, ei doi să se ridice și prima privire să fie a unuia către celălalt. Cele două morminte prezintă această particularitate de poziție, nu sunt așezate alături, ci picior la picior.

Coimbra, orașul aflat la jumătatea distanței dintre Lisabona și Porto și un fel de capitală medievală a Portugaliei, păstrează două locuri ce le evocă iubirea, loc de pelerinaj pentru îndrăgostiți: Fonte dos Amores și Quinta das Lagrimas. Fântâna Dragostei este locul unde se spune că Dom Pedro și Ines ar fi trăit cele mai intime momente ale relației lor amoroase. În legendă această fântână ar fi fost conectată la un firisor de apă, pârâul dragostei, care șerpuia până la palatul lui Ines și care transporta, pe mici „vapoare” din lemn, bilețelele de dragoste ale lui Pedro. Parcul Lacrimilor este descris în *Lusiada* tot ca o fântână, formată din lacrimile vărsate de Ines înainte să moară, cu ochii spre cer și pronunțând printre suspine numele lui Pedro. Fundul acestei fântâni este roșu, de la algele de această culoare adunate acolo. Luis de Camões ne spune că sângele lui Ines s-ar fi amestecat cu lacrimile în această fântână din Coimbra în momentul morții ei.

Mai mulți autori scriu că în urma morții iubitei sale Dom Pedro a căzut într-un soi de

nebulie furioasă, din care nu și-a mai revenit niciodată. A interpretat această încercare a vieții ca pe un moment de răscruce cu semnificație: i se arătase ce trebuia să facă tot restul zilelor – să impună domnia justiției. După ce a răzbunat-o pe Ines, și-a atribuit supranumele de „cel Crud”. Dar viața și-a dedicat-o protejării oamenilor aflați la nevoie, în mod just și egal, fără a ține seama de clasa lor socială. Așa că, din acest motiv, nobilii au continuat să-l numească „cel Crud”, dar poporul și cei lipsiți l-au rebotezat „cel Drept”.

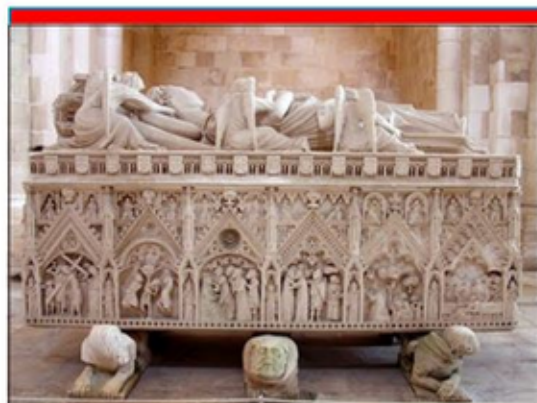
Se spune că Dom Pedro a evitat războaiele inutile și a făcut tot ce a putut pentru a spori tezaurul țării și a menține o justiție ireproșabilă, aplicată orbește tuturor.

Fiecare poate lua ce vrea din această poveste

de dragoste. Pentru spiritele romantice, cum era Camões, Ines este întruchiparea purității și frumuseții, arhetipul inocenței sacrificate de politic, în vreme ce Pedro – prințul frumos, fidel, îndrăgostit și protector. Pentru cei mai raționali această poveste nu reprezintă decât o serie de evenimente smintite, de secrete, minciuni, cruzimi și o dragoste, bineînțeles, care aruncă un rege portughez în lungi ani de nebulie, în care se luptă pentru ceva ce nu mai este. Istoricii se cam rătăcesc în misterele acestei relații, uneori se contrazic, tocmai pentru că ea ascunde multe secrete. S-au căsătorit tinerii cu adevărat? Au avut oare dreptate consilierii să creadă că prințul se afla sub influența nocivă a familiei Castro? Rămâne însă cert faptul că Ines, deși n-a putut fi niciodată regina Portugaliei, a fost regina inimii lui Pedro și povestea lor va încanta și sensibiliza prin frumusețea ei multe generații de-acum înainte. ■

**„Și-atunci s-a scris povestea, cu flori/
Ce-nțorc și morții-n groapa lor cernită/
Cu fata urgisită rău de soartă,
Care-a ajuns regină numai moartă.”**

(Luis de Camões, *Lusiada*, Cântul III,
Editura Minerva, 1977)

Cei doi stau față în față, pentru a fi primii care se vor vedea în ziua Învierii

loc fiului cel mare al lui Ines cu Pedro. Avertizat de trei dintre consilierii săi că familia Castro, a tinerei, frații ei, s-au apropiat prea mult de Dom Pedro și par a-l influența covârșitor în toate – or, partida castiliană este foarte periculoasă și dușmană de moarte a Portugaliei, ca și Castilia –, regele poruncește ca Ines să fie ucisă („Și, murmurul curtenilor să-mpace./ Înfricoșat județ pe dată face“, cum scrie, în 1572, Luis de Camões, în poemul capodoperă *Lusiada*).

Atrocea răzbunare

Pero Coelho, Alvaro Gonçalves și Diego Lopes Pacheco, cei trei consilieri regali, se deplasează la Coimbra, pe malul drept al râului Mondego, unde locuiesc acum tânăra, Pedro și copiii, departe de capitală și de intrigile de la Curte, în micul palat Santa Clara (la doi pași de mănăstirea omonimă, locul de odihnă al bunicii mult-iubite a lui Pedro, Isabel, sârbătorită din doi în doi ani ca sfântă de portughezi). Când Pedro lipsește de acasă pentru câteva zile, plecat la vânătoare, ei pun în aplicare porunca regală. Legenda spune – și Camões o preia și o duce mai departe – că îi însoțește însuși Afonso al IV-lea, în fața căruia Ines, înconjurată de copii, ar fi cerut îndurare, în plânsetele celor mici. Suveranul, răscolit de scenă și ieșind din încăpere, n-ar fi putut decât să strige consilierilor: „Faceți ce vreți!“ Iar aceia o decapitează pe mama în vârstă de 34 de ani (în unele lucrări literare se menționează că a fost lovită cu pumnalul). Este 7 ianuarie 1355. La întoarcerea de la vânătoare, când află grozăvia, Pedro îi declară război tatălui. Aliați îi sunt frații lui Ines, Alvaro și Fernando. Trebuie să intervină mama lui Pedro, Beatriz, regina Portugaliei, pentru a-și potoli fiul îndurerat și neconsolat. Simbolic, poate, în portretul lui Pedro și al tatălui lui, din Sala Marilor Acte de la Universitatea din Coimbra, unde sunt pictați toți regii Portugaliei, Pedro se uită spre stânga, în vreme ce tatăl lui, reprezentat în armură, privește fix în partea cealaltă.

Doi ani mai târziu regele moare. Tronul îi revine lui Pedro, care va domni sub numele de Pedro I. Acum își poate răzbuna dragostea pierdută. Îi găsește pe asasini, ce-i drept, numai pe doi dintre ei, și poruncește să fie uciși în fața ochilor lui. Tot legenda spune că le-ar fi scos inima din piept, unuia prin partea din față a corpului, celuilalt, prin spate. Se mai spune că pe patul de moarte Pedro l-ar fi iertat pe al treilea consilier asasin, care reușise să fugă în Franța. Apoi, în 1360 deja, la trei ani de la

urcarea pe tron, face o declarație surprinzătoare. Dă o proclamație, așa-numită de la Cantanhede, prin care jură pe Evanghelie că s-a căsătorit în secret cu Ines, la o dată pe care nu și-o mai amintește, dar precis cu șapte ani în urmă și la Bragança. În secret, pentru că tatăl n-ar fi permis. Prieteni apropiați se grăbesc să confirme. Au fost și ei prezenți la ceremonie, dar nici ei nu-și mai puteam aminti data exactă. În 1361, la fel de obsedat de gândul răzbunării, Pedro poruncește ca Ines să fie deshumată de la mănăstirea Santa Clara și încoronată. Cler și nobili, care s-au opus relației dintre rege și castiliană, sunt obligați să sărute mâna scheletului, înveșmântat pompos, cu veșminte regale, obișnuite la ceremonia de încoronare. Din acea clipă Pedro hotărăște ca Ines să fie menționată în documente ca Dona Ines, regina Portugaliei.

Fântâni întru amintire

Ea devine așadar regină după moarte. Pedro o deshumează și pentru a-i transporta corpul la mormântul care a poruncit să-i fie realizat la mănăstirea Santa Maria del Alcobaça, în centrul Portugaliei, dintr-o superbă marmură albă. Ines este reprezentată acolo cu coroana pe cap, chiar dacă în viață nu a fost regină, și veșminte de regină. În juru-i sunt sculptați îngeri. Cavoul se sprijină pe un fel de grifoni din piatră, jumătate oameni, jumătate fiare; se spune că au chipurile asasinilor. Pe laturi sunt sculptate scene din viața lui Hristos și o imagine a Judecării de Apoi. Era felul în care se gândise Pedro să reprezinte puritatea lui Ines și credința lui că ea va merge în Paradis.

Ceremonia mutării osemintelor, cam 100 km spre sud, se desfășoară cu prezența mai multor membri ai clerului, a nobililor, între ei foști conspiratori, și a multor servitori călare, pe un drum lung, luminat de mii de oameni, care țin câte o lumânare în mână, astfel încât

Ines poartă coroană pe mormânt

Restul angajaților, în măsura în care nu reușeau să abso-lve măcar studiile medii și să urmeze cursuri de pregătire specifice, trebuia încadrat în structurile neoperative ale ministerului sau trecut în rezervă. În cele ce urmează, vom încerca prezentarea modului în care s-a desfășurat acțiunea de recrutare a absolvenților de facultate ulterior anului 1960 până în 1968, când a avut loc regândirea obiectivelor între-gului proces.

Primii intelectuali: tehnicienii

Motivele reticenței mani-festate până atunci la nivelul conducerii M.A.I. față de abso-lvenții de studii superioare sunt lesne de bănuir: erau foarte puțini, iar mulți dintre ei nu puteau fi bănuiri de atașament față de cauza regimu-lui, având și o origine socială necorespunzătoare. Pe de altă parte, existau și serioase dubii din punct de vedere ideolo-gic: cum ar fi putut persoane care, în ciuda originii sociale „sănătoase” și aparentei fide-li-tăți față de regim, nu mai fă-ceau parte din rândurile clasei muncitoare, să lupte împotriva „dușmanilor poporului”?

Cu toate rezervele inițiale, rezultatele obținute de puține-le persoane din această cate-gorie recrutate în primii ani după 1950 au fost destul de promițătoare, cei în cauză dând motive suficiente de sa-tisfacție conducerii M.A.I. Se pot cita, în acest sens, cazurile lui Ovidiu Diaconescu – viitor șef al Serviciului „T” Teh-nică Operativă, apoi al Co-mandamentului de Tehnică

Generalul Ovidiu Diaconescu, șeful Direcției Tehnică Operativă din cadrul Securității

Operativă și Transmisiuni, abso-lvent al Institutului Poli-tehnic din București, angajat la 15 octombrie 1952 cu gra-dul de locotenent și încadrat în funcția de inginer la Ser-viciul Tehnică Operativă al Ministerului Securității Sta-tului, Aristotel Stamatoiu – absolvent al Institutului de Științe Economice și Plani-ficare din București, viitor șef al Direcției a III-a Contra-spionaj, apoi al Centrului de Informații Externe, încadrat cu gradul de locotenent la Serviciul 4 din Direcția a II-a Contrsabotaj a M.S.S. la 1 iulie 1953, Ioan Mihai Pa-cepa, angajat la 10 februarie 1951 în cadrul D.G.S.S., cu gradul de sublocotenent și repartizat la Direcția a II-a Contrsabotaj, în cadrul Ser-viciului 2 Industria Grea etc.

Problema a fost că, pe mă-sură ce situația economică din țară s-a ameliorat, iar alter-nativele de care dispunea un absolvent de studii superioare se înmulțeau – mai ales din domeniile cele mai vizate de organele de cadre ale Secu-rității pentru încadrarea în

sistem – au apărut și primele probleme mai serioase în inte-grarea acestor persoane. Un astfel de caz era atestat în 1957, când s-a încercat în-cadrarea unui economist în aparatul teritorial al Direcției a VI-a Securitatea Transpor-turilor, după cum se consemna într-un raport al șefului Bi-roului Cadre al direcției: „Prin O[rđinul de].Z[i]. M.A.I. din 1 mai 1957 a fost încadrat în Ministerul Afacerilor Interne numitul T.S., absolvent al Institutului de Științe Eco-nomice București și repartizat la Serviciul Regional de Secu-ritate T[ransporturi] F[eroviare] București, cu gradul de locotenent major. Cu toate că, în timp ce era verificat, i s-a vorbit în mare de viitoarea sa sarcină ca ofițer M.A.I., fără ca el să arate ceva, odată ce a fost trimis la unitate pentru a-și începe munca, a refuzat ca-tegoric să rămână în M.A.I., motivând că el nu este pregătit pentru o astfel de activitate și, în concluzie, că îi este frică”.

Campania de recrutare și impasul

În buna tradiție a vremu-rilor, s-au stabilit planuri de angajări pentru lucrătorii Di-recției Cadre și omologii lor din teritoriu, întreaga acțiune trebuind să fie coordonată de Serviciul 1 al Direcției mai sus amintite. Astfel, pentru 1962 s-a planificat recrutarea unui număr de 150 de ofițeri cu stu-dii superioare numai pentru unitățile centrale de Securi-tate. Erau vizați atât absol-venții facultăților cu profil tehnic – inginerii, mai ales – cât și economiști, juriști, filo-

1960-1968

ÎNCADRAREA ABSOLVENȚILOR CU STUDII SUPERIOARE ÎN SECURITATE

NICOLAE IONIȚĂ

Succesul obținut în recrutarea de cadre fidele în structurile de represiune din România ulterior anului 1945 a determinat regimul comunist, după consolidarea autorității sale pe plan intern, să-și propună atingerea unor obiective mai ambițioase în această privință. Nu mai era suficientă încadrarea unor persoane care să dovedească atașament față de cauză, ci accentul trebuia

Ministrul de Interne Alexandru Drăghici (dreapta) nu avea încredere în absolvenții cu studii superioare. Unul dintre aceștia, generalul Ion Mihai Pacepa, avea să devină ofițerul cu cel mai înalt grad din Securitate care a defectat; alături de el, în imagine: generalul Vasile Milea și generalul Eugen Luchian

pus tot mai mult pe recrutarea de cadre competente profesional și cu un nivel cultural peste media existentă în România de atunci. În aceste obiective generale ale politicii de cadre a P.M.R. din a doua jumătate a anilor '50 se înscriu și modificările aduse în sistemul de recrutare a lucrătorilor de Securitate prin adoptarea Statutului Corpului Ofițeri-

lor din 1960, care a impus angajarea cu gradul de ofițer în toate structurile militarizate din România numai a absolvenților de studii medii. Cu toate că și această limitare a bazei de selecționare a viitorilor ofițeri reprezenta o schimbare majoră față de situația anterioară, când nivelul studiilor absolvite nu a reprezentat aproape niciodată un criteriu important de selectare a personalului, conducerea Securității și-a propus un obiectiv chiar și mai ambițios, constând în recrutarea viitorilor ofițeri numai din rândul a două categorii de persoane: absolvenții de studii superioare – încadrați direct din producție sau de pe băncile facultății – și a celor cu studii medii, care finalizau cursurile de lungă durată ale Școlii de ofițeri de Securitate.

angajarea în Securitate era des întâlnit în cazul cadrelor tehnice, care puteau primi de la alte unități socialiste venituri substanțial mai ridicate decât ale unui ofițer M.A.I. Era o situație nemaîntâlnită anterior – muncitorii nu puneau niciodată astfel de probleme. Se constata, prea târziu, faptul că absolvenții de studii superioare aveau o alternativă viabilă la cariera în Securitate și, cum simpla muștrare a celor care doreau să părăsească sistemul se dovedea insuficientă, a trebuit să se ia în considerare îmbunătățirea ofertei financiare destinată viitorilor angajați din această categorie. Aceasta a fost și motivația schimbărilor efectuate în nomenclatorul de funcții al aparatului central și regional de Securitate, la începutul lunii august 1963, când au fost introduse funcțiile de ofițer specialist, inginer, inginer principal, ofițer economist, ofițer jurisconsult etc., remunerate cu sume sensibil superioare celor destinate lucrătorilor operativi obișnuiți.

Certurile cu șefii

Pentru menținerea în cadrul aparatului pe o perioadă cât mai îndelungată a noilor ofițeri s-a încercat să se impună șefilor de compartimente din Securitate adoptarea unei atitudini mai tolerante față de aceștia, pentru a se facilita astfel integrarea lor deplină în sistem. Această încercare de favorizare a ofițerilor cu studii superioare datează mai ales din perioada ulterioară plecării de la conducerea ministerului a lui Alexandru Drăghici, care a rămas mereu re-

Viitorul general Aristotel Stamatoiu, unul dintre primii absolvenți cu studii superioare din Securitate

zervat față de acordarea unui regim preferențial unei categorii de subordonați, doar pentru că nivelul studiilor absolvite de aceștia era superior mediei. Rezultatele obținute astfel erau însă cu totul îndoielnice, mulți dintre cei în cauză punând deseori la încercare răbdarea conducătorilor diverselor unități centrale sau regionale de Securitate, obișnuiți să acorde un cu totul alt tratament subalternilor,

Generalul Radu Gheorghe, șeful unității T, cea care instala microfoane în anii '70

după cum se plângea șeful Direcției a III-a Informații Interne, generalul Tănase Evghenie, în cursul unei ședințe de bilanț din 1966: „Ne străduim mai ales cu tovarășii mai tineri, care au venit cu tendințe liberaliste, cu mentalități luate de prin facultăți. Sunt foarte nervoși, foarte irascibili și chiar insolenți. O critică făcută de șef imediat o ia și o interpretează, spunând că-l jignește. Dacă spui unuia că este comod, îți răspunde că: «Dacă luăm dicționarul limbii române, comoditate înseamnă puturoșenie și ce, eu sunt puturos?» Avem asemenea elemente, cărora le lipsește pasiune(a). Ne străduim cu ei. Îi spune tov. col. Popescu unui șef de birou: «De ce nu lucrăm legionarii, nu mai avem pe cine lucra?». Acest ofițer face un raport, în care arată că șeful i-ar fi spus că el nu mai vrea să-i lucreze pe legionarii!! Avem cazuri din acestea, când se face o problemă, ajunge la nivelul nostru, consumăm timp ca să-i spui unuia că a avut un ton mai tare, iar celuilalt că este sensibil, probleme care ne dau dureri de cap».

O asemenea bunăvoință nu se întâlnea însă prea des la nivelul sistemului, în ciuda ordinelor ministrului. Șefii diverselor subunități de Securitate, precum și lucrătorii de cadre le-au aplicat nou veniților tratamentul obișnuit tuturor angajaților din sistem – mutări repetate și fără nicio logică de la un compartiment la altul, obligarea celor în cauză la prestarea unui număr ridicat de ore suplimentare, lipsa totală de sprijin în activitate etc., fără a ține cont de faptul că aceștia puteau găsi

logi, istorici etc. Noii ofițeri urma să fie pregătiți prin cursuri de scurtă durată – trei-patru luni – în cadrul școlilor de profil, dar au fost numeroase cazuri în care s-a preferat încadrarea directă în sistem, cei în cauză învățând din mers cerințele „meseriei”.

Acțiunea inițiată în 1960 a părut să se bucure de un succes deplin. Încă din 1961, zeci de absolvenți ai facultăților de Drept sunt încadrați direct în aparatul de Securitate, alți 57 urmează cursul scurt de pregătire din cadrul Școlii M.A.I. nr. 1, fiind apoi angajați în unitățile centrale cu gradele de locotenent, locotenent-major sau căpitan. Campania continuă în anul următor, când, dintr-un total de 608 ofițeri încadrați în Securitate, 335 au fost recrutați din rândul absolvenților de studii superioare (juriști, economiști, ingineri, absolvenți de Filologie etc.), mare parte a lor urmând și un curs de pregătire cu durata de trei luni.

Ca de obicei în asemenea situații, cifrele anunțate triumfal la diverse bilanțuri ascundeau probleme grave de natură să periclitizeze succesul campaniei. După numai trei ani, a trebuit să se încerce revizuirea întregului proces, dat fiind faptul că numărul plecărilor voluntare din sistem depășea tot ce cunoscuseră anterior conducătorii Securității. De asemenea, și îndeplinirea planului de recrutări se dovedea tot mai anevoioasă, un exemplu în acest sens fiind dat chiar de

*Ioan Pateșan,
șeful Direcției Cadre a M.A.I.
în perioada recrutării
absolvenților de facultate*

Serviciul 1 al Direcției Cadre, ce nu reușise să încadreze, din totalul de 150 ofițeri planificat, decât 37 la finele anului 1962. Erau des întâlnite situații în care ofițerii recrutați refuzau să se prezinte măcar la noul loc de muncă în Securitate, în timp ce alții, după o scurtă perioadă, cereau să fie trecuți în rezervă, fiind înfierați ulterior drept „elemente nestatornice, cu o disciplină necorespunzătoare sau care au refuzat să se încadreze în disciplina muncii, fiind necesară scoaterea lor din M.A.I.”.

Orașul Onești în anii '60

Mai bine pe șantier decât în Securitate

Dificultățile inițiale în recrutarea de cadre cu o pregătire superioară se datorau, de multe ori, doar unor motive de ordin financiar, organele de cadre ale Securității trezindu-se puse în fața unor situații cu totul neobișnuite față de experiența lor anterioară. Un exemplu de acest gen îl constituie eșecul Direcției Regionale de Securitate Bacău de a angaja, în cursul anului 1963, un inginer salariat al șantierului din orașul Onești, după cum relatează șeful unității amintite, lt.col. Dumitru Radu, într-un raport adresat Direcției Cadre a M.A.I.: „În luna august 1962, sus-numitul [B.T.] a fost chemat și i s-a pus în vedere faptul că i s-a aprobat încadrarea în M.A.I., același lucru comunicându-se și la Șantierul Oraș Onești, unde acesta lucra. Conducerea Șantierului 3 Onești, pentru a-l determina pe inginerul B.T. să nu plece de pe șantier, cunoscând că acesta a acceptat propunerea de a lucra în Securitate, l-a promovat în funcție, mărindu-i salariul de la 2.400 la 3.000 lei lunar. În aceste condiții, de către noi, imediat după încadrare, nu i se putea oferi mai mult de 1.910 lei bruto lunar, situație pe care numitul B.T. nu a acceptat-o, refuzând să mai vină în cadrul M.A.I.”.

Riscul imposibilității satisfacerii cerințelor salariale ale celor vizați pentru

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Correspondența feminină e percepută mai ales pentru conturarea vieții domestice, a bărfelor, rețetelor și bolilor de tot felul. Sunt însă destule femei care abordează subiecte politice, devin sfătuitoare ale soților sau angajează, ca scriitoare, interesante discuții cu implicații filologice sau sociologice. Este și cazul celor două membre ale familiei Ghica.

Alexandra Blaremborg, fiica Profirei, sora domnitorului regulamentar Alexandru Dim. Ghica, s-a căsătorit cu generalul Iancu Ghica și a fost mama monseniorului Vladimir Ghica.

Alexandra Blaremborg, căsătorită Ghica, cu Vladimir...

Scrisoarea ce publicăm în continuare se face ecoul unui curent de credulitate față de ruși ce a stăpânit o parte a boierimii române la 1877.

Elena Ghica, fiica marelui ban Mihai, fratele aceluiași domnitor, mai cunoscută ca scriitoare Dora d'Istria (Magazin istoric, nr. 9/1997), discută avizat despre liguri și dovedește din scrisoarea ce urmează că deținea o poziție respectabilă în lumea europeană a literelor.

Ambele scrisori au fost publicate în 1932 de Nicolae Iorga. Le-am tradus din limba franceză.

... și soțul căruia îi scria

Alexandra Ghica
către soțul ei, Iancu Ghica

București, 21 aprilie/3 mai
1877

Adoratul meu Jean,

Am primit aseară telegrama prin care îmi anunțai plecarea de la Chișinău la Petersburg și azi dimineață, când m-am deșteptat, scrisoarea din 9 aprilie. 11 zile de la Chișinău, cam mult! Oricum, chiar vechi, m-a bucurat; gândurile

mele nu s-au întâlnit atâtea vreme cu ale tale. Dumnezeu să te ocrotească pe drum, să-ți dea sănătate și succes deplin în misiunea cu care ești însărcinat, să poți contribui la obținerea unor avantaje de seamă pentru țara noastră. Fibra mea patriotică o dorește atât pentru fericirea noastră cât și pentru zăpăcirea turcofililor intriganți, care își dau fără teamă la lumină rușinoasa lor politică proturcească. Fără îndoială, printre ei se află și câteva ființe rătăcite ca Ni-

colae [Blaremborg, 1837-1896, fratele autoarei, jurist; oponent al principelui Cuza și, o vreme, al principelui Carol; a scris, între altele, *România și războiul actual sau guvernării și guvernării*, 1898], care se crede încă dator să caute, naiv, în Occident, ajutorul de care nu-i pasă nimănui să ni-l ofere. După declarațiile domnului Burke în Parlament[ul englez], că principatul Moldo-Valahia e provincie turcească, iar neutralitatea lui nu e garantată cu

și alternative mai avantajoase la cariera de ofițer de Securitate. Consecințele unui astfel de comportament sunt lesne de intuit, așa cum s-a constatat ulterior în cazul unui fost inginer, angajat la Regionala de Securitate Bacău și mutat în cadrul aceleiași serviciu până când nu mai știa nici el cu ce se ocupa exact în unitatea respectivă: „Modul defectuos în care unii șefi de colective se ocupă de ofițerii nou încadrați rezultă și din următorul exemplu: lt.maj. Pârvulescu Emil, inginer, de la 1 decembrie 1963, când a fost încadrat, până în prezent [1 august 1965], a fost schimbat în toate compartimentele pe care le are Serviciul 2 [Contraspionaj] și anume: turiști, sioniști, apoi iar la turiști; problema spionajului american, francez, italian, grec, vest-german, turc, țări mici și problema specială. Nu este întâmplător faptul că și acest ofițer, în prezent, cere insistent să fie

trecut în rezervă, invocând diferite pretexte“.

Ofițer de Securitate în grevă

Ceea ce înrăutățește situația era faptul că aproape toți ofițerii cu studii superioare plecau în mod voluntar, iar nu în urma unor abateri disciplinare sau incompetenței, motive mult mai des întâlnite în cazul absolvenților școlii de ofițeri de Securitate. Rezultatele erau îndoielnice și de multe ori această strategie nu făcea decât să înrăutățească lucrurile, așa cum s-a întâmplat și în cazul ofițerului Constantin Uzum, de la Direcția Regională de Securitate Bacău, în 1961. „În activitatea sa [C. Uzum], până în prezent, a manifestat și lipsuri și chiar o poziție și concepție despre munca de Securitate străină unui membru de partid. Pe lângă faptul că nu a recrutat niciun agent și a executat lu-

crări superficiale, a dovedit comoditate, pasivitate etc., afirmând continuu că lui nu-i place munca de Securitate și, dacă știa ce este în M.A.I., nu ar fi venit chiar dacă i s-ar fi întâmplat orice [...] A continuat să ceară trecerea sa în rezervă și, în orice discuție, afirmă că va face orice pentru a pleca din M.A.I., cu riscul să facă chiar și închisoare, dacă nu i se dă drumul. În ultimul timp, pretextând că nu i s-a dat apartament la bloc, deși este necăsătorit, s-a prezentat la șeful Cadrelor și a afirmat că nu va mai munci nimic și, dacă nu i se dă drumul din M.A.I., să fie considerat în grevă“.

Treptat, conducerea ministerului ajunge la concluzia că strategia de încadrare a personalului inițiată în 1960 era sortită eșecului, astfel încât atenția se îndreaptă tot mai mult spre pregătirea cadrelor proprii și încadrarea cu personal aproape exclusiv prin intermediul școlilor de ofițeri de Securitate. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iulie 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cine este ctitorul Moscheii Imperiale din Sarajevo?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna aprilie 2014 este:

Ochos

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Ionel Cosma Munteanu**, din **Iași**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

Kogălniceanu, ministru de Externe la acea vreme, autorul convenției evocate mai sus] împotriva intrării trupelor rusești fără avertisment prealabil. Se străduiește cu disperare, prin creaturile sale, să dovedească ofițerilor noștri că sunt tratați ca niște militari de carton, care n-au nicio valoare. Zgândăresc din răspuneri amorul propriu național, denaturând intențiile țarului Rusiei. În fine, fac tot ce pot să transforme în neîncredere simpatia pe care proclamațiile atât de liniștitoare pentru viitorul țării au început s-o trezească în toate inimile. Te las pe tine să apreciezi dacă acești oameni te privesc pe tine și misiunea ta cu un ochi favorabil. Pentru mine, care cunosc superioritatea patriotismului tău față de al lor, e absolut indiferent. Sunt liniștită în ceea ce te privește și toată lumea știe că în tot ce faci nu consulți niciodată altceva decât propria conștiință și interesul țării tale. Y n-ar putea spune la fel.

Mă îngrijorează vărul Grigore [Ghica] din pricina situației în doi peri ce i s-a creat la Constantinopol. Cum o să iasă bietul băiat din primejdiile care pot apărea în orice clipă pentru el în mijlocul acelor canibali și în ajunul iminenței proclamării stării de asediu? Mă agit cât pot în locuri înalte, ca să se ia măsuri la vreme, în așa fel încât să nu fie pus în încurcătură dar nu știu ce o să iasă, merge încet. Și Emil [Ghica], în ce-l privește, ar trebui să-i vorbească ministrului ori lui Mitileu [Mihai, 1836-post

Generalul Manu, cel care ar fi trebuit să stăvilească o posibilă acțiune a trupelor otomane peste Dunăre

1896, secretar general în Ministerul Afacerilor Străine] de fratele său.

Trebuie să-i fi văzut pe soții Jomini, doamna Onu și pe fina mea la sosirea la Petersburg. Sunt nerăbdătoare să-mi povestești de generalul Ignatiev [N.P., 1832-1898, diplomat rus; unul dintre artizanii războiului ruso-româno-otoman din 1877-1878], de care te vei

fi bucurat să-l vezi. Unde e familia lui? Ai fost prezentat țarului Alexandru [al II-lea, țar între 1855 și 1881]? Ai explicat lipsa uniforme? Povestește-mi toate astea, dragă Jean, ca să-ți pot, pe cât cu putință, urmări mișcările, impresiile, de aproape și de departe. Îți mai cer o favoare: să te duci la biserică, să te rogi în locul meu. Nicăieri ca la Petersburg slujba n-are atâta solemnitate și pioșenie sinceră. Te vei simți emoționat, întărit și inspirat ascultând-o și asta mă va consola că eu sunt lipsită de ea.

P.S. Corespondența e atât de neregulată în vreme de război, încât vom fi probabil siliți să folosim mai mult telegraful, ca să nu fim lipsiți de noutăți și unul și altul. Scrie-mi totuși, dintr-un număr oarecare, îmi vor parveni poate câteva.

Elena Ghica (Dora d'Istria) către profesorul Hugo Meltzl, din Cluj

Florența, vila d'Istria
Via Leonardo da Vinci
21 octombrie 1878

Domnule profesor,

Am primit lucrarea dvs. *Reforma literară în Europa* și vă mulțumesc că mi-ați trimis-o.

Mi-a parvenit și scrisoarea dvs. din 15 august.

Am citit articolul despre Schopenhauer din [Les] *Débats*. Autorul, care pare un începător, are ținuta degajată a noii literaturi franceze. De curând, un domn de la Brunetiere [Ferdinand, 1849-

Dora d'Istria...

nimic, cred că doar o minte ramolită mai poate aștepta ceva de acolo. Toate Marile Puteri au convenit că Turciei i se cuvine o reprobare generală pentru felul cum a acționat; niciuna n-a avut curajul să-i țină partea deschisă contra Rusiei, ca s-o împiedice pe aceasta să-i declare război. Și vor să susțină că doar noi singuri, românii, ar fi trebuit să ne împotrivim armatelor rusești? Și asta în favoarea Turciei, care n-a pierdut un prilej să ne umilească! E stupid. Se zice că acționând așa cum am făcut-o, am fi meritat compensații de la puterile occidentale. Să presupunem (ceea ce e mai mult decât forțat) că n-am fi încetat să existăm ca țară autonomă când războiul s-ar fi terminat după ce ne-am fi arătat dușmani față de ruși. E o copilărie să-ți imaginezi că Puterile mai sus pomenite, pentru ochii noștri frumoși, ar modifica ceva ce n-ar fi în propriul lor interes. Astfel, dacă nu e în avantajul lor să lase Dunărea în mâna rușilor, vor face tot posibilul ca să ne apere libertățile și tot așa, indiferent ce am face, ne vor abandona fără scrupule dacă existența noastră nu li s-ar părea utilă. E absolut ridicol să ni se atribue rolul de pașalâc și să ne ridicăm împotriva Rusiei, în vreme ce țara ne dă asigurări privind viitorul ce ne așteaptă.

Trebuie să fi aflat că Nicolae și-a dat

demisia ca deputat, după ce a vorbit cu o violență extremă, dar cu argumente slabe și permanente atacuri personale. Ilustrul meu frate n-a mai pus piciorul pe la noi, fără îndoială de teama discuțiilor pe care purtarea lui le-ar fi provocat cu mama; probabil că e supărat și din pricina misiunii tale, pe care o privește chiorăș.

Tot ce-mi spui de șederea la Chișinău mă interesează grozav. În ceea ce privește sfaturile ce-mi dai, să fiu atentă și gata de plecare îndată ce ar exista primejdia unei incursiuni turcești la noi, nu cred că barbarii ăștia s-ar încumeta, deoarece armatele rusești nu sunt departe, ba se vor apropia fără întârziere tot mai mult. Altminteri avem aici vreo 12.000 de oameni din trupele noastre, care vor ști să apere capitala, așa cum le-a fost încredințată. Vărul meu Mihai [Ghica, fiul lui Gheorghe, la rândul său, fiul marelui ban Mihai; mama vărului Mihai era Zoe Cantacuzino, sora lui Gh.Gr. Cantacuzino-Nababul] l-a îndemnat o clipă pe Constantin

să-și trimită familia la Florești, la Cantacuzini, și pe noi alături, la Măgureni, ca de acolo, dacă ar fi cazul, să plecăm la Brașov. M-am împotrivit, fiindcă asemenea deplasare nu mi s-a părut absolut necesară, deși Măgureni înseamnă o locuință înestrată cu tot ce e necesar în gospodărie, datorită lui Mihai, dar înseamnă în același timp un mare deranj pentru mine: întreruperea lecțiilor copiilor și sănătatea mamei, departe de doctori, toate acestea mă sperie. Apoi ideea de a mă duce să fiu jumulită de austro-unguri, cunoscuți pentru lăcomia cu care profită de asemenea triste împrejurări, această idee, o spun din nou, nu mă tentează.

Nădăjduiesc că nu va fi nevoie să fugim. În unele cercuri stăruie încă teama că turcii, aflând că s-a semnat convenția [de trecere a trupelor rusești prin România, peste Dunăre, în Imperiul Otoman], iar trupele rusești n-au depășit până acum Galații, să nu-și repeadă bașbuzucii și cerchezii asupra Bucureștilor, prin Giurgiu ori

prin altă parte. În acest caz, George Manu, în fruntea diviziei sale, va fi însărcinat să le dea o chelfăneală. Imaginează-ți emoția biete mele Lilie. Și eu sunt la fel de îngrijorată pentru fratele meu Sașa, care e cu escadronul lui la Giurgiu. Nu-ți poți închipui în ce hal a putut lucra Y [Mihail

Convoi cu provizii al armatei ruse în Chișinău

Pastila de cuvinte

În introducerea la cele câteva eponime din numărul precedent al revistei am menționat cartea lui Octavian Laiu-Despău, *Dicționar de eponime* (Timișoara, 2003), în care figurează cuvinte de acest tip. Între timp am descoperit încă o carte cu același subiect, *Nume proprii. Nume comune. Dicționar de antonomază* (Iași, Polirom, 2006), scrisă de Radu Mușat și având ca redactori două harnice cercetătoare (Luminița Botoșineanu și Elena Dănilă) de la Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași. Am găsit aici multe informații interesante despre eponimele pe care le voi discuta în cele ce urmează, urmărind vechimea atestărilor lor în limba română.

Eponime

Academician MARIUS SALA

Alabastru cu sensul „varietate de ghips, de culoare albă transparentă, care se folosește la confecționarea unor obiecte de podoabă”, este un termen care a putut veni în română din diverse limbi (it. *alabastro*, lat. *alabastrum*, grec. *alabastros*); varianta *alavastru* este din greacă. În dicționarele etimologice ro-

manice se arată că originea îndepărtată a termenului nu este cunoscută. După Radu Mușat, ar fi vorba despre numele propriu *Bubastis*, oraș egiptean din estul Deltei Nilului, una dintre capitalele imperiului și locul de origine al dinastiei Bubastiților. Era principalul sediu al cultului lui *Bastis*, zeița cu cap de pisică, fiica lui *Isis* și *Osiris* și sora lui *Horus*. Astăzi, ruinele orașului, distrus sub dominația arabă, poartă numele de *Tell-Bastal*. În limba română cuvântul este atestat prima dată în *Minciul* din 1776 („alavastrul lacrimilor”) și, mai târziu, la C. Negruzzi: (părul) „cădea în bucle unduitoare pe umerii de alabastru”.

Anadol este o „varietate de blană importată din Anatolia”, cuvântul fiind un împrumut din turcescul *Anadolu* „Asia Mică”. La originea îndepărtată se află termenul grecesc *Anatoli* „Orient”, veche denumire a peninsulei Asia Mică. Cuvântul apare la Miron Costin. Nu figurează în

DEX. În dicționarul etimologic al lui Al. Ciorănescu *anadol* este glosat prin „blană de angora”; tot aici există și cuvântul *nadoleană* „găină de rasă orientală”.

Angora „nume dat unor specii de animale (capră, iepure, pisică) cu păr lung și mătăsoasă” a fost împrumutat din fr. *angora*. La originea sa îndepărtată se găsește numele propriu *Angora*, azi *Ankara*, oraș în podișul Anatoliei; era un vechi oraș roman numit *Ancyra* „ancoră”, care a fost stăpânit de bizantini și de otomani. În 1923, Atatürk a decis mutarea capitalei Turciei de la Istanbul la Ankara. Cuvântul *angora* este atestat în română la 1788.

Araucaria este numele unui conifer originar din America meridională și răspândit în Australia. Cuvântul a fost împrumutat din franceză, unde coniferul este cunoscut și sub denumirea de *pin de Chile*. În română apare în *Lexiconul tehnic român*, ediția a II-a. La originea termenului se află numele unei populații indiene

Miniatură germană din jurul anului 1370, înfățișând ridicarea Turnului Babel

1906, critic literar francez, academician] vorbea, în *Revue des Deux Mondes*, de Voltaire cu aceeași obrăznicie disprețuitoare. Tonul acesta contrastează cu respectul profund cu care majoritatea scriitorilor francezi tratează scrierile cele mai neînsemnate publicate de cler. Am fost impresionată mai ales cu ocazia morții domnului Dupanloup [Felix, 1802-1878, promotor al catolicismului de expresie liberală; a demisionat din Academia franceză în urma alegerii acolo a lexicografului Emile Littré], episcopul de Orléans. Când e vorba de acest prelat, la care predomină retorica și locurile comune ortodoxe, s-ar zice că Franța a pierdut unul dintre cei mai de seamă oameni ai săi. Catolicii și liberalii sunt de acord să-și exprime regretul, spune chiar *Les Débats*, cu accente patetice. E anevoie să ceri unor asemenea oameni să vorbească liniștit despre teoriile liber cugetătorilor.

Cele două articole pe care am fost fericită să vi le ofer nu reprezintă, domnule profesor, decât un fragment din lucrările mele asupra Liguriei. Am publicat în America, într-o culegere spaniolă, *Ligurii în Asia*; într-o revistă grecească, *Republica Genevei (Liguria medievală și din timpul Renașterii)*, *Ligurii în Europa, Golful Spetzes, Pegli și Golful Rapallo (Liguria contemporană)*. Poporul ligur, care alături de basci și de albanezi reprezintă cele mai vechi civilizații din Europa, mi-a stârnit cu adevărat curio-

... și destinatarul misivei sale, profesorul Hugo Meltzl

zitatea. În plus, frumusețea aparta a peisajului, pe care am avut ocazia să-l admir în sezonul băilor, m-a făcut să mă interesez în mod special de această regiune. Când scriam aceste schițe, ligurii erau în general puși, împreună cu Amedeu Thierry, alături de rasa iberică. De la o vreme, unii savanți francezi, ca domnul Maury, directorul Arhivelor, încearcă să-i facă arieni.

Părintele Felix Dupanloup

Necunoașterea limbii face anevoioasă soluționarea problemei.

Deși există obiceiul ca vandalii să fie considerați, cum am făcut-o și eu, drept prototipul furiei distructive a bandelor germanice, sunt destule motive să credem că această seminție era un popor înrudit cu venzii, adică slav. Însușirea lor de discipoli ai lui Arie îi va fi făcut desigur să pară mai înspăimântători decât alții, care n-aveau mai mult respect pentru civilizația greco-romană.

Dvs., domnule, care înțelegeți așa de bine ce importanță au cântecele populare, nu doar din punct de vedere literar, dar ca o caracterizare a acelor popoare a căror istorie prezintă atâtea lacune, veți afla cu plăcere că albanezo-egiptenii au scos un volum intitulat *Albina albaneză* (Alexandria, 1878), care cuprinde cântece, enigme, povești etc. D. Eutimie Mitko, din Cairo, e editorul *Albinei* și include și câteva fragmente de istorie, de exemplu o traducere a lucrării mele *Naționalitatea albaneză după cântecele populare* [din *Revue des Deux Mondes*, martie, 1878]. Textele albaneze sunt atât de rare, că trebuie să fim recunoscători d. Mitko pentru că i-a hotărât pe compatrioții săi să scoată această publicație, de care s-a ocupat cu atâta sârg.

Vă rog să primiți, domnule profesor, expresia devotamentului meu desăvârșit,

Dora d'Istria ■

Mărturie din veacul al XIX-lea

Dionisie V. Craifaleanu a trăit Revoluția de la 1848, când avea numai cinci ani, Unirea din 1859, care îi va schimba destinul profesional, detronarea lui Alexandru Ioan Cuza și venirea lui Carol I, cum am văzut în episoadele anterioare ale însemnărilor sale (Magazin istoric, nr. 3-5/2014), și a observat atent toate aceste evenimente, oarecum cu un gând la urmașii săi interesați a-și cunoaște trecutul și obârșiile. Iată-l martor la Războiul de Independență.

O VIZITĂ LA CHIȘINĂU

DIONISIE V. CRAIFALEANU

Argumentele celor care susțineau desfacerea unirii erau că, de când cu unirea, toată puterea statului s-a concentrat la București, neglijându-se interesele Moldovei, și în special Iașul, care nu mai avea acum nici guvernul, nici parlamentul, mergea repede spre decadență. Pe lângă aceasta mai era, se zicea, și un alt interes nemărturisit, anume că, între separatiști se aflau și câteva personaje, ca Nicolae Rosnovanu, Sutz și Moruzi, descendenți ai unor domni fanarioți, care aspirau la tronul Moldovei, în cazul când s-ar desface unirea celor două țări.

Marii patrioți și bărbați de stat ai Moldovei, ca M. Kogălniceanu și alții, cari au făcut unirea celor două țări, judecau că interesele generale ale țării și ale neamului românesc sunt mai presus de micile neajunsuri ale Moldovei și ale sacrificiilor făcute de orașul Iași, fosta capitală a Moldovei, și de

aceea, ei au lucrat înainte pentru menținerea și consolidarea unirii, aducând pe tron o dinastie străină ereditară.

Principele Carol I, în cursul verii, după stabilirea sa pe tron, a vizitat fosta capitală a Moldovei, unde a fost sărbătorit de ieșeni, fiind găzduit în casele ministrului Petre Mavrogheni din Strada Prin-

cipală, care duce în sus spre grădina publică de la Copou. În fața acestor case cânta muzica militară, care atrăgea lumea din toate părțile orașului. Deși trecuseră câteva luni de la alegerea noului suveran pe tronul ambelor țări române, totuși, o mare parte din poporul de jos al Iașului nu era încă dumirită în privința

Autorul însemnărilor și Strada Principală a Iașilor

din centrul statului Chile (*araucano*), cunoscută mai ales datorită rezistenței pe care a opus-o la ocupația spaniolă (în secolele al XVI-lea și al XVII-lea), rezistență ce a fost evocată în poemul *Araucana*, de Alonso de Ercilla y Zúñiga.

Astrahan este glosat în dicționare prin „pie-licică cu părul mătășos și buclat, obținută de la miei din rasa caracul” (*Caracul*, oraș din Uzbekistan situat pe platouri înalte de 4.000 m, unde trăiesc astfel de oi). *Astrahan* este și numele unui oraș-port situat în delta fluviului Volga. Cuvântul *astrahan* are, în română, și varianta *astracan*. Până în secolul al XIX-lea, *astrahanul* se folosea drept căptușeală pentru căciulile boierești numite *calpac* (termen împrumutat din turcă); din *astrahan* de Persia se făceau și căciulile domnitorului. În forma *astrucan* cuvântul înseamnă „cal de Persia”, termen pentru care G. Serra (în *Dacoromania* II, p. 650) presupune un neverosimil etimon *asturco* „cal astur”. Prima atestare în română a cuvântului *astrahan* este la I. Ionescu, în lucrarea *Agricultura la români* (1868).

Căpetenie araucană

Azil, „loc inviolabil în care găseau scăpare criminalii” are la originea îndepărtată numele propriu *Asylum*, dat unei depresiuni de la Roma situată între Capitoliu și Arx, loc pe care Romulus l-a declarat inviolabil. În latină cuvântul provenea din grecescul *asulon* „care nu poate fi jefuit”, format din *a-* privativ și *sulo* „jefuire”. În română, prima atestare este la N. Bălcescu (1878), urmat de C. Negruzzi („Orășenii bejănăriră în Bucovina... unde găsiră azil”) și de Gr. Alexandrescu, cu sens figurat („Munții noștri au fost adesea azil de libertate”).

Babilonie are sensul „învălmășeală”, dar și „exprimare încâlcită, confuză”; varianta învechită *vavilonie* este de origine greacă (cf. și *vavilonium*). Cuvântul are, la originea îndepărtată, numele propriu *Babilon*, provenit din akkadianul *Bab-ili* „poarta Zeului” sau „poarta divinității”, termen a cărui istorie urcă până la Hammurabi. Pentru trufia lor, oamenii care au construit turnul lui Babel au fost pedepsiți prin amestecul limbilor, care a produs un enorm haos. Babilonul a ajuns capitală intelectuală și religioasă (cultul zeului Merduk); întregul oraș era o demonstrație a aroganței. A fost distrus de Xerxes. Prima atestare în română a cuvântului *babilonie* este la N. Iorga, în *Istoria literaturii române vechi* (1901).

Babesia este un „sporo-zoar care parazitează sângele bovinelor și ovinelor bolnave de hemoglobinu-

Joc de badminton, secolul al XIX-lea

rie” și are la origine numele savantului român Victor Babeș (1854-1926), cercetător în domeniul microbiologiei moderne. La un congres internațional de la Londra (1900) s-a hotărât să i se dea sporozoarului respectiv numele lui Babeș (germ. *Babesia*), pentru că el l-a descoperit.

Badminton, joc sportiv asemănător cu tenisul, practicat cu o minge de plută prevăzută cu pene, care se aruncă cu o rachetă are la origine engl. *Badminton*, localitate în Gloucestershire, reședința ducilor de Beaufort, care au încurajat acest sport în Anglia. În română, cuvântul apare în ediția a III-a a *Dicționarului de neologisme* al lui Florin Marcu.

Baionetă, împrumutat din fr. *baïonnette*, desemnează o „armă albă în formă de sabie”. A fost folosită prima dată în 1650, de către muschetarii din *Bayonne*, oraș din Pirinei. Prima atestare a cuvântului în română este la Neculce; la scriitorii moldoveni apare în variantele *baghionetă* și *baghioneată*, care presupun o formă poloneză (*bagnet*). Apare și în aromână ca *băinetă*, variantă preluată din neogreacă sau italiană.

(Continuare în p. 64)

Justiție o adresă, prin care îmi face cunoscut că în ziua de 9 octombrie prezentându-se delegatul rus la Tribunal, să remită în primirea lui serviciul colonelului de Instrucțiune cu registrele, depozitele și mobilierul acestui serviciu, cu proces verbal scris în limba română și cea rusească.

În timpul acestor operațiuni, momentele cele mai emoționante erau acelea când, mergând la penitenciar ca să predau pe arestați delegatul rus, am fost față când, intrând garda rusească ca să înlocuiască pe cea românească, aceasta din urmă a fost comandată la stânga împrejur, ieșind pe poarta din curtea penitenciarului și înlocuită cu garda rusească. În acele momente de supremă emoțiune, mă gândeam că Dumnezeu știa dacă acest pământ românesc va mai reveni vreodată la sânul patriei nime, pământ rupt din trupul Moldovei la 1812.

România urmând a ocupa Dobrogea, a trebuit ca, în serviciile publice create aici, să

În fotografia făcută la Slănic, în 1897, apar, de la stânga la dreapta: Aurel (1884-1938), fiu; Dionisie (1843-1925); soția Maria (1853-1940); Elena (1888-1978), fiică; Vasile (1886-1924), celălalt fiu

se cheme, mare parte, foștii funcționari în Basarabia. Pentru această provincie se făcuse legi speciale, atât pentru organizarea administrativă, cât și pentru cea judecătorească. Se înființase tribunale de ocol cu competența tribunalelor de județe din țară, compuse din: un judecător, un supleant și un substitut de procuror, plus că la fiecare tribunal erau numiți câte doi notabili din localitate, cu vot consultativ; judecătorul era ca președinte. Se înființase și un tribunal de apel cu reședința la Tulcea, având competența curților de apel din țară. Salariile magistraților din Dobrogea erau

mult mai mari decât ale acelor din țară.

Eu, ca fost jude-instructor, fui numit judecător la tribunalul de ocol din Sulina, cu data de 15 noiembrie 1878. Sulina este un orașel situat la gura brațului de mijloc al Dunărei, pe malul Mării Negre, unde se opresc toate vasele mari, cari nu pot înainta în susul Dunării spre Galați și Brăila; cu o populație poli-

glotă, compusă din diferite naționalități, unde nu e locuitor care să nu vorbească, afară de limba sa natală, cel puțin patru-cinci limbi străine.

Aici era instalată Comisiunea Dunăreană Europeană și mai multe vice-consulate ale statelor europene. Sulina este reședința plășii, compusă din toate satele și târgușoarele din Delta Dunării. În acest oraș am stat ca judecător până în septembrie 1881. În acest interval am făcut regulat, în timpul verii, băi de mare, care mi-au făcut mult bine sănătății, cari era cam zdruncinată. ■

EPONIME

(Urmare din p. 61)

Benjamin este numit „cel mai mic copil al unei familii” sau „cel mai tânăr membru al unui grup” și vine din fr. *benjamin*. La originea sa îndepărtată se află numele unui personaj biblic, cel mai tânăr fiu al lui Iacob și preferatul său.

Bluză „îmbrăcăminte pentru partea superioară a corpului, asemănătoare cu cămașa bărbătească” provine în

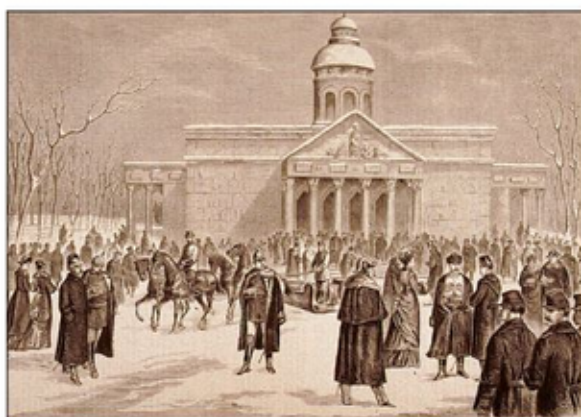
română din fr. *blouse*. Originea cuvântului francez este obscură (toate dicționarele etimologice franceze îl consideră cu etimologie neclară). Radu Mușat crede că ar avea la bază numele *Pelusium*, oraș întărit din Delta Nilului, important la începutul mileniului I până pe la 130 d. H., care a decăzut după ce a fost incendiat de cruciați. În română este atestat prima dată la Eminescu: „O bluză de catifea... cuprindea... mijlocul cel mai gingaș din lume”.

Bogomil este numit adeptul unei doctrine creștine eretice, care a fost înființată de preotul Bogomil în Bulgaria, în secolul al X-lea; bogomilismul, înrudit cu maniheismul, nu admitea botezul și împărțășania. Radu Mușat arată că, la români, există elemente bogomilice în folclor (unele cântece de stea sau unele colinde). Prima atestare în română a cuvântului *bogomil* este la 1878, în textele publicate de B.P. Hașdeu, în *Cuvinte din bătrâni*, II. ■

Unirii. Pe când muzica cânta și se închinse hora Unirii în stradă, am auzit însumi cum, într-un grup de femei din stradă, cari vorbeau între dânsle, una din ele spunea: „Da bine, tot mai este Unire?; apoi astă iarnă se zicea că s-a stricat Unirea“, iar alta răspunse: „Da, dar se vede că tot este Unire, de vreme ce se cântă și se joacă hora Unirii“.

Această stare de nedumerire a mai durat încă câțeva vreme la o parte din populația de jos a Iașului.

În vara anului 1876, fiind la stațiunea balneară de mare de la Budak, în apropiere de orașul Akerman, unde am stat o lună, făcusem acolo cunoștința câtorva familii din Chișinău, între cari și familia avocatului Gociu (din Chișinău). La plecarea mea, le spuseseam că în curând voi avea plăcerea de a vizita Chișinăul. Însă, împrejurările abia în primăvara anului 1877 îmi permisese a-mi realiza acest proiect de călătorie. Atunci plecai la Iași unde, de obicei, petreceam Sărbătorile Paștilor la familiile Ștefan Mică și Petru Suciu. A treia zi de Paști, luând trenul, am plecat la Chișinău. Aici, după ce am tras la „Hotel de Petersburg“, am cercetat de familiile cunoscute la Budak, vizitând întâi familia avocatului Gociu, de care am fost foarte bine primit și invitat la masă. În zilele următoare, vizitai și celelalte cunoștințe, de care fui tot așa de bine primit. Timp de patru zile, cât am stat în Chișinău, la avocatul Gociu mergeam în fiecare zi. În conversația ce aveam cu d-soara Sonea (Sofia), fiica avocatului, aceasta vorbea cu mult

Militari ruși în fața catedralei din Chișinău, gravură din publicația germană Illustrierte Zeitung

entuziasm de literații și poeții ruși, ca Pușkin, Turghenieff și alții, cum am vorbi noi de Vasile Alecsandri și Eminescu, și regreta mult că nu posedă opere și de ale poezilor români, și aceasta din pricină, zicea ea, că în Rusia nu se permite a trece asemenea cărți din România, trecând foarte rar numai prin contrabandă.

Cât am stat în Chișinău, vizitând câteva familii cunoscute, m-am putut convinge de modul cum sunt tratați românii în Basarabia ca naționalitate. În școală și în biserică limba română nu se pomenește, și cu atât mai puțin în administrație și Justiție, unde țărani moldoveni sunt ascultați prin talmaci, deoarece ei nu știu rusește. Limba română se vorbește mai mult în familie, iar în public numai pe furiș, ca să nu audă slujbașii ruși. În ce privește intelectualii moldoveni (români) aceștia mare parte devin renegați, iar acei ce au curajul de a se manifesta ca români, sunt persecutați și unii deportați în Siberia. Cum au fost dl. Petriceicu Hajdău și alții cari, scăpând din Siberia, s-au refugiat în România.

Vizita mea la Chișinău era făcută cu scopul de însură-

toare, care poate s-ar fi și realizat dacă nu interveneau evenimentele cari n-au întârziat mult după aceea.

La sosirea mea în Chișinău era acolo multă armată adunată și venea mereu din interiorul Rusiei, fiind sub comanda Marelui Duce Nicolae, fratele țarului Alexandru al II-lea. Și, în adevăr, nu trecu mult timp după întoarcerea mea la Ismail și armatele rusești trecură granița în România, parte pe la Ungheni-Iași, iar altă parte prin Basarabia de Sud, Ismail-Bolgrad-Reni, gata a trece Dunărea în Balcani, pentru a începe lupta contra turcilor.

După cum se știe, la început, România nu era să intre în război și numai după ce turcii respinseră pe ruși și era să-i arunce în Dunăre, atunci aceștia au chemat în ajutor pe români, cu care au învins pe turci care, în urmă, au capitulat la Plevna.

Rezultatul se știe. Prin Tratatul de pace de la Berlin, 1878, România pierde Basarabia în favoarea Rusiei, adică cele trei județe: Ismail, Bolgrad și Cahul, ce i le cedase prin Tratatul de pace din Paris, 1856, dându-i-se în schimb Dobrogea și dobândind în același timp independența țării, după atâtea secole de suveranitate turcească.

La începutul lui octombrie 1878, urmând ca Rusia să intre în posesiunea Basarabiei, guvernul român, în înțelegere cu cel rusesc, a luat dispozițiuni ca să se facă predarea serviciului românesc către autoritățile rusești. Eu, ca judecător de instrucțiune, primii din partea delegatului Ministerului de

ÎN SLUJBA MONARHIEI BICEFALE

DESIDERIU GECSE, ALENA GECSE

În deceniul al treilea al secolului al XIX-lea, în cadrul politicii de colonizare a Banatului, inițiată de Imperiul Habsburgic, au fost întemeiate mai multe localități cu etnici cehi, din care, până astăzi, s-au menținut șase: cinci în județul Caraș-Severin (Gârnice, Sfânta Elena, Bigăr, Ravensca și Șumița) și unul în județul Mehedinți (satul Eibenthal, com. Dubova). Din ele, ulterior, cehii s-au răspândit și în alte locuri. Evoluția istorică a comunităților cehi din Banat s-a desfășurat în strânsă legătură cu cea a populației majoritare românești, dar și

*Jindrich Kulhavý,
locuitor din Sfânta Elena,
(primul din stânga), la Novi Pazar,
Macedonia, în 16 martie 1916*

cu a altor comunități, precum cele sârbești și germane, în cadrul general asigurat de Imperiul Habsburgic (din 1867, Imperiul Austro-Ungar).

Aniversarea celor 100 de ani de la izbucnirea primei conflagrații mondiale este marcată și de către Ambasada Cehiei din București, care organizează o interesantă expoziție dedicată tocmai participării minorității cehi din România la război. Fotografii, documente oficiale, scrisori personale și amintiri, toate încearcă să readucă la viață o frântură din istoria bănățeană.

Primul Război Mondial a început la 28 iulie 1914, când Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. Austro-Ungaria era un conglomerat de popoare, la fel și armata sa. Din Banatul istoric au fost mobilizați 124.000 de bărbați, cu vârsta între 18 și 50 de ani. Dintre ei, 115.000 au luptat efectiv pe front, în linia întâi, iar 9.000 au fost rezerve. Dintre cei trimiși în linia întâi, au murit peste 10.000, alți 3.100 au pierit în lagăre, spitale sau închisori; peste 6.000 au fost declarați dispăruți, iar alte 6.300 au rămas invalizi.

Încă din primele zile ale războiului, în satele cehi, la

primării și școli, s-au pus afișe prin care împăratul Franz Josef proclama mobilizarea. Au fost chemați sub arme bărbații între 20 și 45 de ani, ce trebuia să se îndrepte către cele mai apropiate gări: Oravița, Baziaș și Orșova. Mai târziu, intensificarea operațiunilor militare, dar și pierderile suferite pe front, au obligat autoritățile militare ca, din februarie 1916, să îi mobilizeze și pe bărbații între 45-50 de ani, iar, din martie același an, și pe tinerii de 18 ani. Împotriva dezertorilor și a celor ce încercau să evite mobilizarea, se preconizau măsuri aspre, așa cum rezultă dintr-un ordin transmis și în

satele cehi. În susținerea materială a militarilor de pe fronturi a fost angrenat și Inspectoratul Școlar Regal Caraș-Severin, care, printr-o circulară trimisă directorilor de școli, la 19 noiembrie 1915, a solicitat strângerea de bani pentru cadourile de Crăciun ce vor fi trimise militarilor.

Din *Historia Domus* a parohiei din Gârnice aflăm că 358 de localnici au primit ordin de încorporare, însă unii l-au evitat, angajându-se la minele de cărbune de la Cozla, Petroșani și Tatabánya (Ungaria), socotite întreprinderi de importanță strategică, muncitorii de acolo fiind scutiți de armată.

CITREȘAR

7

1936. În Franța o lege instituie concediile plătite de 15 zile, pentru muncitorii care au peste un an vechime. Pe timpul verii 600.000 de francezi profită lacom de timpul lor liber pentru a străbate Franța pe bicicletă, a se ocupa de grădinărit, a-și așeza cortul la țară sau la malul mării. „Biletul popular de concediu anual” oferă tinerilor o călătorie cu trenul la jumătate de preț. În anul următor 900.000 de francezi vor pleca în concediu plătit, iar nu peste mult timp 1.800.000. În peste 70 de ani care au trecut de atunci de la 15 zile de vacanță s-a ajuns la cinci săptămâni.

10

1943. Ungurul Laszlo Jozsef Biro (Budapesta, 1899-Buenos Aires, 1985), care lucrează pentru forțele aeriene britanice (RAF) și la comanda acestora, inventează stiloul cu bile, folosit la mari înălțimi și în condiții de presiune mică. Ziarist de meserie, el a observat că cerneala folosită în tipografii pentru editarea jurnalelor era de mai bună calitate decât cea folosită la stilourile cu peniță. Se usca rapid și nu dispărea la cea mai mică atingere cu degetul. Prin inserția unei bile în stilou, lăsată să se rostogolească liber în tub, ea antrena cerneala, care se depunea pe hârtie. Stilourile lui Biro se vor vinde o vreme sub numele de Birom, apoi, în 1950, inventatorul se va asocia cu un oarecare Marcel Bich, împreună inventând pixul curgător, cu tub transparent, pentru a fi vizibilă cantitatea de „combustibil” rămasă, și cu capac în culoarea cernei. Era viitorul „Bic”, cunoscuta marcă, la început purtând denumirea „Crystal”. Inventarea pixului revoluționează modul de scriere și înlocuiește treptat stiloul.

13

1498. Fratele mai mare al lui Cesare Borgia, ducele de Gandia, ambii fii ai Papei Alexandru al VI-lea, merge la o petrecere însoțit de un bărbat mascat. Trupul lui ciopârțit este descoperit a doua zi în Tibru. Primul bănuț este Cesare, fiindu-i cunoscute resentimentele față de influența fratelui său mai mare asupra lui Alexandru al VI-lea. Trimițându-l pe lumea cealaltă, Cesare este liber să renunțe la cariera bisericească, trasată de tatăl său, și să o înceapă pe cea politică și militară, adică lumească, la care a sperat dintotdeauna.

27

1740. Negustorul francez Jean Claude Flachet tranzitează Țara Românească, într-o caravană bine păzită, alături de alți negustori occidentali, în drum spre Istanbul. Ia astfel contact cu realitățile valahe. „Ar fi greu să te poți lipsi de escortă. Călătorul e veșnic hărțuit de tâlharii români, turci și unguri. Acești hoți sunt foarte numeroși. E foarte primejdios să te depărtezi singur de oraș. Am petrecut zile întregi în codri mari și întunecoși fără a lăsa armele din mână [...] Noi mergeam în grup strâns. Carele noastre erau mereu înconjurate de călătorii care ne urmau pe jos. Era vai de cel care ar fi făcut greșea să se depărteze de ele. Niciodată nu mi s-a părut o călătorie atât de lungă”.

29

1853. „Un Paris înfrumusețat, un Paris extins, un Paris asanat”, acesta este programul pe care și-l propune baronul Georges-Eugène Haussmann, când Napoleon al III-lea îl însărcinează, printr-un edict, să transforme capitala Franței într-un oraș cu mare prestigiu. Baronul va face dintr-un Paris insalubru, cu străzi întunecoase și strâmte, un mare oraș modern, reputat pentru arterele lui largi și aerate, pentru piețele mari, parcurile și grădinile, hotelurile, teatrele, cei doi „plămâni verzi” (Bois de Vincennes și Bois de Boulogne) și cele 89 de scuaruri. Mândria lui este Place de l’Etoile, de unde pornesc 12 artere, între care Champs-Élysées, „cea mai frumoasă din lume”. Se estimează că lucrările baronului Haussmann au modificat Capitala în proporție de 60 %, în cadrul lor fiind demolate 18.000 de case. Pe urma pașilor făcuți de Paris, alte orașe franceze se deschid modernizării – Angers, Bordeaux, Lille, Marsilia, Montpellier, Rouen, Toulon, Toulouse –, conferind unitate arhitecturală întregului Hexagon.

tro-ungar a informat autoritățile locale de pe Clisura Dunării că, în octombrie, va avea loc o mare ofensivă austro-ungară pe linia Dunării și să fie pregătite pentru evacuarea populației civile din teatrul de luptă. Însă, de fapt, a fost doar propagandă de război, căci Austro-Ungaria își trăia ultimele zile, fiind în plină descompunere politică și militară. La 21 octombrie 1918, guvernul de la Budapesta a declarat independența Ungariei față de Austria, apoi, la 29 octombrie, Austria a cerut armistițiu. Două zile mai târziu, la 31 octombrie, la fel a procedat și Ungaria, iar, la 11 noiembrie 1918, Germania a semnat cu Antanta armistițiul de la Compiègne, astfel luând sfârșit Primul Război Mondial.

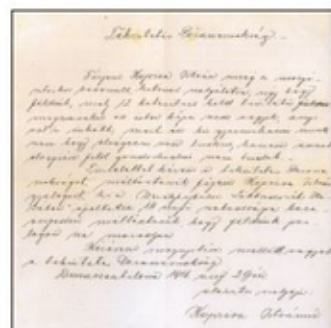
Însă suferințele populației din Banat nu s-au terminat. Profitând de dezintegrarea

Josef Šibal și soția Ludmila, din Sfânta Elena

autorității statale maghiare din Banat, de demobilizarea parțială a armatei române (după Pacea de la Bufta-București, martie-aprilie 1918), dar și de tergiversările marilor puteri învingătoare, la 9 noiembrie 1918 armatele sârbe au intrat în Banat, ocupând chiar Timișoara, la 14

decembrie 1918. Pe Clisura Dunării sârbii au instalat detașamente militare: la Berzasca (noiembrie 1918), Moldova Nouă (2 decembrie 1918) și la Bozovici (11 decembrie 1918), care au exercitat un control relativ asupra comunelor din jur, eliberând și acte în limba sârbă. Între autoritățile militare sârbe și noile autorități locale înfiri-pate ad-hoc (consiliile naționale românești și gărzile naționale) s-au încheiat înțelegeri pentru aprovizionarea armatei sârbe. Astfel, zona Almăj, din care făceau parte și satele Ravensca și Șumița, trebuia să asigure, zilnic, trupelor sârbe: 1 kg pâine, 400 gr carne, 1 kg legume, jumătate litru de țuică pe cap de soldat, 6 kg ovăz sau porumb și 10 kg fân, pentru un cal. De asemenea, alim-jenii trebuia să mai dea îmbrăcăminte, încălțăminte sau cojoace. Întreținerea

Sfânta Elena 1916 august 29
Dunaszentilona

Preacinstite comandant,

Soțul meu, Kopriva István [Ștěpán], încă la mobilizare a fost înrolat în serviciul militar, așa că pământul nostru, care cadastral are 12 iugări, eu singură nu-l pot cultiva anul acesta și nici nu pot să mă îngrijesc de terminarea acestor lucrări, având în vedere că am copii mici.

Cu respect, vă rog, domnule comandant, să binevoiți a-i acorda soțului meu infanterist, care momentan este în convalescență, un concediu de 14 zile, pentru ca pământul nostru să nu rămână în paragină.

Umila d-voastră servitoare
D-na Kopriva István

(Scrisoarea soției infanteristului Štěpán Kopriva din Sfânta Elena)

Militarii cehi din Banatul de sud au fost trimiși mai ales pe frontul sârbesc, apoi pe cel italian și în Galiția, împotriva rușilor. La 9 octombrie 1915 o armată germano-austro-ungară, în care erau și cehi bănățeni, a trecut Dunărea în Serbia, din localitatea Belobreșca (la 12 km în amonte de Moldova Nouă).

Din arhivele de familie, cât și din alte surse istorice, au rămas până astăzi unele nume de militari cehi, înrolați în armata austro-ungară. Astfel, din Sfânta Elena au pierit pe front cel puțin șapte soldați. Unul dintre supraviețuitori, Václav Černík, a povestit că, în 1915, a fost mobilizat la Caransebeș, apoi în Cehia la un regiment austriac, iar, la 3 martie 1916, a fost trimis pe frontul italian, unde a luptat șase luni. La 14 septembrie 1916 a căzut prizonier, fiind închis pe insulița Asinara, de lângă țarmul nordic al Sardiniei. Era eliberat la 9 august 1919. În localitatea Bigăr, în memoria celor care și-au găsit sfârșitul în război, în 1931, un localnic, Josef Pelnař, a ridicat un monument din piatră, în centrul satului, în imediata apropiere a bisericii. Alți cehi s-au înrolat ca voluntari în legiunile cehoslovace formate în cadrul armatelor Antantei.

Au fost rechiziționate chiar și clopotele

Efectele războiului s-au resimțit și pe plan material

Matej Chrast, locuitor din Eibenthal

asupra civililor din localitățile cehice. Astfel, s-a accentuat inflația, la unele produse, precum alimentele sau încălțăminte, prețurile au crescut și de cinci ori; s-a introdus cartelarea alimentelor; unele familii nu și-au mai putut lucra pământurile, deoarece bărbații erau sub arme. Tragica situație reiese și din scrisoarea soției infanteristului Štěpán Kopriva, din Sfânta Elena, aflat în convalescență în spitalul pentru trupă din Oradea, adresată comandamentului, prin care solicita învoirea soțului. Din păcate, a primit un răspuns negativ.

Criza generală a imperiului, provocată atât de înfrângerile de pe front, cât și de revolta popoarelor asuprite, a obligat Ministerul de

Război de la Viena să introducă măsuri mai severe. Începând cu anul 1917 au început rechizițiile de război, luându-se de la țărani, fără nicio plată, grâu, porumb, făină, untură, carne, cai sau atelaje. Au fost confiscate chiar și clopotele de aramă ale bisericilor, pentru a fi topite: întâi la Bigăr, în 1914, apoi la Sfânta Elena, clopotul cel mare de 250 kg a fost luat la 17 septembrie 1916, iar al doilea, mai mic, la 7 septembrie 1917. La Gârnic, în iulie 1917, au fost luate ambele clopote, liturgia anunțându-se prin lovituri în trei șine de fier, obținute de la mina Cozla. Pentru că situația le-a părut membrilor parohiei de nesuportat, la 4 august 1918 s-au cumpărat clopote noi, de la oțelăria din Reșița, cu suma de 3.000 de coroane, strânsă de la toți enoriașii (o donație de minimum 16 coroane).

Au avut de suferit și școlile cehice, căci unele, precum cele de la Ravensca, Șumița și Bigăr, au fost închise, iar în celelalte sate au funcționat cu întreruperi. Unii învățători Aladar Bakk, din Sfânta Elena, și František Palat, din Ravensca au fost mobilizați, primul chiar murind pe front.

Încercând să oprească ofensiva armatelor anglo-franceze, pornită din Macedonia, condusă de generalul Franchet d'Esperey, și a armatelor sârbe, care se apropiau de Belgrad, în septembrie 1918, comandamentul militar aus-

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Un spion căruia îi cedează nervii ● Lăsați-l în pace, e băiat bun, nu poate fi un trădător ● Jurământ trădat ● Când filajul are liber în weekend ● Notițe cu bucluc ● Un portret fără chip, în așteptare ● Furia directorului FBI ● O informație esențială nu ajunge unde trebuie ● 33 volume de interceptări nu aduc nimic nou ● Vânare de vânt

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Christopher Andrew (*The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5*, Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5, Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp.) ne oferă o perspectivă nouă asupra faimoasei rețele a „celor cinci magnifici de la Cambridge“. El reconstituie odiseea identificării celor cinci membri (Kim Philby, Anthony Blunt, John Cairncross, Donald Maclean și Guy Burgess) ai rețelei, care a durat peste 30 de ani.

După numirea lui Maclean la Cairo, în funcția de consilier și șef al cancelariei ambasadei, în octombrie 1948, el a fost tot mai nemulțumit de modul cum îl dirijau sovieticii. În decembrie 1949 le-a cerut să îi permită să înceteze colaborarea. Rezidența KGB din Cairo a trimis nota lui la Moscova fără să o fi citit măcar. Nici cei de la Centru nu au citit-o. În aprilie 1950 el a trimis un nou apel. Până să se gândească sovieticii ce să-i răspundă, Maclean a făcut-o lată. Într-o noapte de beție cu companionul lui, Philip Toynbee, a devastat apartamentul unor angajate ale Ambasadei S.U.A. din Cairo. Maclean a fost expedit acasă, i s-a dat un concediu mai lung și a fost trimis să vadă un psihiatru. Psihiatrul s-a mirat că un om cu problemele lui Maclean

putuse urca atât de sus în ierarhia Foreign Office. Maclean a cerut să fie tratat de propriul psihanalist, probabil de teamă să nu facă vreo dezvăluire. Culmea este că în toamna lui 1950 a fost considerat restabilit și a fost numit șeful biroului S.U.A. din Foreign Office.

Și dirijarea lui Philby, în perioada cât a funcționat ca șef al oficiului de legătură al SIS cu americanii, a fost la fel de dezastruoasă. Philby a refuzat orice contact cu ofițerii sovietici aflați la post la Washington. În vara lui 1950, Burgess a fost numit în post la Washington. Și Burgess, asemenea lui Maclean, era afectat psihologic de viața dublă pe care o ducea. Era pe punctul să fie dat afară din serviciul diplomatic. Șeful contraspionajului, Guy Liddell, a considerat că Burgess nu

trupelor sârbe, pe perioada celor trei luni de ocupație, a costat Almăjul 1,2 milioane de coroane.

Haos și jafuri

În iarna 1918-1919, în lipsa unei autorități statale ferme, satele cehe au fost cuprinse de haos și dezordine. Militarii demobilizați, cât și prizonierii de război au revenit treptat acasă. Unii dintre ei, ca, de pildă, feldvebelul (plutonierul) Josef Draxel, împreună cu cinci colegi, au revenit în satul Šumița și au încercat să impună o anumită ordine. În schimb, în Gârnic și în împrejurimi, populația era terorizată de banda fraților Winš (Václav, Tomáš și Josef), care, înarmați cu puști și grenade, au jefuit casa notarului neamț (abandonată de proprietar), au pătruns în primăria părăsită de funcționari, tăind cablurile telefonice, au atacat depozitul minei Cozla, furând scânduri și utilaje, au bătut și au jefuit mai mulți consăteni, socotiți bogătași. Autoritățile sârbe au trimis patru soldați, chipurile ca să restabilească ordinea, însă ei s-au înhăitit cu jefuitorii.

Între timp, în primăvara anului 1919, soarta Banatului începuse să se clarifice. Încă din decembrie 1918, trupe franceze, conduse de generalul de Tournadre de Noaillet, au pătruns în Lugoj, iar ge-

neralul Juinot-Gambetta în Timișoara. Trupele sârbe au intrat în subordinea comandamentului militar francez. La Drencova (com. Berzasca) s-a instalat o companie franceză, care, la cererea populației, a luat măsuri severe pentru restabilirea ordinii, inclusiv la Gârnic.

Ținând cont și de hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, Consiliul Suprem Interaliat de la Paris, la 11 iunie 1919, a comunicat României, Ungariei și Iugoslaviei harta delimitării frontierelor, prin care cea mai mare parte a Banatului revenea României. Pusă în fața noii situații, armata sârbă a trebuit să-l părăsească. Încă din aprilie 1919, trupe românești au intrat în Bozovici, apoi, în mai, în Berzasca și, în august, în Moldova

Nouă. Astfel, treptat, administrația românească s-a instituit asupra întregii regiuni (consfințită prin Pacea de la Trianon, din 4 iunie 1920).

În vâltoarea evenimentelor dramatice din anii 1918-1919, cehii bănățeni au stat oarecum în expectativă, deoarece erau o minoritate și nu știau care le va fi viitorul în noua țară, România. În cele șase localități cehe s-au înființat consilii naționale locale, care au preluat conducerea, au colaborat cu trupele sârbe pentru aprovizionarea lor, au susținut trimiterea delegaților români la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și, apoi, au aplicat dispozițiile Consiliului Dirigent. Într-un document în limba sârbă, datat 17 mai 1919, apare numele lui Mocek Francz, președintele consiliului național din Sfânta Elena, iar, printr-o dispoziție a Consiliului Dirigent, preotul

Jan Farkas din Gârnic a fost numit și învățător.

Temerile cehilor bănățeni privind viitorul s-au dovedit a fi neîntemeiate, căci, în perioada interbelică, prin Constituția din 1923, s-au garantat drepturi egale pentru toți românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie. Între România și vecina Cehoslovacie s-au stabilit relații strânse de prietenie și colaborare, ambele țări promovând măsuri de politică internă asemănătoare, iar, pe plan extern, au conlucrat foarte bine, având numeroase interese comune. ■

Monumentul Eroilor căzuți în Primul Război Mondial, din Bigăr

serviciile secrete putea fi la fel de bine Guy Liddell, șeful contraspionajului din MI5, care se despărțise de soție, avea acru unu homosexual și fusese prieten bun cu Maclean, Burgess și Philby. La 20 iulie 1955, șeful SIS, generalul John Sinclair, i-a scris lui Dick White, șeful MI5, că existau dovezi sporite că Philby era bănuț pe nedrept. Peste două zile, White a acceptat ca o comisie comună a celor două servicii să reexamineze cazul. Dar reprezentantul MI5 a considerat că întrebările puse de reprezentanții SIS (în octombrie 1955) erau menite să îl ajute pe Philby.

Directorul FBI, Edgar J. Hoover, era furios că documentul care analiza defecțiunea lui Maclean și Burgess, publicat la 23 septembrie 1955, nu făcea nicio referire la Philby și era hotărât să transmită către presă informația. La 23 octombrie 1955 publicația new-yorkeză *Sunday News* l-a numit pe Philby al treilea om din rețea. Presa britanică s-a ferit să preia știrea, de teamă să nu fie dată în judecată, dar a luat cu asalt casa lui

Philby. Acesta a fost obligat să se refugieze în casa mamei sale. Peste două zile, premierul era interpellat pe această temă în Parlament. Dar totuși s-a întors în favoarea lui. Secretarul Foreign Office, Harold Macmillan, la dezbaterile pe marginea documentului despre trădarea celor doi, a fost obligat să respingă orice acuzație la adresa lui Philby, căci nu dispunea de nicio dovadă pe care să o poată invoca în public. A doua zi, un Philby triumfător organiza o conferință de presă în sufrageria mamei sale.

Cu o lună înainte, se decriptase o telegramă „Venona” trimisă de Centru către rezidența din Londra. Era vorba despre o informație privind cazul Guzenko (*Magazin istoric*, nr. 2/2014), dată de „Stanley”. Nu știa nimeni din SIS

despre cazul Guzenko, în afară de șeful acestuia și Philby. Numai că informația despre noua decriptare nu a circulat, dând naștere mai târziu la speculații că un alt agent al sovieticilor a împiedicat răspândirea ei, ceea ce ar fi dus în acel moment la prăbușirea apărării lui Philby. Este posibil să fi fost doar o deficiență de circulație a informației, ținând cont de secretomania care înconjură tot ce ținea de „Venona”.

Philby știa cum funcționa MI5 și era conștient că în acel moment serviciul obținuse mandat să-i intercepteze corespondența și telefonul. Contactul lui Modin nu a fost însă interceptat. Singurele rezultate ale interceptărilor din 1951 până în 1956, totalizând 33 de volume, au privit măsura în care Philby păstra încă legătura cu SIS și subvențiile pe care le primea de acolo

și informații despre comportamentul lui. Se îmbăta criță și se purta oribil cu prietenii. Cel mai rău se purta cu soția lui, Aileen, cu o constituție nervoasă fragilă, cu care avea cinci copii. Soția era, de altfel, convinsă de vinovăția lui. Se plânga psihiatru-lui ei că Philby încerca să o determi-ne să se sinucidă, fiind convins că ea

Anthony Blunt o însoțește pe regina Elisabeta a II-a

știa prea multe despre trecutul lui de comunist. În 1956 urmărirea a fost suspendată, din lipsă de probe. La 12 decembrie 1957 soția a murit, în urma unui infarct și a altor complicații, pe fondul consumului de alcool. În acel moment, Philby era la Beirut, unde lucra ca ziarist.

Progrese în anchetarea lui Philby s-au înregistrat în urma unei întâlniri între fostul ofițer MI5 Victor Rothschild și Flora Solomon, fosta iubită a generalului albgardist Aleksandr Kerenski, în 1962, la Institutul Weizmann. Solomon era indignată de articolele antisemite și proarabe semnate de Philby. Ea i-a relatat lui Rothschild că Philby a încercat să o recruteze ca agent pentru sovietici înainte de război. Un fost coleg din SIS, Nicholas Elliott,

era genul de om care să furnizeze informații unei puteri străine și doar alcoolul era de vină.

După numirea la Washington, Philby l-a primit să locuiască în apartamentul lui, cu gândul că va reuși să îi acopere escapadele bahice. În plus, îl folosea pe post de curier pentru a ține legătura cu noul ofițer de caz KGB, Valeri Makaiev, un ilegal din New York cu numele de cod „Harry”. Philby i-a furnizat lui „Harry” informații obținute prin „Venona” despre agentul cu nume de cod „Homer”, care opera la Washington și care era Maclean. Centrul i-a transmis însă că Maclean trebuia să rămână la post cât mai mult posibil. În aprilie 1951 o telegramă descifrată de Gardiner l-a identificat fără dubii pe „Homer” cu Maclean.

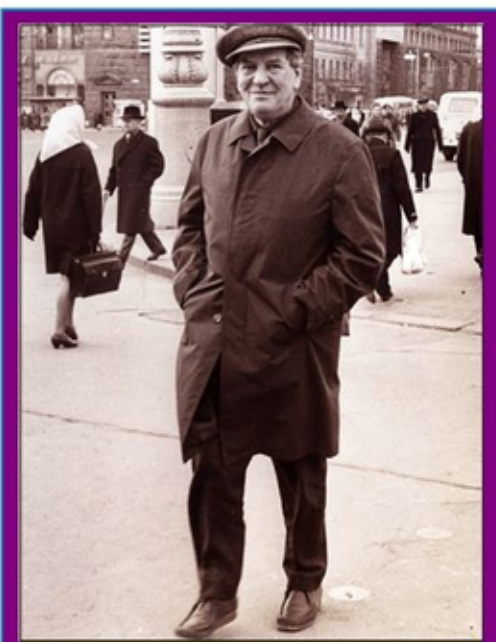
Philby l-a expediat pe Burgess la Londra, ca să îl avertizeze pe Maclean și rezidentura sovietică din capitala britanică și să-i organizeze fuga în U.R.S.S. Dar l-a pus să jure că nu va pleca și el cu Maclean, căci asta ar fi îndreptat imediat bănuielile și asupra lui Philby. Profitând de faptul că fiulul britanic nu lucra în weekend, Maclean și Burgess au părăsit Marea Britanie cu o navă și au ajuns la Paris (au luat apoi trenul către Elveția, un avion de la Zürich către Stockholm și au schimbat în timpul escalei la Praga cu unul către Moscova). Burgess fusese convins de sovietici să îl însoțească pe Maclean o parte din drum, ca să nu facă vreo prostie. Dar la Praga a fost și el suit cu forța în avionul de Moscova. Philby nu l-a iertat niciodată că și-a călcat jurământul și a refuzat să îl vadă și pe patul de moarte.

La cererea șefului CIA, generalul Walter Bedell Smith, Philby a fost rechemat de la Washington. La Londra, a fost îndepărtat din SIS, deși mulți dintre colegi încă mai credeau în nevinovăția lui. MI5 l-a supus unui interoga-

toriu. A fost apoi trimis acasă la el anchetatorul șef al MI5, Jim Skardon, cel care îl înfundase pe Fuchs (*Magazin istoric*, nr. 5/2014). Dar Philby îi studiase metodele prin care câștiga încrederea victimei. Concluzia lui Skardon a fost că nu aveau dovezi contra lui Philby. Episodul a produs din nou o criză a relațiilor speciale anglo-americane.

Defecțiunea lui Burgess și Maclean a aruncat suspiciuni și asupra lui John Cairncross și Anthony Blunt. Blunt mersese imediat după fuga lui la Burgess acasă și încercase să distrugă orice document incriminator. I-au scăpat însă

niște notițe de la discuții confidențiale ținute la Whitehall în 1939. În 1952, în cadrul anchetei, s-a stabilit că notițele fuseseră luate de Cairncross. Acesta a recunoscut că era autorul lor, dar a negat orice cunoștință despre faptul că Burgess era agent sovietic. Un alt ofițer din SIS l-a identificat ca fost membru al partidului comunist. Cairncross a fost suspendat din funcția de la Finanțe și ulterior obligat să demisioneze. Nimeni nu îl lega însă de rețeaua celor cinci.

Tovarășul Kim Philby, la Moscova

Vreme de trei ani după revenirea lui Philby la Londra,

Modin a considerat că era prea periculos să reia legătura cu el. În 1954 l-a contactat prin Blunt. Într-o seară, după o conferință ținută la Courtauld Institute, Modin s-a apropiat de Blunt cu o reproducere de artă și l-a întrebat ce părere are despre ea. Pe spatele ei îi dădea întâlnire noaptea următoare. Acolo i-a cerut lui Blunt să îi aranjeze o întâlnire cu Philby. Acesta avea nevoie de încurajări, căci între timp defectase în Australia ofițerul KGB Vladimir Petrov, care oferise primele informații clare că Burgess și Maclean se găseau în U.R.S.S. Modin l-a asigurat că Petrov nu știa nimic despre el. În acest timp, MI6 considera că sursa scurgerilor din

BĂTĂLI ISTORICE

Reconstruiți grila de mai jos așezând blocurile la locul potrivit, astfel încât să obțineți încrucișări corecte și numele a șase bătălii vestite din istoria noastră.

A	R	B
S		O
T	A	I

S	T	I
O	R	T
I	E	

O	R	I
I	T	U
A		R

	F	I
T	I	
V	I	T

	I	P
Z		L
A	Z	E

R	A	V
V	I	N
A		A

M	A	R
A	R	A
R	A	Z

I	M	E
	A	N
G	R	I

A	S	E
	P	
B	O	A

D. CIREAȘĂ

a zburat cu această informație la Beirut și i-a spus că are cuvântul șefului MI5 Dick White că va căpăta imunitate deplină și iertare dacă colaborează. Ajuns la Moscova, Philby i-a asigurat pe sovietici că a rezistat tuturor acelor tentații de a mărturisi că a fost agent sovietic. Lucrurile stau însă altfel. În realitate, a admis că a spionat pentru sovietici din 1934 până în 1946. Atunci, i-ar fi spus lui Elliott, și-ar fi dat seama de greșala făcută și a întrerupt orice contact. Pe Maclean l-a avertizat în 1951 doar din rațiuni de prietenie. La 18 ianuarie 1963, șeful MI5 Roger Hollis îi scria lui Hoover că îl crede pe Philby. În felul acesta, daunele provocate S.U.A. s-ar fi limitat la perioada războiului. Peste doar o săptămână, Philby fugea în U.R.S.S. la bordul navei „Dolmatova”, ceea ce a dus la o nouă deteriorare a relațiilor speciale britanico-americane.

Fuga lui Philby a sporit presiunile asupra lui Blunt și Cairncross să mărturisească, mai ales că niciunul nu era dispus să se refugieze la sovietici. Cairncross devenise profesor la o universitate din Ohio. Acolo a admis că spionase pentru sovietici până în 1951, dar a refuzat să revină în Marea Britanie și să fie supus unui interogatoriu. Abia în 1970 a primit asigurări că nu va

fi judecat și se poate întoarce acasă. În tot acest interval, se pare că a cooperat totuși cu autoritățile britanice.

În cazul lui Blunt declicul s-a produs atunci când americanul Michael Straight a admis că acesta l-a recrutat pe când era student la Trinity College. În seara de 23 aprilie, 1964 Blunt a fost vizitat la Courtauld Institute și rugat să povestească tot ce își amintea despre american. I s-a oferit asigurarea că nu i se va intenta proces

dacă spune adevărul. Blunt a cerut cinci minute ca să se lupte cu conștiința lui. Și-a turnat o băutură, a păstrat tăcerea mai multe minute, apoi s-a confesat.

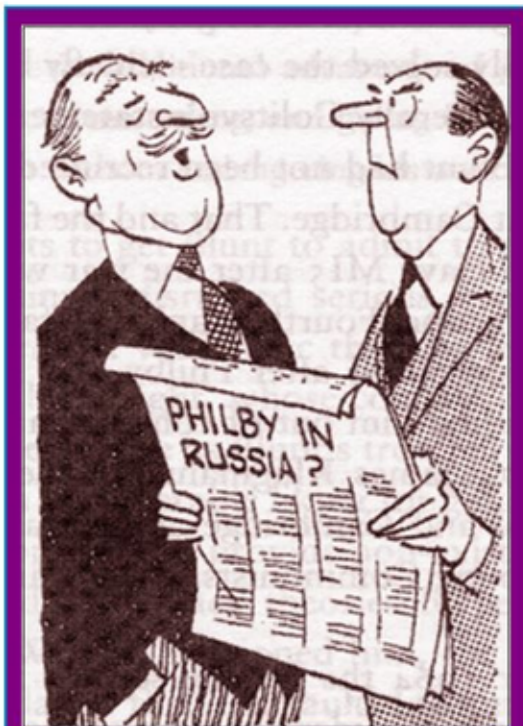
Culmea este că MI5 nu a realizat atunci că reușise să îi identifice pe toți cei cinci membri ai rețelei. Un element care i-a încurcat pe anchetatorii britanici a fost informația oferită de defectorul sovietic Golițin, potrivit căreia cei cinci ar fi fost studenți la Cambridge în același timp. Dar Blunt fusese recrutat după ce Philby plecase deja de acolo. În plus,

Moscova îi permisesese să părăsească rețeaua după război, așa că nu și-au dat seama că el era al cincilea. La fel Cairncross, care ajunsese la universitate după ce Philby și Maclean pleaseră. Până în 1974, James Klugmann, care fusese coleg cu Maclean și unul dintre cei mai activi comuniști în epocă, a fost socotit un candidat mai potrivit să fie membru al rețelei decât Cairncross.

Abia în 1974 a fost definitiv identificat Blunt ca al patrulea membru al rețelei. La 22 iunie 1977 șeful MI5 a fost întrebat de premierul Callaghan dacă a reușit să îl identifice pe al cincilea om. Acesta a recunoscut că nu reușise încă. Oleg Gordievski a fost cel care a pus capăt vânătorii. Fusese recrutat de SIS în 1974.

La sfârșitul anilor '70 Gordievski s-a întors la Moscova, în Centrală, și acolo a descoperit identitatea celui de al cincilea membru al rețelei. Revenit la post la Londra în 1982, le-a oferit informația britanicilor. Așa au aflat aceștia că o problemă majoră de contrainformații, care îi preocupase atâta vreme, fusese rezolvată încă din 1964.

(Va urma)

Caricatură apărută în presa britanică după fuga lui Kim Philby, cu următorul text: „În curând vor fi destui acolo, cât să facă o echipă de cricket”

N. Topor, spune că din 1897 nu s-a mai înregistrat o lună mai cu atâtă ploie și din 1913 una cu temperaturi atât de scăzute. Nici luna următoare nu debuta mai bine. După câteva zile cu temperaturi de până la 36° C, vremea s-a răcit din nou, sub influența unui nou val de aer oceanic.

Sosește în Capitală colectivul Comediei Franceze, care va prezenta la București spectacole cu *Tartuffe* și *Violențele lui Scapin*, de Molière, și *Un capriciu*, de Alfred de Musset. Artiștii francezi vor mai da spectacole la Cluj și Iași. Ne vizitează țara marele istoric de artă Watson Gordon Talbot Rice, de la Universitatea din Edinburgh.

Se împlinesc 115 ani de la moartea lui Stephen Ludwig Roth, revoluționar sas de la 1848, marcați prin articolul semnat de Dan Berindei, cercetător științific principal la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. La 8 iunie seara, la Teatrul de Operă și Balet, s-a desfășurat un spectacol consacrat comemorării a 75 ani de la moartea lui Mihail Eminescu. A asistat întreaga conducere de partid și de stat. Peste o săptămână, la Sala Palatului, a avut loc simpozionul „Mihail Eminescu, luceafărul poeziei românești”, la care au vorbit acad. D. Panaitescu-Perpessiciu, Demostene Botez și Eusebiu Camilar. În revista *Flacăra* academicianul Perpessiciu scrie un articol intitulat *Scrisoare către editorul eminescian, integral, din anul 2000*: „Împlini-se-va, oare, minunea atâta timp râvnită, însă pe nedrept reclamată înainte vreme? Le va fi dat, oare, celor din pragul veacului XXI, să salute ediția în foarte multe volume, integrală și critică, a operei lui Eminescu?”

Sâmbătă 23 mai, a avut loc concertul Filarmonicii de Stat „George Enescu”, în sala mare a Palatului R.P.R., la care și-a dat concursul pia-

A sosit laptele

nistul Sviatoslav Richter. Cu zece zile înainte, la studioul Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică avea loc premiera piesei *Un sonet pentru o păpușă*, de Sergiu Fărcășan. Printre interpreții studenți: Virgil Ogășanu, Petre Gheorghiu, Mihai Stan, Costel Constantin, care-și susțineau astfel examenul de diplomă. Un ziarist de la *Informația Bucureștiului* îi întreabă pe studenții de

la I.A.T.C. cum au ajuns acolo. Ilinca Tomoroveanu: „Să vedeți... Am făcut figurație în filmul *Mândrie*... Apoi am dat examen”. Ștefan Radof: „Eu? Eram contabil. Pe la clubul comerț-cooperatie jucam pentru plăcerea mea, până m-am molipsit de-a binelea de teatru”. Hamdi Cerchez a făcut figurație la teatrul din Constanța, ucenicie la Școala populară de artă. Hamdi Cerchez a avut probleme cu numele. I-a apărut scris într-un ziar Sandi Cerchez și s-a trezit cu o aspră scrisoare din partea tatălui, care îl certa că și-a schimbat numele și nu i-a spus. La Teatrul „Tândărică”, Mircea Crișan joacă în *Eu și materia moartă*. „Stilul său se caracterizează printr-o totală impasibilitate, prin liniștea expresiei comice, făcând să țâșnească poantele fără a recurge la «cârlige» ieftine, ocheade trimise spre public etc. Crișan păstrează cel mai serios aer din lume, părând chiar nedumerit uneori de reacția sălii la spusele sale. Rezultă un contrast comic de mare finețe, oarecum asemănător cu ceea ce l-a făcut celebru pe Buster Keaton, dar având o notă de bonomie, de blândețe malițioasă” – notează cronicarul.

La 25 iunie toate ziarele publică Hotărârea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri privind majorarea salariilor, reducerea unor cote ale impozitului pe salarii. Majorarea era, în medie, de 10%; pentru militari, de 19%, motivându-se că lor nu le crescuseră salariile la ultima majorare.

Au încetat din viață Tudor Vi-
anu, membru în

Echipa de fotbal, calificată la turneul olimpic de la Tokio

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„Țin minte bine, și nimeni nu mi le va șterge din memorie, zilele de dinainte de Armindeni. În cartierele muncitorești ale orașului, sunt de atunci 30 de ani, ziua de 1 Mai debuta cu razii preliminare, nocturne, și cu ridicări de oameni de la casele lor, «subversivii» fiind puși la popreală din timp pentru ca nimic să nu tulbure «liniștea» și «ordinea» publică. Sute de oameni înfundau astfel beciurile poliției, eliberați în a doua sau a treia zi de mai, pentru ca măsura să se repete, cu aceeași bestialitate, în anul următor. Și astfel, ziua de 1 Mai era prăznuită îndoliat, sub amenințarea bastoanelor de cauciuc și a plutoanelor de jandarmi, care nu reușeau totuși să-i împiedice pe muncitori să-și sărbătorească ziua sub faldurile de speranță ale drapelelor lor roșii“. Așa își amintea dramaturgul Aurel Baranga ziua oamenilor muncii, în opoziție cu modul în care era ea sărbătorită de când comuniștii ajunseseră la putere.

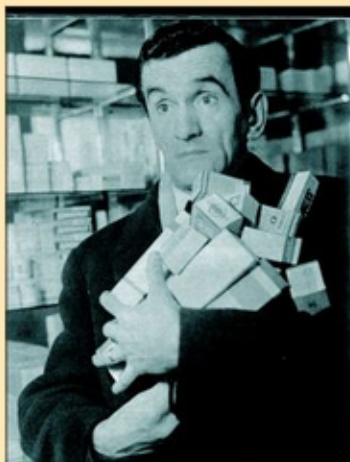
Ziaua de 1 Mai era asociată și cu jumătatea de carton, o pereche de crenvurști, muștarul aferent plus chifla, pe care le puteai cumpăra de la mesele înșirate de-a lungul traseului pe care se scurgeau manifestanții. În timp, le-au luat locul cârnații cu fasole, oferiți gratis de autorități, sau grătarul fumegând pe care ți-l pregătești singur.

Multe alte lucruri s-au schimbat în cei 50 de ani. Poșta oferea un serviciu pentru a evita aglomerațiile din preajma sărbătorilor: depuneai din timp telegrama și ea era predată la data dorită de expeditor. În Capitală erau înregistrați peste 125.000 posesori de televizoare și peste 300.000 posesori de aparate de radio. La jumătatea lunii iunie, bucureștenii aflau că în curând se vor înființa locuri de parcare cu pază și plată. Se interzice staționarea autovehiculelor pe o rază de 100 m în jurul acestora.

Altele au rămas neschimbate. Prof.univ.dr. Matei Balș scria despre antibiotice: „Fiecare antibiotic are spectrul lui antimicrobian, adică o sferă de acțiune precisă, cu efect exclusiv asupra anumitor microbi. Este deci nu numai inutil,

dar poate fi chiar dăunător să se prescrie bolnavului un antibiotic când agentul patogen respectiv nu este sensibil la acesta.“

Aprovizionarea cu lapte a bucureștenilor începea la ora 21.30, când primele mașini părăseau fabrica din Militari (în locul ei se înalță acum hypermarketul „Cora“). De acolo plecau peste 200.000 litri de lapte în fiecare zi. Nu întotdeauna cantitatea acoperea cererea. De vină erau și bucureștenii. Fabrica nu primea sticlele nespălate, iar la centrele de lapte se predau multe murdare. Nici centrele de desfacere nu erau suficiente. În Drumul Taberei exista unul singur și curând aveau să înceapă lucrările de extindere a cartierului cu microraoanele 3 și 8.

**Actorul Puu Călinescu
îi îndeamnă pe cititorii revistei
Flacăra să nu mai ia medicamente
fără recomandarea doctorului**

Luna mai a acestui an a fost una dintre cele mai reci și mai ploioase. Între 1-22 mai au fost 19 zile ploioase. În unele zone s-au acumulat peste 50 l/m². Vremea pare a compensa sfârșitul de noiembrie de anul trecut, când s-au înregistrat temperaturi și de 28° C. Circulația atmosferică nord-atlantică se menține până la sfârșitul lunii. Cunoscutul meteorolog al vremii,

DIALOG CU CITITORII

RECTIFICĂRI

Colaboratorul nostru CORNELIU BEDA ne semnalează erori apărute în numărul 2/2014 al revistei: la articolul domnului Andrei Alexandru Căpușan, intitulat *George B. Știrbey*, la pagina 82, s-a strecurat o greșeală: vizita domnitorului Carol I la Istanbul s-a desfășurat în perioada 12/24-19/31 octombrie 1866, nu 12/24-9/31 octombrie, cum greșit apare în paginile revistei. Cum cititorii și-au putut da seama, s-a pierdut pe drum cifra 1, fapt pentru care ne cerem scuze. La pagina 91, la articolul *Prieten al lui Petre Sergescu*, cartea poștală expediată de Petre Sergescu, în 1903, prietenului, sublocotenent I.S. Stancu, la Constanța, este, de fapt, reversul tipic al unei fotografii carton, făcută la Turnu Severin.

Și cititorul nostru RADU KRAMER ne semnalează câteva erori: Ca un atent cititor al revistei *Magazin istoric*, doresc să vă aduc la cunoștință următoarele: în nr. 12/2013, în articolul intitulat *Frenologia un domeniu despre care se discută din nou*, având ca autor pe Theo Stănescu-Stanciu, la pagina 78, se menționează: „Traversând Atlanticul, principiile frenologiei au găsit aprecieri și susțineri printre importante figuri ale culturii și politicii nord-americane: filosoful și

scriitorul Ralf Waldo Emerson (1803-1882), scriitorii Charlotte și Emily Brontë...”. Problema constă în faptul că surorile Brontë (Charlotte, Anne și Emily) nu aparțin culturii americane, ci reprezintă nume importante ale literaturii engleze. Mai mult, niciuna dintre cele trei surori nu a călătorit pe continentul nord-american. În nr. 1/2014, în articolul *Despre români*, având ca autor pe domnul Ion Bulei, au apărut o serie de greșeli gramaticale, de același tip, care puteau fi înlăturate, în opinia mea, de către corectura revistei. Astfel, la pagina 36, coloana trei s-a scris: „Dar revoluțiile din spațiul românesc nu sau (!) putut duce până la capăt...”, iar la pagina 37, în coloana unu, apare: „În țări mari, ca Franța sau Rusia, revoluții ca acelea din 1789 sau 1917 sau (!) desfășurate în întregul lor...”, iar mai jos: „La români modernizarea sa (!) făcut prin acomodarea...”. Pentru prestigiul revistei consider că astfel de probleme nu ar trebui să existe. Îi mulțumim domnului Kramer pentru fidelitatea sa și îl asigurăm că în viitor vom încerca să evităm astfel de greșeli.

OF, DIFUZAREA!

De două luni, primim nemăsurate telefoane, din toa-

te colțurile țării, de la cititori care nu mai găsesc revista la chioșc. Cum mulți vânzători le spun cititorilor că redacția nu mai vrea să le dea revista, ba unii ne-au și acuzat că încercăm să îi silim, astfel, să treacă la ediția online, facem următoarele precizări. Această situație a fost cauzată de sumele uriașe pe care unii difuzori ni le datorau. Am fost puși în imposibilitatea de a le mai da revista, reducând în mod voluntar tirajul. Cum piața de difuzare este practic cartelată, zone întregi ale țării au rămas fără revistă. Între timp, situația s-a mai reglementat, am mai recuperat câte ceva din datorii și vom relua colaborarea cu unii dintre difuzorii care au achitat măcar o parte din datorie. Rămâne însă valabilă recomandarea noastră, de a încerca să vă asigurați primirea revistei abonându-vă prin Poșta Română, cu care, cel puțin până în prezent, avem o colaborare corectă.

ÎN ATENȚIA
BIBLIOTECILOR!

SHIVA BOOKS S.R.L. completează gratuit colecțiile Magazin istoric pentru bibliotecile publice din România, în măsura stocului disponibil. Fax: 0268.312.894.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

Consiliul Executiv al U.N.E.S.C.O. (la 21 mai), general de armată în retragere Vasile Atanasiu, fost comandant al Armatei I în Al Doilea Război Mondial (la 6 iunie) și bătrânul militant comunist Mihai Gh. Bujor (17 iunie).

Chiar la sfârșitul anului școlar, Consiliul de Miniștri a aprobat noile uniforme școlare. Dispare culoarea neagră, înlocuită cu albastru.

S-a reînființat stația de tramvai din fața cinema „Patria”, spre bucuria călătorilor. Dar spre disperarea lor s-a desființat cea din Piața Romană, loc de întretăiere cu alte mijloace de transport. Din 6 mai se deschide șantierul de modernizare a Bd. Aviatorilor, între Piața Aviatorilor și Statuia Aviatorilor. Partea carosabilă va fi lărgită de la 15,30 m la 21 m, cu fundație din beton și pavaj din calupuri de piatră. Trotuarele vor avea câte 5 m lățime. Lucrările vor fi terminate în luna august. Peste o zi încep lucrările de reparații capitale pe liniile de tramvai pe traseul Podul Izvor - Bd. Schitu Măgureanu - strada Cobălcescu - strada Berzei, până la Vergiliu. Un călător cere în troleibuzul 84 un carnet cu bilete de călătorie de 10 lei. Constată că toate erau deja compostate. Taxatorul îi dă banii înapoi, dar refuză să explice de ce a procedat așa. Când se urcă un controlor, acesta se mărginește să îi spună: „Fii și tu mai atent altă dată pe cine păcălești!”. Există și reversul medaliei. Pe linia 33 (autotaxare), un călător introduce un leu, dar rupe, în loc de două bilete, patru. A fost amendat cu 10 lei.

La jumătatea lunii mai, în fața Hălelor Centrale Obor s-a deschis parcul de distracții „Luna Parc Internațional”, venit din Italia. Vizitatorii pot asista la curse de mașini și moto-ciclete, admiră motocicliști la „zidul morții”, au la dispoziție avioane și elicoptere, care urcă și coboară vertiginos, „trenul fantomă”, care circulă printr-un labirint întunecat, scutere ghidate automat, care se ciocnesc,

șinte care, atunci când sunt nimerite, declanșează un aparat de fotografiat. La Fabrica de răcoritoare se produc într-o zi 125.000 sticle. În sezonul de vârf vor fi 220.000 sticle. Nu se folosesc esențe, în ciuda părerilor răspândite, ci fructe naturale. La Fabrica de bere „Grivița” (azi o amintire) se produc zilnic 140.000 sticle de bere și zece vagoane de bere la butoi.

La 1 iunie, pe aeroportul internațional Băneasa, mii de

amatori ai fotbalului i-au întâmpinat pe jucătorii echipei olimpice de fotbal a României, care reveneau de la Sofia, după ce obținuseră calificarea la turneul olimpic de la Tokio. „Când au apărut Koszka [autorul unicului gol], Constantin [căpitanul echipei], Nunweiller, Dan Coc, înflăcărații suporteri i-au ridicat pe brațe.” Comentatorul sportiv al ziarului *România liberă* încheia analiza meciului: „Peste spectacolul de la Sofia s-a lăsat cortina. S-a lăsat ca să se ridice din nou la Tokio. Știm că odihna binemeritată a protagoniștilor nu va fi similară cu vacanța. Nu va [vor!] intra în vacanță nici spiritul de răspundere, nici înflăcărarea, nici sentimentul major de a aduce culorilor patriei noi succese.” Să mai amintim și că formația „Grivița Roșie” a câștigat Cupa Campionilor Europeni la rugby.

In revista *Flacăra*, Nicolae Minei semnează articolul *Cum a izbucnit Primul Război Mondial; vara tragică 914*. Povestește

scena atentatului: „S-a hotărât ca ruta convoiului de mașini să fie modificată, dar singurul care n-a fost prevenit de această măsură a fost tocmai șoferul arhiducelui. Automobilul lui s-a angajat într-o străduță și abia atunci i s-a spus pe unde trebuie să o ia. Profitând de confuzie, tânărul Gavril Prinkip, care se afla pe trotuar, la o distanță de doi metri, a tras două focuri de revolver. Un glonț l-a nimerit pe arhiduce în gât, celălalt pe soția lui în abdomen. Peste câteva minute mu-reau amândoi”. ■

Hilina Tomoroveanu și Florin Piersic pe scena Teatrului Național, în piesa Moartea unui artist, de Horia Lovinescu

UN PATRIOT CARE ȘI-A SLUJIT ȚARA ȘI PROFESIA CU DEVOTAMENT

În urmă cu câteva zile, la 29 aprilie, Banca Națională a împlinit 134 de ani de existență. Data de 29 aprilie reprezintă momentul publicării legii de înființare a băncii. Dezbaterile au început în Parlamentul României încă din februarie 1880. Banca a început să funcționeze propriu-zis prin iunie, când se alcătuiește primul consiliu de administrație. De aceea, manifestările care marchează aniversarea Băncii Naționale se întind pe câteva săptămâni, dar acest simpozion este evenimentul nostru de inimă.

Anul acesta, Simpozionul de Istorie și Civilizație Bancară „Cristian Popișteanu” împlinește 22 de ani. Altfel spus, o șesime din existența centenarei noastre instituții este comună cu cea a acestui simpozion. Trebuie să vă spun că mă înțeleg cu un sentiment asemănător cu cel al unui părinte care și-a văzut copilul cum crește, cum a făcut primii pași, l-a însoțit la școală, la liceu, la universitate. Nu am totuși grija unui părinte, pentru că sunt convins că simpozionul a apucat în direcția cea bună și își va croi, în paralel cu viața Băncii Naționale, o cărare solidă, dacă nu a bătărit-o deja.

Acest simpozion a apărut ca o primă formă de comunicare a comunității bancare nou înființate în România după 1989, o formă de comunicare cu publicul larg și, de aceea, simpozionul, încă de la început, a fost organizat împreună cu Asociația Română a Băncilor și cu Fundația Culturală Magazin Istoric. În timp, noi, comunitatea bancară, ne-am convins, ulterior, treptat, și media, de utilitatea unor asemenea manifestări. Tematica acestor simpozioane a alternat. Au fost teme de mai mare sau de mai mică specialitate, altele cu tematică pur istorică și de popularizare. Treptat, simpozionul nostru s-a orientat către istoria civilizației bancare, tematică foarte apropiată de profilul revistei partenere, *Magazin Istoric*, și asta cred că este direcția către care se va orienta în viitor. Au fost dezbătute atât teme de interes imediat, care preocupau societatea românească din acei ani (sistemul bancar și refacerea economiei; renașterea instituției băncii și introducerea monetei unice europene și denominarea leului, competiția dolar-euro), dar și teme care priveau statutul și menirea băncii, statutul și menirea bancherului, mai ales în

procesul de recâștigare a prestigiului și profesionalismului acestei meserii. Apoi, din ce în ce mai des, am abordat teme privind istoria Băncii Naționale a României în contextul general al istoriei României.

In acest an am gândit un seminar dedicat lui Cristian Popișteanu – ziarist și istoric. Poate că unii dintre dumneavoastră, mai puțin familiarizați cu istoricul acestui simpozion, vă veți întreba de ce discutăm despre un istoric într-o instituție bancară. Avem mai multe motive. În primul rând, pentru că Banca Națională a considerat încă de la întemeietorul ei, Eugeniu Carada, că istoria este un bun de mare preț pentru acest popor, la fel de prețios – spunea cineva, poate chiar mai prețios – ca aurul pe care îl adăpostim în dedesubturile acestei clădiri în tezaurul Băncii Naționale. Legat de mărturiile trecutului, avem un talisman care se predă de la guvernator la guvernator, inventarul tezaurului evacuat în 1916-1917 la Moscova. Acel document istoric se predă cu jurământul implicit că ne vom lupta ca să recuperăm tezaurul. Asta ar fi una dintre explicații pentru preocuparea obsedantă a instituției pe care o conduc pentru trecutul nostru istoric. Găzduim frecvent lansări de cărți de istorie. Ne preocupăm și de protejarea și refacerea unor monumente istorice, a unor instituții de cultură. De curând am repus la locul de unde a fost îndepărtat originalul o copie fidelă a statuii întemeietorului instituției noastre, Eugeniu Carada. Eu vă promit că această instituție va continua să se ocupe de istorie și cred că avem toate motivele să facem acest lucru.

Cristian Popișteanu a avut o contribuție esențială la nașterea manifestării noastre – și

SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU” CU TEMA CRISTIAN POPIȘTEANU ZIARIST ȘI ISTORIC

– ediția a XXII-a –
București, 7 mai 2014

care au luptat în Al Doilea Război Mondial, fie că au luptat în est, fie că au luptat în vest, cu excepția, bineînțeles, a celor veniți pe tancurile sovietice.“

Cristian Popișteanu și-a desfășurat activitatea de gazetar în cea mai mare parte în această perioadă de mari constrângeri ideologice. Face parte dintre cei care au reușit să nu își trădeze profesia de istoric. Mărturie stă colecția *Magazin istoric*, o revistă despre care toți cei care o pomenesc folosesc aceleași cuvinte: era o revistă în care tot timpul se putea citi ceva. Poate că celor mai tineri, care nu au prins acele vremuri, care acum sunt obișnuiți cu accesul neîngrădit la internet și la orice apariție editorială din orice colț al lumii, tot ce povestesc eu aici poate să li se pară puțin deplasat, dar pentru noi, cei care am trăit acele vremuri și știm ce puteam să găsim într-un ziar, într-o revistă obișnuită, mai ales după 1980 – cu cât ne apropiam de 1989 parcă a fost mai rău –, semnificația celor spuse de mine se

relevă pe deplin. Și eu am fost, ca și mulți dintre dumneavoastră, nu numai cititor, dar și colecționar al revistei *Magazin istoric*. Într-o perioadă grea, mai ales după 1980, *Magazin istoric* a găsit o cărare și a ținut steagul sus. Mă bucur că instituția noastră a ajutat să supraviețuiască această revistă după 1989.

Confirmarea prețurii cititorilor a primit-o Cristian Popișteanu după ianuarie 1990, când a reușit să mențină *Magazinul istoric*. Le mulțumim urmașilor că fac acest lucru, au continuat drumul către inimile cititorilor cu același succes. Eu sunt convins că lucrările și luările de cuvânt de astăzi ne vor permite să plecăm la sfârșit cu imaginea unui patriot, a unui om inteligent și bun, care și-a slujit profesia și țara cu devotament, și a unei reviste care a făcut istorie.

**Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale
a României**

OMUL CARE SFINTEȘTE LOCUL

Participarea mea la această manifestare are, trebuie să mărturisesc, și o notă personală și sentimentală. Cristian Popișteanu a fost un prieten, un bun prieten, și a fost un om deosebit, dintre cei pe care nu îi mai uiți, dacă i-ai întâlnit o dată.

Am avut norocul să am o viață lungă, care văd că mai continuă puțin, dar el nu a avut acest noroc, și este tare păcat, pentru el, dar și pentru noi toți. Prezența lui în societatea de astăzi ar fi fost prețioasă. Când mă gândesc la Cristian Popișteanu, mă gândesc în primul rând la inteligența care cred că era trăsătura lui dominantă. L-am văzut în diverse prilejuri, în diverse situații, unele destul de complicate, și totdeauna a știut să aleagă calea cea mai nimerită, cu o spontaneitate într-adevăr uimitoare; repet, calea cea mai potrivită în împrejurările date.

Noi discutăm astăzi, după aproape un sfert de veac de la o mare schimbare, de o atmosferă, de niște frâne existente și poate că nu înțelegem pe deplin realitățile care au fost. Cristian Popișteanu era un om strălucitor de inteligent și una această inteligență cu un simț practic. Rar mi-a fost dat să întâlnesc un om care venea,

cum spuneam, aproape spontan cu o soluție, uneori neașteptată, la o situație sau alta.

El a fost un om înainte de toate al mass-mediei, ziarist, comentator radio, tv și o făcea cu mare ușurință, dar evident cu o mare pasiune și cu dăruire. Îi plăcea această meserie și o făcea cu mult rod, cu rod bun. Nu voi putea uita vreodată reportajele lui din 1968, de la Praga. Dar să nu ne înșelăm, ziariști sunt mulți, din păcate puțini pe deplin înzestrați; el era pe deplin înzestrat, o dată cu un talent nativ și cu inteligență, dar și cu un nivel intelectual remarcabil, care îl ajuta să găsească cele mai bune căi de exprimare și de poziționare. Se întemeia și pe faptul că era un istoric adevărat, se formase cu stăruință, cu muncă și cu pasiunea pe care o cere această profesiune, ca să fie reușită. Ne-a lăsat un număr de cărți, un număr de studii, de articole, care îl fac și astăzi prezent între noi, cei care activăm pe tărâmul

acesta ar fi al doilea argument pentru care am ales tema pentru manifestarea noastră din acest an. Prin 1991-1992 dânsul a venit la mine. Ne cunoșteam dinainte, a fost prieten cu mentorul meu Costin Murgescu. Mi-a spus cam așa: „Domnule guvernator, dacă eu, om citit, nu înțeleg mai nimic din ceea ce vorbiți despre tranziție, despre bancă, despre renașterea băncii, ce credeți că poate să înțeleagă românul de rând, care trebuie să învețe acum cum este cu creditul, cum este cu banii, ce este cursul de schimb, cum este cu dobânda, care înainte era fixă și bătută în cuie, iar acum pe aceeași stradă sunt câteva bănci cu rate de dobândă diferite? Am auzit că vreți să introduceți și cărți de credit, cine știe ce sunt acestea?” „Când, spunea dânsul, ne veți explica pe înțelesul tuturor, cu vorbe simple, aceste lucruri?” Mi-am adus aminte că și Costin Murgescu avea obiceiul, când îi scriam o notă mai complicată, să mă trimită la femeia de serviciu din institut: „Du-te și citește-i și dacă dânsa spune că înțelege ceva, vii înapoi și eu îi dau drumul. Dacă ești deștept și cult, și citit, scrii puțin, nu mult, și punctezi, adică transmiți mai repede ideile”. Am mers în Consiliul de Administrație de atunci cu ideea și l-am avut și pe profesorul Costin Kirițescu de partea noastră: „Da, da, domnul are dreptate!”.

Așa s-a născut acest simpozion. Îmi reamintesc cum la una dintre întâlnirile noastre, pe la începuturi, nu mai țin minte la care, apăruseră probleme cu o bancă. Un ziarist m-a întrebat: „Domnule guvernator, când introduceți cărțile de credit, ca să nu se mai facă plățile cu punga de plastic plină de numerar?” S-au introdus, i-am răspuns eu. Nu, tot românul să fie obligat să plătească prin cărți de credit, a insistat el. Am încercat să îi ex-

Cu mama, pe Calea Victoriei

plic că este o problemă de civilizație, nu poți să obligi oamenii peste noapte; am argumentat că în Japonia, care este o țară foarte informatizată, lumea preferă numerarul. Ziaristul însă mă acuza: „Nu vreți să stârpiți evaziunea!” Și îl întreabă pe Costin Kirițescu: „Domnule profesor, spuneți dumneavoastră, când se vor face toate plățile din România prin cărți de credit?” Și dânsul, cu umor, răspunde: „Când pe fruntea unui lăutar o să putem lipi o carte de credit, atunci vom reuși!”

Cristian Popișteanu a făcut parte din categoria, din păcate nu foarte numeroasă, a celor care s-au întrebat mereu nu ce face țara pentru tine, ci ce trebuie tu să faci pentru țara ta. S-a născut în ziua de Crăciun, era convins că a venit pe lume ca să ajute, să facă bine și a încercat mereu să facă acest lucru. Probabil că știți, dânsul nu a avut o viață ușoară, a fost lovit de boli grele încă de la 16 ani. A supraviețuit miraculos, îmi spunea mie de exemplu că a fost un miracol dumnezeiesc faptul că a scăpat. Eu cred că a fost toată viața conștient că fiecare zi pe care o trăiește este un dar de la Dumnezeu și că este dator să facă și el daruri celor din jur. Aș mai spune că dânsul a fost un om de o inteligență peste medie, a fost un profesionist desăvârșit. Spunea mereu că în primii ani ai regimului comunist s-a încercat ștergerea identității poporului român. Mi-aduc aminte și de tatăl meu care, până prin 1964, când eu elev fiind, veneam și îi spuneam

ce învățasem la școală despre istoria noastră, avea răbdare, se uita la mine și îmi spunea: „mai stai mă, mai stai!”, pentru ca apoi să îmi explice cum a fost în realitate. Tatăl meu spunea: „Nu cred că este în vreo țară un veteran de război care să fie atât de disprețuit cum au fost cei

În biroul din strada ce îi poartă acum numele

asta, în care aflai lucruri cu totul neașteptate și pentru cei care trăiseră acele perioade.

Îmi amintesc apoi momentul 1989, reacția lui și cât de bine a știut să repornească cu viteza fulgerului revista *Magazin istoric* într-o altă eră.

Este bine că există aceste simpozioane, pe care le datorăm în bună măsură și lui, și domnului guvernator. Merită ca în fiecare an să ne gândim la Cristian Popișteanu, să îl

evocăm și să îl regretăm. Sigur că asta este soarta omului, dispărem la un moment dat, dar câți sunt aceia care pot fi reamintiți cu stăruință? Puțini! Cristian Popișteanu face parte dintre aceștia, un om printre oameni, dar un om deosebit, cu multe calități, cu o înfățișare intelectuală atrăgătoare prin scrierile care erau în mintea lui și pe care le exprima.

Academician Dan BERINDEI

CRISTIAN

Deveneam redactor la revista Lumea în 1964, printr-un gest de îngăduință a destinului, căci studiasem la Universitatea din București limba și literatura română, estetica literară, literatura universală și literatura comparată, cu profesori ca Tudor Vianu și George Călinescu, și nimic nu mă predestina politicii externe.

George Ivașcu, luându-mă redactor la noua sa publicație, îmi oferea însă o dublă șansă extraordinară. Și nici prin gând nu-i trecea, desigur, că aveam să închid, după 35 de ani, în paginile noii sale reviste una dintre cele mai celebre polemici din literatura română. Aceea declanșată de Eugen Ionesco în volumul *Nu* din 1932, percepută ca o contestare a artei lui Tudor Arghezi. La trecerea în eternitate a acestuia, survenită în 14 iulie 1967, îi telefonam lui Ionesco la Paris, unde-l vizitasem cu un an în urmă la îndemnul lui Petru Comarnescu. Profund emoționat, celebrul dramaturg îmi declara următoarele: „Cu Tudor Arghezi s-a stins unul dintre marii poeți ai lumii. Primele mele poezii – continua – au fost publicate de el în *Bilete de Papagal*, unde am observat că a schimbat două cuvinte. Și astfel am fost sigur că cel puțin două cuvinte erau juste în poeziile mele. Textul din volumul *Nu*, care a făcut atâta vâlvă, nu era polemic cu Arghezi, ci cu lipsa de valoare a criticii literare. Cât despre piesele mele de teatru, Tudor Arghezi a făcut acest comentariu: Tot de șotii se ține băiatul ăsta!”

Dublă șansă extraordinară pe care mi-o oferise George Ivașcu era pe de o parte aceea de-a putea citi zilnic, timp de patru ani, presa mondială, inaccesibilă altora, și, pe de altă

parte, aceea de a întâlni un om extraordinar, de care avea să mă lege o mare prietenie până la trecerea sa în neființă: Cristian Popișteanu.

Ce caracteriza figura inteligentă, disponibilă, întotdeauna *de bonne humeur* a lui Cristian? Umanitatea, omenia, care-l făceau să intre în empatie cu oricine.

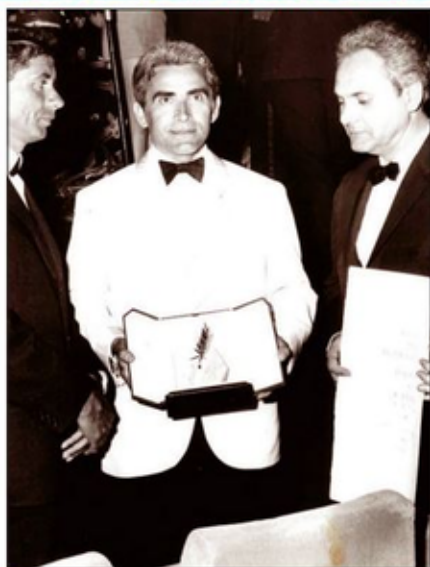
Cordialitatea lui firească, prezența lui jovială l-au apropiat într-o zi de secretarul personal al Împăratului Etiopiei, Hailé Sélassié, aflat în vizită oficială la București și căruia Cristian urma să-i ia un interviu la Palatul Elisabeta. Văzând că timpul trece și că Negusul nu mai apare, secretarul i-a sugerat lui Cristian să se întindă pe patul din dormitorul regal, să se odihnească puțin. Așa l-a și găsit Hailé Sélassié care, avertizat, i-a spus să stea liniștit, că fiind obosit se va alungi și el pe pat. Și așa l-a intervievat Cristian îndelung pe Împăratul Împăraților.

Activitatea lui de jurnalist, de istoric, de director al revistei *Magazin istoric* va face desigur obiectul unor interesante aprecieri. Mărturia mea însă e chemată să evoce pe un alt plan figura acestui om ieșit din comun, care printr-o inimaginabilă putere a spiritului a reușit să-și depășească, cu infinită grație, condiția de grav bolnav.

cercetării istoriografice. Dar mai era ceva – Popișteanu nu era numai un om al mass-mediei, nu era numai un cărturar în domeniul său, dar avea un simț politic, avea parcă o forță înăscută de a înțelege și de a se încadra în anumite procese. Lucrul acesta l-a ajutat foarte mult și pe plan profesional, pentru că reușea cu mare înlesnire să închege dialoguri cu mari personalități ale vremii. Nu oricine putea să facă acest lucru, el reușea. Avea, dacă vreți, o artă a conversației, a dialogului și o măsură a posibilului, avea această înțelepciune nativă de a-și da seama până unde poate să meargă pe un teren deseori minat.

Mai este o caracteristică a lui Cristian Popișteanu, care poate că este fundamentală. El era, cum am spune, un fel de om-instituție. Se spune că omul sfințește locul. El într-adevăr a sfințit locul unde a muncit. Îmi amintesc, de pildă, de calitatea revistei *Lumea*, de acum o jumătate de veac. Era printre cei care îi asigurau acel nivel, tot într-un timp de tranziție, că asta este soarta noastră: trecem din tranziție în tranziție. Și atunci a fost un timp de tranziție de la o perioadă îngrozitoare spre o perioadă în care a apărut multă lumină. Și a știut să prindă filonul acela și să îl utilizeze și să facă din revista *Lumea* o revistă pe care lumea o căuta.

Magazin istoric într-adevăr a fost creația de ba-

La Festivalul de Film de la Cannes (1969), alături de Mihnea Gheorghiu și Mircea Alexandru

ză, instituția lui, care, din fericire, continuă și care a avut un succes extraordinar. Știu că la un moment se ajunsese la un tiraj de aproape 200.000 de exemplare, ceva fantastic, când ne uităm la o presă care astăzi agonizează în general, dar agonizează poate și pentru că timpurile sunt altfel, cu alte probleme, dar și pentru că nu mai sunt oameni precum Cristian Popișteanu. Mulți se dedică unei activități, dar nu au rod; el avea.

Aminteam de inteligența lui; știa în vremurile acelea – din pă-

cate, cam toate vremurile sunt la fel, am ajuns la concluzia asta la 90 și ceva de ani – să găsească cele mai bune soluții. Și acum țin minte ce impresionat a fost ducele de la Force, președintele Confederației Genealogice, descendent al mării nobilimi franceze, când, la un congres ținut la München, i-am arătat numere din *Magazin istoric* în care erau reproduse protocoalele întâlnirilor de la Teheran și Ialta. A fost singura publicație din lume care le-a reprodus pe toate, stenogramele tuturor părților. Până atunci, fiecare își publica varianta lui. Popișteanu a avut a-

ceastă abilitate, inteligența de a le publica pe toate, de a le pune față în față. Pe vremurile acelea, la sfârșitul anilor '60 ai secolului trecut, când până de foarte puțină vreme exista o singură variantă sfântă, el le-a publicat pe toate. Evident că te băteau pentru a putea citi o revistă ca

Lansarea volumului Sturdzești, din cronică unei familii, împreună cu academician Dan Berindei și Paul Cernovodeanu

York, salutată pe o pagină întreagă de ziarul *New York Times* și pe care, deși solicitată de șapte importante muzee americane, am trimis-o înapoi la București pentru a calma isteria zvonurilor conform căroră, în loc de operele originale, s-ar întoarce falsuri. Și-a amintit apoi cum, sosind la Târgu Jiu pe 9 septembrie 1996, în ziua când începea dezasamblarea *Coloanei fără Sfârșit* pentru eliminarea coroziunii și remetalizare, i-a fost dat să audă din gura unei bătrâne inocente, care luase de bun ce i se spusese, întrebarea definitivă pentru spiritul locului și al națiunii: „Veniși, maică, să luai *Coloana*, s-o vindeți în America?”.

Apoi Cristian mi-a spus câteva cuvinte la care de atunci m-am gândit adeseori: „Când te-ai întors în România, cu renumele pe care-l

dobândiseși în lume, cu mijloacele, competența și determinarea de care nu dispunea nimeni altcineva, am fost atât de impresionat de entuziasmul tău, încât te-am urmat fără ezitare. Dar știu că ar fi trebuit să caut să te opresc de la bun început. Căci ai înțeles tu atâtea lucruri pe lumea asta, însă un lucru nu l-ai înțeles: în ce țară te-ai născut”. Au fost ultimele cuvinte ale prietenului meu, la care am putut adăuga atât: „Ții minte, Cristian, versurile lui Tudor Arghezi din *Țara Piticilor*, metafora care ne spune cum stă treaba la români? *Unul fine predică, altu-i pune piedică*.” Convorbirea s-a întrerupt. Sosise infirmiera. Iar Cristian, a doua zi, nu mai era.

Radu VARIA

UN LUCID CU SUFLET BLÂND

Salut inițiativa Băncii Naționale și a Fundației Culturale Magazin Istoric de a-l omagia pe prietenul nostru. Relația mea cu Cristian Popișteanu s-a desfășurat pe parcursul mai multor decenii. A fost relația unor oameni care nutreau aceleași idealuri și care aveau un dialog coerent, într-o vreme destul de incoerentă.

L-am cunoscut exact după momentul când își câștigase galioanele de ziarist la Praga, în august 1968. Era o vreme în care la *Magazin istoric* activau câțiva oameni de mare inteligență. Vreau să îl amintesc pe Titu Georgescu, pentru că este tot mai des uitat. Trebuie să spun, pentru că lucrul acesta se ocolește de obicei, că la Secția de Propagandă existau oameni care, intrați în suflul pe care Ceaușescu îl imprima, de liberalizare, contribuiau direct la viața *Magazinului istoric*. Între ei, îl amintesc pe Paul Niculescu-Mizil, un om inteligent, de deschidere, pe care iarăși nu trebuie să îl

Cu Adina Darian

uităm. În acel moment, post-Praga, venea Cristian la conducerea revistei *Magazin istoric*. Ne-am întâlnit de mai multe ori, pentru că între noi existau doi intermediari, absolut excepționali, de care biografia mea este foarte legată: academicianul Emil Condurachi și viitorul academician Virgil Cândea. Prin ei, pot să spun, l-am cunoscut mai bine pe Cristian. În plus, se adăuga și o mai veche relație de familie cu Adina Darian, în așa fel încât, în casa de pe Grigore Mora, nu o dată s-a întâmplat să mă întâlnesc cu acest cuplu, uneori și cu unul dintre magiștrii pe care îi amin-

Un profesor din Köln, care-l consulta, avea să-l întrebe dacă era într-adevăr fişa lui medicală aceea pe care i-o prezentase căci, tehnic vorbind, dacă era așa, ar fi trebuit să nu mai fie pe această lume de peste zece ani.

Si spunându-mi asta, Cristian îmi făcea răzând mărturisirea că fusese primul român tratat vreodată cu streptomycină, și anume de profesorul Nicolae Lupu, și că suferea de: 1. Mezoteliom pulmonar; 2. Limfom non-Hodgkinian – despre care știu acum că e boala care i-a curmat viața; 3. Fibroză pulmonară; 4. Cord pulmonar; 5. Insuficiență respiratorie cronică; 6. Hepatită cronică; 7. Litiază renală bilaterală; 8. Hipertensiune arterială secundară; 9. Otită medie cronică.

Vorbeam recent cu profesorul Mihai Voiculescu, Șeful Clinicii de Medicină Internă la Fundeni, vechi prieten și el al lui Cristian, care ar fi fost alături de noi dacă n-ar fi trebuit să vorbească chiar azi la un Congres Internațional de medicină la Chicago. Profesorul Mihai Voiculescu consideră și el un adevărat miracol medical victoria spiritului lui Cristian Popișteanu, de-a lungul atâtor ani, asupra bolilor acute care-i asaltau existența, și asta evitând cu o sensibilitate extremă efectele psihologice care degradează viața altor pacienți. În locul egoismului în care se repliază unii dintre aceștia, Cristian era altruismul prin excelență. În

Radu Varia fotografiat de Cristian în fața redacției Magazin istoric din „Intrarea Ministerului“, azi „Cristian Popișteanu“

locul incapacității la efort, el dădea dovadă de un dinamism și de o rezistență surprinzătoare. În loc de avarie, era generozitatea întru chipată. În ciuda dificultăților de ordin auditiv, asculta și absorbea cu o supremă acuitate cuvintele conlocutorului. În loc să fie necooperant, el era dimpotrivă ultra disciplinat. Iar ranchiuna nu făcea parte din universul său.

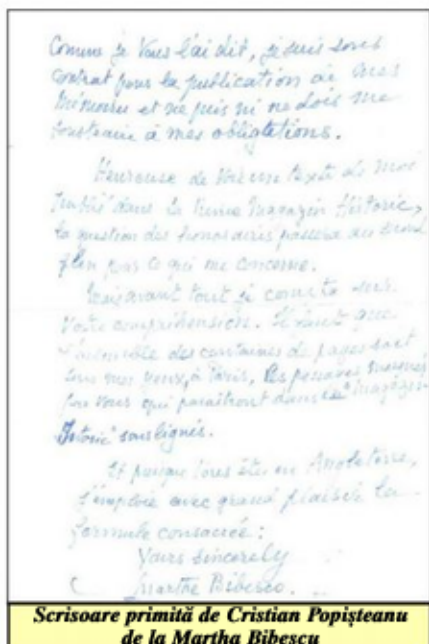
Plecasem din țară în 1971, așa încât timp de aproape două decenii ne vedeam numai rareori, când venea la Paris. Iar după 1989 avea să fie alături de mine în bătălia pe care, culmea, a trebuit s-o duc la București pentru a prezenta la

New York expoziția Brâncuși, capodopere din muzeele românești, prin care, în 1990, căutam să dau lumii o altă imagine a acestei țări decât aceea pe care i-o oferise invazia minerilor.

Cristian avea să fie alături de mine în permanență și în tentativa de restaurare a

Ansamblului Monumental Brâncuși de la Târgu Jiu, cel mai important și mai nobil proiect legat de patrimoniul nostru național, pe care am fost împiedicat în mod criminal să-l duc la bun sfârșit, patrimoniu unic, aflat și astăzi, așa cum se știe, într-o stare jalnică și în continuă degradare.

Cu o zi înainte de-a trece la cele veșnice, într-o lungă convorbire telefonică în care am căutat să-l fac să rădă cu tot felul de snoave galante, Cristian a adus vorba despre expoziția de la New

Scrisoare primită de Cristian Popișteanu de la Martha Bibescu

unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Cristian, Eugen Preda, un mare, un foarte mare ziarist. Unul dintre adjuncții mei la televiziune era iarăși un prieten al lui Cristian, Manase Radnev. Cu toții participau la această cruciadă de reabilitare a „manipulatorului criminal“, care se întâmpla să fie și un cercetător, care venise cuminte să vorbească la congresul de la Madrid, primul congres în libertate al istoricilor români. Cristian a reușit, pentru că după aceea tot el a adunat toate tăieturile de presă și mi le aducea și îmi spunea: „Vezi, vezi că este bine“. „Cristian, sigur că da, dar n-are mare importanță pentru mine“. „Da, dar are importanță din punct de vedere jurnalistic.“ Ziaristul din el rămăsese același.

Am numit textul meu *Un lucid cu suflet blând*. Era de o mare hotărâre în ceea ce

facea, era un om hiperlucid, inteligent, cultivat, dar de o blândețe pe care noi cei apropiați nu puteam să nu i-o descoperim. Am ținut mult la Cristian și atunci când, țin minte și acum, Adina Darian – eram încă parlamentar – m-a așteptat la intrarea în Parlament, ca să o ajut în demersul ei pentru ca fosta Intrarea Ministerului, unde și-a avut redacția revista *Magazin istoric*, să își schimbe numele în Cristian Popișteanu, știu că am îmbrățișat-o și i-am spus: „În țara asta nu cred că vom avea succes“. Dar Adina a avut dreptate și iată că numele lui Cristian stă acum pe o tablă, aproape de locul unde a ființat *Magazinul istoric*, pe care l-a iubit atât de mult și pe care l-a înnobilit.

Academician Răzvan THEODORESCU

CE AM ÎNVĂȚAT DE LA EL

Sunt onorat să particip, alături de personalități de prestigiu, la această evocare a istoricului și ziaristului Cristian Popișteanu.

Ar fi nefiresc să adaug la cele deja prezentate considerațiile mele în domeniul istoriei, deși cred că l-ar amuza foarte tare să îmi remarcă perseverența. Sunt însă câteva repere personale la care țin și pe care doresc să vi le împărtășesc.

Ca oricare dintre tinerii români de dinainte de Revoluție, am fost educat să privesc aproape și să nu pun întrebări. Nu cred că am urmat educația de atunci. Am reușit să fac altfel, să îmi depășesc limitele și să fiu de folos. Această reușită o dătez fiecareia dintre mentorii mei, în mare măsură istoricului Cristian Popișteanu.

O parte din secretul carierei mele ca funcționar public și diplomat se regăsește în anii petrecuți alături de el. De la el am învățat:

Să privesc în sus cu încredere.

Să pun întrebări și să dau răspunsuri sincere și drepte.

Să respect valoarea integrității, onestității și a adevărului.

Să o explic, la rândul meu, altora.

Dar mi-aș fi dorit ca mulți alții din generația mea, mulți alții din generațiile de astăzi să fi avut șansa mea de a-l fi cunoscut și de a fi învățat acestea de la el.

Am fost uimit de-a lungul anilor de fascinația sa pentru studiile mele doctorale.

Discuțiile cu el despre teoria catastrofelor aveau aura explorării severe a graniței dintre fizică și istorie. Faptul că lumea este dominată de întâmplări foarte puțin probabile îmi pare acum un firesc reflex al poveștii că istoria face în așa fel, încât ceea ce nu știm să fie mult mai relevant decât ceea ce știm.

Astfel am învățat să caut dincolo de fizica nucleară și termodinamică miezul mai profund al salturilor istorice. Iar mai târziu aveam să redescopăr acest adevăr în *Lebăda Neagră* a lui Nassim Taleb.

Sublima ambiguitate a percepției sale empatice asupra societății era o negare a savantismului agresiv aflat la modă în anii de atunci.

Astfel, înțelegerea mea rudimentară despre un „a fost odată ca niciodată“ în istorie avea să

team. Se pregăteau tot felul de acțiuni paralele cu ceea ce făcea Cristian la *Magazin istoric*. A fost momentul în care el a început să se implice tot mai mult în activitatea Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene. Profesorul meu Emil Condurachi era asistat de câțiva discipoli – cel mai tânăr eram eu,

cei mai vârstnici au fost niște oameni admirabili: unul Virgil Cândea, pe care l-am amintit, și altul care nu trebuie uitat, Nicolae Fotino. Niște oameni de o foarte mare distincție, niște oameni care prin Asociația de Studii Sud-Est Europene, prin Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale, întrețineau un spirit care era similar celui pe care în zona economică îl întreținea magistrul domnului guvernator, Costin Murgescu.

Prin relațiile pe care le avea, Cristian era la curent cu lucrurile care se anunțau și care puteau deveni chiar pericole. Într-o asemenea situație nu pot să uit rolul lui Cristian, care ne-a alertat pe profesorul meu, Emil Codurachi, pe Fotino, pe Cândea și pe mine, în legătură cu pericolul iminent ca această instituție să fie desființată prin hotărârea cabinetului doi. A fost un moment de mare cumpănă. Profesorul meu, care era, poate vă amintiți, vedeta incontestabilă a câmpului istoric, era omul pe care la televizor trecea rampa, era omul prețuit de toată lumea pe plan internațional, profesorul meu intrase pur și simplu în panică. Ne-am adunat cu toții, cu Cristian împreună. Ce este de făcut? Și Cristian a fost cel care i-a dat ideea profesorului. Eu țin minte că l-am asistat pe profesor la vizita pe care a făcut-o și care a fost sugerată integral de Cristian la un om pe care iarăși se cade să îl amintim: Ștefan Andrei. Acest om a jucat un rol extrem de pozitiv, alături de Mircea Malița, alături de Corneliu Mănescu, în afirmarea politicii noastre externe din acei ani. Ștefan

La Madrid, în 1990

Andrei ne-a primit și ne-a ajutat să salvăm Asociația. Ce vă istorisesc acum, am povestit și la prima ședință a Comitetului Internațional de Studii Sud-Est Europene, în aprilie 1990, când am adus un omagiu lui Ștefan Andrei, care în acea vreme se găsea la Jilava.

Nu pot să uit ce făcea în generozitatea

lui de mare bolnav, pentru alți suferinzi. Profesorul meu Emil Condurachi avea o serie întreagă de maladii, pe care cu demnitate și eleganță le ascundea. Medicamentele pentru el erau deseori procurate de Cristian.

După cum nu pot să uit – și aceasta este o amintire foarte grăitoare pentru mine – episodul ilustrat de fotografia în care mă găsesc la Madrid, într-o casă plină cu icoane și gravuri. Suntem în casa unor prieteni spanioli, eram în 1990, la Congresul Mondial de Științe Istorice. Eram raportor la o anumită secție, dar eu ajunsesem „manipulatorul de la București“, eram cel care „adusesse mineri“, eram cel care „făcuse“ să câștige alegerile Frontul Salvării Naționale, eram oroarea personificată. Vă mărturisesc că așa este felul meu de a fi: toate lucrurile acestea le tratam într-un derizoriu total. Acolo unde greșeam, recunoșteam că greșisem, acolo unde făcusem bine, știam că făcusem bine și nu mă interesau aceste lucruri. Ei bine, Cristian era pur și simplu preocupat la Madrid, vă reamintesc, era sfârșitul verii, începutul toamnei 1990, să „repare“ imaginea mea în fața presei spaniole. El avea nenumărate legături și prieteni spanioli. Eu îi spuneam: Cristiane, am venit la congres, nu mă interesează prostiile astea. El insista: nu, trebuie! Și de câteva ori, seara, Cristian mă ducea la întâlniri cu jurnaliști spanioli cu care el avea relații. Cristian pleda cauza mea, oamenii auziseră, sigur toți auziseră de mineriadă, toți auziseră de „infama“ televiziune. Adjunctul meu la radio era

istorici de la *Magazin istoric*. Banca Națională a României este reperul mereu actual al profesionalismului, al seriozității și onestității de care țara are nevoie.

Anul 2014 are semnele unui an complicat. Decizii majore în plan intern și mai ales la scară globală tind să atingă limitele orelor astrale intuite cu pasiune de Stefan Zweig.

Într-o asemenea constelație riscantă, în care extrapolările nu își mai au rostul, este nevoie de oameni pasionați, integri și devotați misiunii lor.

Am credința că lecțiile de istorie învățate de națiunea noastră trebuie să treacă în aceste ore dramatice și astrale înaintea conjuncturii politice gălăgioase.

Din succesul întâmplător și din izbânda ușoară se naște numai ambiția – spunea Zweig. Dar simpla ambiție fără viziune, fără competență, integritate și onestitate este pericolul ce amenință România mai mult decât orice altă conjunctură externă.

Aceasta este prima lecție de geopolitică pe care am învățat-o de la Cristian Popișteanu, lecție în care cred neconținut.

Vom reuși să păstrăm România pe o orbită stabilă și virtuoasă în măsura în care mințile luminate ale acestui neam vor depăși bariera propriei lor ezitări. Încă mai avem șansa unor astfel de oameni înzestrați cu vocația construcției de durată, cu competența respectată și cu înțelepciunea dovedită în timp.

Nădăjduiesc că România anului 2014 stă sub semnul unei clipe dramatic aleasă de soartă, în care o singură determinare poate înfrunta timpul. Astfel de clipe sunt rare în decursul istoriei, mai ales când au consensul oamenilor onești și responsabili ai națiunii noastre.

Altfel decât economia, în istorie nu este nevoie de o mână nevăzută care să o ajute să creeze în mod desăvârșit. Dar uneori istoria are nevoie de o voință care să o depășească în saltul său impredictibil. De o asemenea voință a oamenilor responsabili și respectați este nevoie acum, pentru ca România să răzbească de partea cea bună a istoriei.

Mihnea CONSTANTINESCU,
Ambasador

UN GENTLEMAN CU AER DE ȘANSONETIST

Am debutat la revista Magazin istoric în anul 1977, cu un articol despre primul proiect al Canalului Dunăre-Marea Neagră, lansat în anul 1851 de Ion Ionescu de la Brad, pe când era în exil la Istanbul. Acolo l-a și publicat, în Journal de Constantinople. Pe Cristian Popișteanu l-am cunoscut înainte de revoluție, la Muzeul de Istorie al Municipiului București, unde activam.

L-am reîntâlnit la Banca Națională, prin intermediul lui Radu Varia. Cu acea ocazie s-a lansat ideea unei cooperări pe tărâmul istoriei și civilizației bancare. Ideea lansată de Cristian Popișteanu a fost îmbrățișată de domnul guvernator Mugur Isărescu și în 1993 s-a desfășurat primul simpozion. Apoi ne-am întâlnit în fiecare an, cu ocazia Simpozioanelor de istorie și civilizație, organizate de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric. De la ediția I până la ediția a XXII-a m-am ocupat de simpozion, cu plusuri și minusuri, cu căutări, cu oameni pe care i-am impulsionat să prezinte comunicări. După moartea lui Cristian Popișteanu,

i-am propus domnului guvernator ca în viitor simpozionul să îi poarte numele. „Așa mă gândeam și eu” – mi-a răspuns și așa s-a și întâmplat.

Cristian Popișteanu te impresiona prin alura lui, o combinație între britanicul cu pălărie și umbrelă, pe care îl poți întâlni în cityul londonez, și aerul de șansonetist de pe cheiurile Senei. Era o persoană cu zâmbetul veșnic pe buze, care emana o căldură umană ce îți crea un sentiment de încredere. Avea o artă rafinată de a stabili relații interumane și un bagaj nesfârșit de subiecte de conversație. Degaja un optimism robust și nicio situație neprielnică ivită nu i-l știrbea.

se transforme cu timpul în germeii conștiinței asupra istoriei, prin care fiecare eveniment și fiecare decizie personală sunt unice, finite și irepetabile

Am înțeles valoarea sensibilității empatice a vieții fiecărei persoane și a fiecărei clipe a istoriei. De aici ușurința de a-l descoperi mai târziu, ca diplomat, pe Jeremy Rifkin, despre empatia civilizației într-o lume a schimbărilor globale.

Este foarte posibil ca discuțiile mele cu Cristian Popișteanu despre transformarea continuă a ordinii în dezordine prin legea entropiei să fi fost pentru el simple metafore ale percepției de istoric. Iar explicațiile mele sânguinoase despre efectul bifurcației în evoluția sistemelor neliniare să fi fost doar o condiție pavloviană de a putea primi o binemeritată cafea pe care mi-o servea după desert.

Totuși nu îmi explic de ce, după un timp, mi-a ales dintre toate revoluțiile lumii, Revoluțiile științifice ale lui Thomas Kuhn. Iar dintre toți economiștii în viață m-a îndemnat să îmi aprofundez gândurile cu savantul Nicholas Georgescu Roegen. Nu pot decât să fiu recunoscător publicației *Magazin istoric* pentru că mi-a dat șansa de a publica ultimul interviu al marelui savant, realizat în vizita mea la Nashville. Și nu pot decât să omagiez gestul remarcabil al Băncii Naționale a României de a edita în colecția sa opera marelui economist, atât de puțin cunoscut de români.

Obsesia lui Cristian Popișteanu despre prezent și viitor, mai degrabă decât

95 Oxford Court, W. 14 8 JZ
3 Dec. 1972

Dear Dr. Popișteanu,

Here is the copy of "Survival in Risk", with my introduction.

I have written to the Oxford University Press, asking them to send you a review copy of "Consciousness, Perception, and the World" for Magasin Istoric.

I have told them that, if they do send it, it must reach you at your home address by 7 December. I hope they will agree to do this.

Best wishes from my wife and me to you and Madame Popișteanu.

Yours sincerely,

Arnold Toynbee

Dr. C. Popișteanu

95 St. David's Medical
6 Carlton House Terrace,
London, W. 1.

Scrisoare primită de la...

despre trecut, mi-a fost benefică în devenirea mea. Cu o singură excepție, considerația sa despre un salt sublim al ființei umane, pe care nu a mai apucat să mi-o împărtășească, dar pe care am regăsit-o mai apoi consemnată de Stefan Zweig în *Orele astrale ale omenirii*.

„Nimic nu are splendoarea de a atinge inimile precum înfrângerea ființei umane care se luptă cu superioritatea invincibilă a sorții. Aceasta este întotdeauna cea mai grandioasă dintre toate tragediile, im-

ginată uneori de un dramaturg, însă creată de atâtea mii de ori de realitatea vieții.”

Evocarea de astăzi este un prilej pentru mine să îmi rememorez lecțiile primite de la Cristian Popișteanu despre deciziile astrale ce pot schimba soarta națiunilor. Stranietatea lor aparentă se reflectă incredibil în actualitate.

Istoria ca și societățile nu se extrapolează liniar. Ele fac salturi. Merg din fractură în fractură, cu speranța de a-și atinge desăvârșirea.

Șansa României nu mai poate sta în contemplarea unui amăgitor progres predictibil și vetust, cu pași mici și în matricele încremenite de politicieni de circumstanță. Șansa României stă în saltul pregătit prin iscusința celor ce înțeleg și respectă economia, a celor ce înțeleg și respectă legile și vocația noastră euroatlantică.

Nu este întâmplător că evocăm astăzi la Banca Națională munca lui Cristian Popișteanu și a prestigiosului colectiv de

... istoricul britanic Arnold Toynbee

Timp de un an și mai bine, ne-am întâlnit rar; fiind redactor cu jumătate de normă, trecea din când în când prin redacție, doar să lase materiale. De regulă, poposea în biroul lui Nicolae Minei, secretarul general de redacție, cu care se cunoștea de mult și de care era legat printr-o caldă și trainică prietenie.

În octombrie 1968, aureolat de episodul Praga, de unde transmisese în direct invadarea Cehoslovaciei de trupele Tratatului de la Varșovia, spre surpriza multora, a fost numit redactor-șef al revistei *Magazin istoric*. În suplimentul editat cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la apariția revistei, promitea că va dezvălui culisele acelei numiri. N-a mai avut răgazul necesar. De fapt, el a fost permanent într-o acută criză de timp. Aș spune chiar că viața lui se delimita doar prin două timpuri: trecut și viitor. Se considera doar un fel de chirias temporar al prezentului.

Nu cunosc prea multe amănunte din biografia sa profesională. Câteva elemente rămân însă definitorii. A iubit radioul, unde a lucrat o vreme și căruia i-a rămas credincios tot timpul. S-a simțit totdeauna mândru că pusese umărul la apariția revistei *Lumea*. Dar casa lui mult iubită, copilul său răsfățat a fost *Magazin istoric*. A fost norocos: aici l-a avut alături pe Nicolae Minei, alt creator de reviste, făcând un tandem redutabil. Trec peste orgoliul personal și al altor colegi fondatori ai revistei și îndrăznesc să spun că *Magazin istoric* este, într-un fel, pseudonimul istoricului și publicistului Cristian Popișteanu. L-a iubit și slujit cu o dăruire jertfelnică. Nu spun vorbe mari, trăiesc încă mulți dintre cei care pot depune mărturie.

Nu i-am fost prieten, ci colaborator norocos. Pricepea repede ce vrei. Cu un astfel de șef e mult mai ușor să lucrezi. Îi plăceau

Diploma de absolvire a secției de Relații Internaționale de la A.S.E.

oamenii cu inițiativă. Întotdeauna voia să fim cu un pas înaintea. Ineditul era criteriul de bază al fiecărui sumar. Exigent și rafinat, nu suporta leneșii și impostorii. Se simțea în largul său printre oamenii inteligenți și cultivați. Avea o sumedenie de prieteni din toate domeniile: istorici, publiciști, scriitori,

actori, cineaști, muzicieni, diplomați, arhitecți, medici. Mai ales medici... Pe unde trecea lăsa în urma sa prieteni. Totul însă în slujba *Magazinului istoric*. Pe patul unui spital, unde, din nefericire, a fost obligat să petreacă multe zile din viața lui, lucra pentru revistă. Mi-aduc aminte că într-o astfel de împrejurare, m-a sunat și m-a rugat să merg la Spitalul „Sahia“, unde era internat. Fiind în preajma zilei de 4 ianuarie, directorul spitalului îl rugase să cheme pe cineva să vorbească personalului despre Unirea din 1859. N-a putut să-l refuze și m-a chemat pe mine. Nu îmi spusese însă nimic concret și a trebuit să improvizez. Stătea în primul rând. Din când în când privirile ni se întâlneau. În ochi îi licărea o lumină. La sfârșit, a venit și mi-a strâns mâna: „Ăsta-i *Magazin istoric*! Bravo! Te-am ascultat cu plăcere“.

Era sincer, așa cum a fost și în seara aceea... Programul se sfârșea la ora 17.00. Descori rămâneam după program și lucram în tihnă. Și el obișnuia să treacă o oră-două pe la redacție, când lumea era plecată. Venea special să dea telefoane. „Nu știu ce m-aș fi făcut dacă nu era telefonul, mi-a spus odată; nu exagerez, dar cred că cel puțin cinci luni din viața mea am trăit cu receptorul în mână...“ Așadar, văzând lumina aprinsă, a venit în birou și m-a rugat să fac două cafele, pentru că aștepta pe cineva. I-am dus cafelele. „Să nu pleci, nu durează mult, vreau să vorbim...“ Cu câteva zile în urmă, unul dintre colegii mei

Abia mai târziu aveam să aflu că era un om bolnav de la vârsta de 16 ani, cu diagnostice care l-ar fi făcut pe oricare altul să renunțe la luptă. El considera fiecare zi trăită un mare succes, o victorie a vieții asupra morții.

Era un fin cunoscător al resorturilor politicii internaționale, complicate și ascunse ochiului privitorului de rând, pe baza cărora se iau marile decizii în lume. Știa să explice publicului larg aceste resorturi, să îl facă să înțeleagă mecanismele, pentru a nu se lăsa ușor manipulat. Analizele lui de politică externă erau profunde și limpezi, descifrându-ți sensurile și conturându-ți perspectivele. Și, ceea ce era foarte important, de cele mai multe ori evoluția evenimentelor valida analiza lui. Punea mare preț pe exactitatea datelor, pe corectitudinea informației. Considera că presa română avea să se alinieze, după inerenta perioadă de tranziție, la standardele de corectitudine și de precizie ale marii presei internaționale. În condițiile rolului atât de important pe care îl joacă mass-media azi în modelarea conștiințelor, un astfel de proces i se părea fundamental pentru viitorul presei române, dar și al națiunii noastre.

Marea lui pasiune era revista *Magazin istoric*. Era mereu cu gândul la găsirea soluțiilor pentru supraviețuirea acesteia în durele condiții

La serbarea Pomului de Iarnă, la B.N.R.

serbarea Pomului de Iarnă organizată de Banca Națională a României. Boala își pusese pecetea pe chipul lui, dar zâmbetul și optimismul îi rămăseseră neschimbate. Am făcut o poză și ne-am promis să ne revedem. Peste câteva luni pleca dintre noi, lăsându-mi acel sfâșietor sentiment de tristețe pe care îl încerci de câte ori știi că nu vei mai putea revedea un om pe care l-ai prețuit.

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al Guvernatorului B.N.R.

PE UNDE TRECEA, LĂSA PRIETENI

Ochii care nu se văd se uită, spune un vechi proverb. Nu i-am văzut de 15 ani și nu i-am uitat.

Ochii lui Popișteanu, cu sau fără ochelari, i-am întâlnit întâia dată într-o după-amiază târzie din februarie 1967. Erau de față: Virgil Cândea, Al. Gh. Savu, Titu Georgescu, Dumitru Almaș, Gheorghe Rădulescu, Constantin Antip, Nicolae Minei (Dumnezeu să-i odihnească!), Răzvan Theodorescu, Stelian Neagoe, Livia Dandara și subsemnatul, invitat în ultimul moment. Se discuta despre ce și cum să fie revista care avea să apară în aprilie același an. Propuneri, sugestii... La un moment dat, ușa s-a deschis și a intrat un ins îmbrăcat cu un cojoc Alain Delon lung până la glezne. În cap purta căciulă din blană, cu urechile legate sub bărbie. Își ridicase gulerul cojocului și îl prinsese pe deasupra cu un fular. Părea că vine de la Polul Nord. Și-a lepădat blănurile din cap și din spinare, s-a scuzat că întârziase și a luat loc lângă Virgil Cândea. După terminarea ședinței, s-a reechipat repede și a plecat... Nu-l cunoșteam și am întrebat cine e. Mi s-a spus că e Cristian Popișteanu, de la Lumea.

Omul Popișteanu avea un adevărat cult al prieteniei, care se transforma în gesturi de rădăcină delicate. Fiind un om suferind, era extrem de atent cu sănătatea altora. Am simțit însumi, în multe împrejurări, această solidaritate a sa în fața suferinței. Cred că ne-a iubit și prețuit pe toți cei din redacție, deși nu prea l-am auzit laudându-ne. Se mândrea însă cu noi și ne lauda celor din afară. Un prieten comun mi-a spus că discutând cu el despre frământările din alte redacții, i-a declarat: „Am avut

noroc să lucrez cu un grup de oameni cuminiți și uniți, fără orgolii și ambiții nemotivate.”

Acei „oameni cuminiți” au simțit cât de greu s-a despărțit de ei. Nu se temea de moarte, se temea pentru ei și *Magazin istoric*. Știa cât de importantă era moștenirea pe care le-o lăsa.

Am spus-o și cu alte prilejuri: îi sunt recunoscător pentru timpul trăit împreună! Ce vremuri! Ce bătălii! Ce bucurii!

Marian ȘTEFAN

DOUĂ POVEȘTI

„De face bine sau de greșește, este țara ta!” – formula aceasta, atribuită ofițerului american de marină Stephen Decatur Jr. (1779-1820), am auzit-o adesea de la Cristian Popișteanu. Dar nu numai că o rostea, a și aplicat-o mereu.

La jumătatea anilor '80 ai secolului trecut, s-a interzis plata cotizațiilor către diferitele organisme internaționale la care România era afiliată. Măsura a atins și Comitetul național al istoricilor, care nu a mai putut achita cotizația anuală către Comitetul Internațional al Științelor Istorie. Există pericolul real ca organizația istoricilor români să fie exclusă din forumul mondial. Cele două personaje care diriguiau soarta istoriei la nivelul Comitetului Central al P.C.R. – Vasile Mușat și Ion Ardeleanu – erau puse într-o situație imposibilă. Nu aveau voie să încalce dispoziția de partid, dar nici nu puteau să informeze că România a fost exclusă

din comunitatea internațională a istoricilor. Până la urmă au găsit o soluție de compromis. Au strâns banii necesari de cotizație prin contribuțiile „benevole” din diurnele istoricilor români care participau la o reuniune internațională (suma era ridicol de mică). Se puna acum problema cum să achite cotizația, căci la ieșirea din țară trebuia declarată orice sumă în valută și justificate proveniența și destinația ei. S-au gândit cei doi că singurii capabili să îndeplinească misiunea, fără să se afle – căci exista riscul unor „scurgeri” de informații, care, ajunse la „tovarăși”, ar fi adus aspra sancționare a făptuitorilor –, erau Virgil Cândea și Cristian Po-

de secție nu-și îndeplinise sarcinile curente și fusesem nevoiți să încropim în pripă un alt sumar. O parte din vină îmi revenea, în calitate de șef de secție. Redactorul respectiv a scăpat cu o critică aspră, mie mi-a fost suspendat dreptul de semnătură pe trei luni. Am vorbit despre multe în seara aceea. La despărțire a ținut neapărat să-mi spună: „Țin prea mult la dumneata, te rog să nu mă mai pui în situații delicate; mi-e greu să te critic în fața colegilor!“

Scria repede și bine. Avea însă un scris imposibil, câteodată nici el nu reușea să și-l descifreze. Secretara sa se descurca însă de minune. Dimineața, când venea la birou, doamna Lichter găsea manuscrisul pe mașina de scris. De multe ori, textul era însoțit și de un bilețel: „După ce îl colaționați, să-i dați o copie lui Marian“. Citeam cu „răutate“, făcând observații. Cu cât eram mai rău, cu atât ținea neapărat să vadă textele acelea. Altul s-ar fi supărat. Ei nu, el gândea altfel. Într-o seară mi-a și spus, lăsându-mă perplex: „Pentru mine, observațiile tale sunt un semn de prietenie și respect și vreau să-ți mulțumesc pentru asta“.

Uneori venea în biroul nostru. Avea ceva de comunicat sau își mai permitea câte o mică șuetă. Parcă îl aud: „Ce se mai zvonește prin târg?“ „Ce filme ați mai văzut?“ Era un mare pasionat al filmului. Dar ce Dumnezeu nu îl interesa! Eu sau un alt coleg ne grăbeam să-i oferim un loc. „Nu, lasă, stau la biroul lui Marian... De aici vă văd mai bine pe toți...“ Gestul său mi se părea o favoare. Strângeam repede lucrurile de pe birou și rămâ-

neam în picioare. „Ia un scaun și stai aici lângă mine“. După mulți ani, mi-a spus: „Ești singurul care se ridică în picioare când vin în biroul vostru... Să nu crezi că n-am observat...“

Viața la *Magazin istoric* n-a fost deloc ușoară. Din afară, dat fiind succesul de public al revistei, mulți o vedeau altfel. De aici și vulgarile invidii resimțite de fiecare dintre noi, mai ales de către Popișteanu. Mulți îl credeau un privilegiat și chiar râvneau să-i ia locul. Mai ales în ultimii ani înainte de 1989, prin târg circulau fel de fel de zvonuri despre viitoarele formule de conducere a revistei. O ploaie de veleitari și impostori trăgeau sfori, urzind tot felul de mizerii. Nu dau nume, dar mărturisesc cinstit: oricare dintre ei ar fi venit ar fi fost spre dauna revistei. Și mai știu un lucru, dacă nu toți, foarte mulți dintre cei care lucrau în redacție și-ar fi căutat alte locuri sub soare. Pentru că Popișteanu reușise, cu talent și răbdare, să dea fiecăruia sentimentul mândriei de a fi parte importantă a întregului. Din fericire, Popișteanu a rămas acolo unde îi era locul. A fost de altfel marea șansă de supraviețuire a revistei, căci fără el, imediat după evenimen-

tele din decembrie 1989, foarte ușor *Magazin istoric* putea deveni doar o amintire frumoasă pentru sutele sale de mii de cititori. Din frământările acelei perioade extrem de agitate s-a născut și ideea sa de a crea Fundația Culturală Magazin Istoric, făcând din revistă un stăpân pe propriile destine. Și tot în acele momente s-a născut și ideea acestui colocv de civilizație bancară, ce, pe bună dreptate, îi poartă numele.

Cu Radu Popescu, cel care a asigurat mulți ani prezentarea artistică a revistei

CONTENTS (Romanian History) I.C. Popa Arrests and killings by the Soviet occupants in Northern Bukovine, 1940-1941 ● A. S. Gladîşeva How were the December 1989 events reflected by the central press of the Soviet Union ● G. Roşu Toys from former days ● R. Carp Two photos concerning our history in the „Topographie des Terrors“ Memorial, Berlin ● C. Diac Love letters from prison: the correspondence between the communist leader Iosif Chisinevski and Liuba, his wife ● N. Ioniţă Problems concerning the hiring of university graduates by Securitatea, 1960-1968 ● G. Filitti Letters from former days, by Alexandra Ghica and Dora d'Istria ● M. Sala Eponymous, from A to B ● D.V. Craifaleanu Recollections of a Transylvanian who arrived in Kishinev during the 1877 Independence War (IV) ● D. Gecse, A. Gecse Czechs from Transylvania in the imperial Austro-Hungarian army during WWI ● In Bucharest, 50 years ago ● The 22nd Symposium of banking history and civilization „Cristian Popişteanu“: Cristian Popişteanu, journalist and historian

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.К. Попа Задержания и преступления, совершённые советскими в Северной Буковине в 1940-1941 гг. ● А.С. Гладышева Декабрьские события 1989 г. в Румынии в освещении центральных советских газет ● Дж. Рошу Детские игрушки в прошлом ● Р. Карп Фотоснимки, связанные с нашей историей в берлинском мемориале „Topographie des Terrors“ ● К. Диак Любовные письма из тюрьмы. Переписка коммунистического вождя Йосифа Кишиневского с женой, Любой ● Н. Иониц Трудности принятия на службу в Секуритате выпускников с высшим образованием, 1960-1968 ● Дж. Филитти Письма былых времён. Отправительницы – Александра Гика и Дора д'Истрия ● М. Сала Эпонимы. Буквы А-Б ● Д.В. Краифалёну Воспоминания трансильванца, доехавшего до города Кишинёва во время Войны за Независимость (IV) ● Д. Гече, А. Гече Трансильванские чехи в имперской австро-венгерской армии при Первой Мировой Войне ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● XXII-ой ежегодный Симпозиум по истории и банковской цивилизации имени „Кристиана Попиштяну“: Кристиан Попиштяну – журналист и историк

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul.

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

pișteanu. Li s-au asigurat biletele de avion, cazarea la Ambasada României de la Atena – unde urma să se desfășoare reuniunea Comitetului Internațional al Științelor Istorice, la care trebuia să se anunțe excluderea României pentru neplata cotizației –, dar bani de diurnă nu existau. Cei doi emisari trebuia să se descurce cum puteau. Au reușit să se îmbarce în avion, cu complicitatea șefului protocolului de la Salonul special al Aeroportului Otopeni, fără control vamal. La Atena, chiar la începerea sesiunii, au predat banii de cotizație și au evitat în ultimul moment excluderea României. Cu mult umor, Virgil Cândea povestea cum, la sfârșitul reuniunilor, colegii din alte țări îi invitau să meargă împreună la diferite restaurante, iar ei, cu buzunarele goale, inventau cele mai fanteziste pretexte: nu putem merge cu voi, suntem invitați la o recepție dată de primarul Atenei!

După 1989, în eforturile făcute de societatea românească pentru integrarea în structurile euroatlantice s-a înscris și crearea Centrului Euro-Atlantic de la București, membru al unui mare ONG, Asociația Tratatului Atlanticului (A.T.A.), care are sediul la Bruxelles. Este o organizație foarte importantă, din care fac parte țările membre NATO, cât și cele care aspiră la acest statut. Președintele asociației americane, de exemplu, este, de regulă, fostul ambasador al S.U.A. la NATO, după încetarea misiunii sale diplomatice. Dar, cum se întâmplă adesea

la noi, la schimbarea puterii politice și plecarea de la guvernare a celor care creaseră Centrul Euro-Atlantic, asociația a rămas fără conducere, fără sediu, fără telefon sau fax. O lungă perioadă, nimeni nu răspundea la mesajele sau telefoanele venite de la Bruxelles sau de la alte organisme naționale. La un moment dat, Cristian Popișteanu, care era membru în consiliul de conducere al Centrului, a fost sunat de cunoștințele sale din alte țări și întrebat ce se întâmplă la noi. Cu toate eforturile lui, nu a reușit să convingă autoritățile competente că Centrul trebuia să funcționeze și atunci i-a „mutat” sediul acasă la el, în Grigore Mora 10. Acolo sosea corespondența, acolo sunau telefoanele, acolo ajungeau faxurile. Cristian Popișteanu a preluat pe cont propriu funcționarea Centrului, până la moartea lui, profitând de relațiile pe care le avea cu persoane din Ministerul de Externe, care au înțeles necesitatea ca această organizație nonguvernamentală să continue să funcționeze. M-a trimis în câteva rânduri la

reuniuni ale A.T.A. Apăreau diferite probleme complicate și era suficient să-i spun interlocutorului că reîntors la București îi voi comunica lui Cristian Popișteanu, pentru ca imediat chipul acestuia să se destindă și să îmi spună: „Dacă se ocupă Cristian, problema este ca și rezolvată!“.

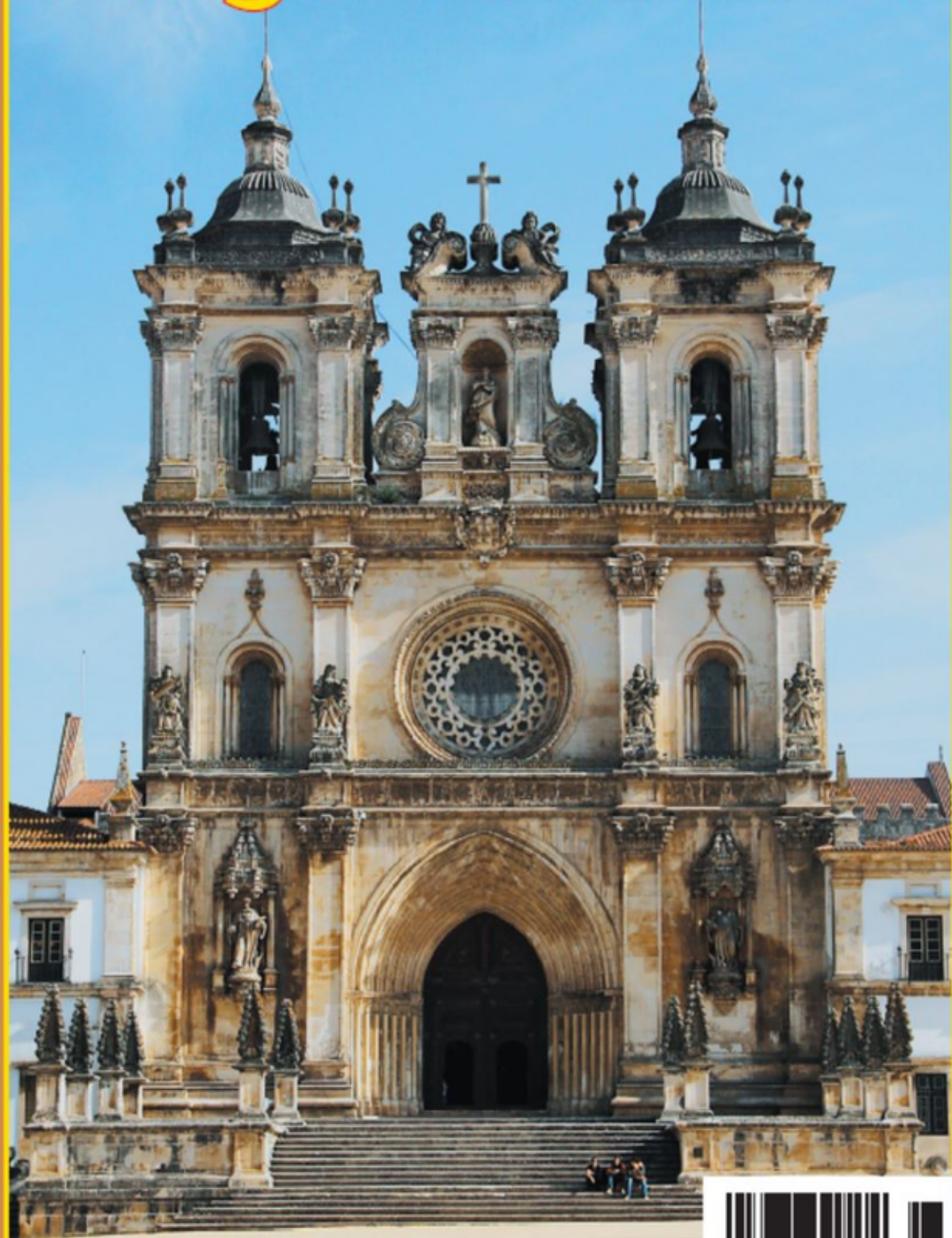
In numele tuturor colegilor din Fundația Culturală Magazin Istoric, mulțumesc Băncii Naționale a României pentru posibilitatea de a evoca, la 15 ani de la dispariția sa, pe Cristian Popișteanu.

Dorin MATEI

*In redacție
(fotografie de Florentina Dolghin)*

magazin istoric

5 948384 040074

06